

17 >
Ilustrace Lucie Lučanská a Omar Cheikh, 2021
ISSN 1803-6635

KONEC MA-
LÝCH KNIH-
KUPCŮ?

**volžský román Guzel Jachiny
manifest proti Amazonu
sedm pravidel kulturního válčení
čas v novém filmu M. Nighta Shyamalana
proč Česko chybí na Benátském bienále?
nová poezie Jana Machonina**

Mluvme o zdraví

TEREZA STÖCKELOVÁ

Podle červencového průzkumu agentury Median pro Český rozhlas je pro společnost nejdůležitějším volebním tématem stav zdravotnictví. To by ani bez přítomnosti covidu-19 nebylo překvapivé. Zdraví v různých souvislostech řešíme skoro všichni – duchodci, rodiče malých dětí, početné skupiny osob s chronickými onemocněními či sportovci, včetně těch amatérských. Překvapivá je skutečnost, jak slabě zatím uchopují toto téma politické strany – snad kromě hnutí ANO, které zjara tohoto roku vyhlásilo boj rakovině, jenž však poněkud vyšuměl po sérii přešlapů s ministrem Arenbergerem a po rozkolu v onkologické obci ohledně koncepce využití financí z evropského plánu obnovy. Silných témat spojených s péčí o zdraví je přitom celá řada a lze je přizpůsobit různým skupinám voličů, aniž by naopak odpuzovaly ty druhé. Osobně bych od svých politických reprezentantů chtěla znát postoj ke dvěma následujícím tématům.

Velkou problematikou, která, domnívám se, Česko zasáhne ještě v průběhu nadcházejícího volebního cyklu, je personalizace medicíny. S dramatickým postupem výzkumných a diagnostických metod na poli genomiky, epigenetiky či metabolomiky, stejně jako z výzkumu mikrobiomu, se již dnes ukazuje, že lidská biologie není univerzální. Způsob, jakým naše těla metabolizují stravu, jak asimilují léčiva a jak komunikují s vnějším světem, je velmi komplexní a ve výsledku specifický. To vytváří poptávku po personalizované prevenci a terapii, které budou šité na míru konkrétnímu tělu.

Tento výhled nám přináší velké přísliby – například v tom, že se pod údajně univerzálním tělem nebude pokoutně skrývat žádná partikulární privilegovaná kategorie lidí. Jak v tomto kontextu říká tým společnosti ZOE zaměřený na výzkum mikrobiomu a personalizované stravy, „zdravotní rovnost (health equality) znamená dát každému to samé, zatímco zdravotní rovnocennost (health equity) znamená dát lidem

to, co opravdu potřebují, aby dosáhli svého optimálního zdraví... Věříme, že (...) dosáhneme takových vědeckých objevů, které poskytnou odpovědi každému – nejen bílým mužům.“

Personalizace ovšem zároveň obnáší i obrovské riziko rozpadu kolektivní solidarity. Stačí se podívat, jak se solidaritou zamával covid-19, když se po prvním jarním šoku – kdy bylo ještě málo zřejmé, kdo přesně a jak vážně je ohrožen – začala rizika stratifikovat a upevnila se představa jasně vymezených, dopředu známých „ohrožených skupin“. Personalizace léčby, a šířeji zdravotní péče celkově, by mohla vyústit v rozpad principů veřejného zdravotnictví, kdy by bohatším byly zdravotnické intervence šity na míru, kdežto ostatní těla by byla ponechána zbytkově univerzalistické léčbě. Personalizovaná medicína bude navíc vyžadovat i aktivnější účast samotných pacientů (např. formou vytváření průběžných dat o vlastních tělesných procesech), což vyžaduje i určitý kulturní kapitál a digitální gramotnost. Přesto není personalizace s veřejným zdravotnictvím neslučitelná. Pokud ale chceme i v nadcházející éře personalizace (prakticky, nejen na papíře) veřejnou povahu vysoce kvalitní zdravotní péče udržet, bude to vyžadovat široké etické a politické rozpravy a řadu dobře uvážených rozhodnutí, která rozhodně nesmíme nechat jen na samotných zdravotnicích či manažerech pojišťoven.

Druhým velkým tématem, které se částečně vynořuje díky poznatkům téhož výzkumného pole, je otázka demedikalizace zdraví a nemoci. I v tomto případě můžeme na covidové pandemii vidět, jak silně je medikalizace zdraví vepsána do našeho uvažování i institucionálního nastavení. Jako společnost jsme epidemií řešili především ve zdravotnických zařízeních, jen okrajově jako otázku prevence a odolnosti, která souvisí s dlouhodobou kvalitou stravy a životního prostředí, s městským urbanismem, pohybem a celkovou kvalitou života. A ti,

kdo tyto souvislosti zdůrazňovali, bohužel velmi často jejich formulaci výrazně individualizovali a přehlíželi, že jimi uváděné údajně osobní volby ohledně životního stylu mají zásadní ekonomické, sociální a další strukturální rozměry. Dlouhodobě se spoléhání na institucionální správu zdraví projevuje třeba i v zarputilosti lékařské obce při debatě o porodnictví. Medikalizaci zdraví ostatně předpokládá i citovaný výzkum Medianu, když se ptá na „stav zdravotnictví“, nikoli na téma zdraví – jako by to bylo jedno a totéž.

Potřeba nového uchopení debaty o přínosech, škodách a mezích medikalizace zdraví a institucionalizace péče je jedním z dobrých důvodů, proč nevolit Andreje Babiše. Jeho ekonomický zájem jde totiž přesně opačným směrem. Kombinace jeho podnikání ve velkém agrobyznysu a zároveň v soukromé zdravotní péči vytváří tlak právě na důslednou medikalizaci zdraví. Babiš se svými koblihami nám stěží nabídne komplexní řešení v podobě účinných politik, které budou mít ve svém jádru kvalitu životního prostředí a potravin (kromě pseudokampaní typu boje proti „dvojí kvalitě“ potravinářských výrobků pro východ a západ Evropy). Kazil by si tak hned dvojí byznys. A odklon sociální demokracie od údajně pochybné „liberální agendy“, který podle všeho zahrnuje odsunutí ekologické problematiky a jakýchkoli témat týkajících se životního stylu na druhou či třetí kolej, vede stejným směrem.

Babišovy koblihy na voliče doposud evidentně fungovaly. To ale neznamená, že není možné napojit se i na jiné motivy, které dnes ve společnosti – a to i mimo liberální elity – rezonují. Problematiky zemědělství, potravin a životního prostředí, s nimiž demedikalizované zdraví i personalizovaná prevence úzce souvisejí, se ve výzkumu Medianu umístily také velmi vysoko. Tento klastr témat ale na politickém poli stále hledá svoji mluvčí či mluvčího, který by se jich přesvědčivě chopil.

Autorka je socioložka.

editorial

Zatímco můj starší bratr jako dítě věděl, že až vyroste, chce být duchodcem, já jsem si představoval, že bych se mohl stát knihkupcem. Oběma touhám byl přitom vlastní vrozený sklon k zahálce a značně zkreslená představa o skutečné povaze vysněných rolí. Já se například domníval, že knihkupec si pořád čte. Sedmnácté číslo A2 se snaží přijít na to, zda dlouhodobé ubývání malých knihkupectví nesměruje k jejich úplnému zániku. Ale i když se říká, že vývoj nezastavíš, společně s knihkupcem Vladimírem Opatrným, jenž je jedním z respondentů naší ankety, věřím, že vyspělé kultury „deklarují větší podporu knihám než kupectví“. Jak by podpora malým knihkupcům – a čtenářství vůbec – mohla vypadat, se dozvíte z textu Hany Blažkové. Jiří G. Růžička se zase ohlíží za proměnami tuzemského knižního trhu od počátku devadesátých let. „Kniha je kniha je kniha“ píše ve svém pamfletu Proti Amazonu spisovatel Jorge Carrión, který se odmítá smířit s myšlenkou, že by se s literaturou obchodovalo úplně stejně jako třeba s topinkovači. Zaměřili jsme se i na dopady pandemie covidu-19, zdá se ale, že největší hrozbu pro malé knihkupce představují velcí internetoví prodejci. Mění se však i postoj ke čtenářství: „Mít doma velkou knihovnu už není cool,“ konstatuje v rozhovoru čísla vydavatel a knihkupec Josef Jindrák a nám nezbyvá než si připomínat slova Varlama Šalamova: „Knihy jsou tím nejlepším, co můžeme v životě vlastnit, jsou naší nesmrtelností.“ Je sice pravda, že k naplnění domácí knihovny už dnes kamenné obchody nutně nepotřebujeme, přesto v dobrých lokálních knihkupcích vidíme důležité prostředníky mezi autorem a čtenářem, o něž bychom se neměli nechat připravit. Lukáš Rychetský

z obsahu

- 4 Bachovy dějiny kolonie. Román Děti Volhy Guzel Jachiny / Jakub Vaníček
- 5 Bůh a Ďábel v temném lese. Neslavné pokračování Vzpomínky na Zemi / Antonín Tesař
- 9 Jsme tu pořád pro lidi. / Anketa o českém knihkupectví
- 11 Vsesokolský Rorschachův test. Nový český dokument Na značky! / Martin Svoboda
- 29 Obec jsou lidé. Ohlédnutí za Michalem Illnerem / Jan Sládek
- 30 Následníci žlutých vest? Masové „antivax“ protesty ve Francii / Otmar Sojka

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2 VYJDE VE STŘEDU 1. ZÁŘÍ 2021

Rosanna Warren

U Villeneuve-Lis-Maguelone

Na táhlém pobřežním pásu, který kdysi napadli Saracéni
a biskup ho před nimi bránil, dnes hučí jen příboj –
klesání a klid a syčení vln na mírném ohni.
Ležíme tu bez hnutí, popraskaní jak naplavené dříví.
Hodil nás sem střední věk. Sůl spaluje každou vlnu,
písek ti krabatí obočí a krajíčky uší,
slunce rozžhaveně slízává hřeby přílivu.

Hypnóza pěny: ten věčný zvuk vln.
Nic není nekonečné. Maguelonská katedrála
ční jak otlučená skořápka na ostrově bitém větry.
Na stožáry v cypřišovém stínu usedají mořští racci.
A jestli to nás dva, uložené na písek, sežehne
jak obětinu, nebude to pro žádné božstvo,
a moře, které nás kolébá, si předpoví jen zmar.

Přesto jsme už odevzdáni. V tu chvíli den ustane,
polibek se přetaví na solnou fatu morgánu,
tvé prsty na mém boku zabolí pálivým sluncem.
Místo pohledu na tebe se odvrátím,
vzhlednu a obloha se zřítí dolů – a tam, kde
jsme byli, už nejsme: jen vodorovný třes
akvamarínu. Plivance vln. Rozechvělý břeh.

Báseň v překladu Yvety Shanfeldové vybral Petr Borkovec

Život uvědomělého komunisty

Biografie Ladislava Novomeského

Slovenský básník Ladislav Novomeský se do vrcholných pozic v komunistické straně dostal za války. Později byl odsouzen jako buržoazní nacionalista a po předčasném propuštění z vězení žil ostrakizován ve „vyhnanství“. Nová biografie Zdeňka Doskočila spolu s jeho osudy vykresluje plastický obraz poválečného dvacetiletí v Československu.

JAKUB RÁKOSNÍK

Když v jedné z prvních recenzí monografie Zdeňka Doskočila *V žaláři a vyhnanství*, věnované Ladislavu Novomeskému, počátkem května Ondřej Bělíček na A2larmu napsal, že patří k nejlepším tuzemským odborným publikacím roku, zaznělo toto hodnocení plným právem. Osobnost Ladislava (Laca) Novomeského se v ní dočkala velmi solidního zpracování, opřeného o mnohaletou heuristickou práci. Doskočil se československým dějinám 20. století, zejména šedesátým létům a tehdejším vůdčím komunistům a jejich politickým aktivitám, věnuje od studentských let. Že své téma ovládá, osvědčil už ve výtečné knižní prvotině *Duben 1969* (2006), sledující cestu Gustáva Husáka k moci.

Slovenský hrdina

Základní údaje o životě Novomeského jsou s ohledem na jeho význam dobře známé. Narodil se roku 1904 do slovenské rodiny, která dlouho pobývala v maďarském prostředí. Díky tomu mohl jako gymnazista v Budapešti na vlastní oči sledovat realitu maďarské republiky rad v roce 1919. Později se s rodiči vrátil na Slovensko. Začínal jako učitel, ale stále více jej lákala levicová žurnalistika. Když se nakonec v roce 1925 stal členem KSČ, přestěhoval se do Ostravy a věnoval se aktivitám v rámci slovenského komunistického tisku. Nikdy ovšem neprojevoval valný zájem o práci v aparátu strany a do vysokých funkcí jej vynesl teprve nedostatek spolehlivých stranických kádřů za války a bezprostředně po jejím skončení. Patrně především proto figuroval v pátém ilegálním vedení Komunistické strany Slovenska a posléze ve Zboru povereníkov. Díky tomu se na něj začaly nabalovat další funkce v politice i aparátu strany. V srpnu 1950 pak fakticky převzal řízení Slovenské akademie věd.

Nejzásadnější částí Novomeského biografie jsou v Doskočilově podání padesátá léta. Ta do roku 1989 nutně vyvolávala v oficiální historiografii rozpaky, jak s nimi naložit – pro skutečně kritické pojednání tehdy chyběl badatelům mimo jiné i přístup k potřebným pramenům. Proto Doskočil zaměřil detailní pozornost právě na toto období. Vynikající je jeho rekonstrukce chování Husáka a Novomeského v okamžiku, kdy byl v březnu 1950, tedy v době, kdy se oba ještě cítili v bezpečí, ministr zahraničí Vladimír Clementis obviněn z buržoazního nacionalismu. Husák tehdy označil rozhodnutí strany za spravedlivé a uvážené, kdežto zaskočený Novomeský se zmoohl jen na chabou a rozpačitou obranu. Uběhlo jen několik málo měsíců a Novomeský se dočkal podobného nařčení, takže mohl zblízka sledovat, jak v něm dosavadní přátelé odhalují zrádce a veřejně jej pranýřují.

Díky chabým důkazním materiálům a Husákovu sverpému odporu se soudní proces s buržoazními nacionalisty konal až v dubnu 1954. Tehdy však, jak konstatuje Doskočil, „básník, ubitý třemi roky vyšetřovací vazby, už svůj zápas za pravdu i vlastní čest dávno vzdal“. Ač odsouzen na deset let, ve vězení si Novomeský pobyl jen do prosince 1955, kdy se ocitl v první vlně komunistů předčasně propouštěných z věznic. Na stranickou rehabilitaci – navíc poněkud problematickou – si ale počkal ještě dalších osm let. Doskočil podrobně vykreslil nejen Novomeského životní peripetie po propuštění, nýbrž i barvitou paletu lidských osudů a reakcí těch, kteří se podíleli na veřejném lynčování „buržoazních nacionalistů“ a později se se svými činy rozdílnými způsoby vyrovnávali.

Výkladové linie

I když linie vyprávění respektuje chronologickou posloupnost, kniha je napsána podle promyšlené výkladové koncepce. Doskočil se v principu soustředí na čtyři tematické roviny. Za prvé je to veřejný rozměr působení

Novomeského, tedy jeho aktivity politické, publicistické a vědecko-organizační. Za druhé propagandisticko-represivní aspekt, zahrnující detailní rozbor policejní a justiční zvůle spojené s difamační kampaní proti jeho osobě. Za třetí se autor zajímá o Novomeského soukromý život, rodinu a sociální sítě, v nichž se pohyboval. A konečně za čtvrté je to rovina společenská, v níž zákruty Novomeského osudů vytvářejí plastický obraz politických a kulturních dějin Československa v poválečném dvacetiletí.

Doskočilův vyzrálý styl je schopen hluboké empatie, aniž by slevil z nároků metodické kritiky. Doskočil nepatří mezi teoretizující autory, nemá potřebu zaštiťovat se metodologickými výboji soudobé historiografie, jako je „personal turn“ a podobně. Naopak je typem historika kladoucího důraz na pramennou heuristiku spojenou s vcítěním a znovuprožitím minulosti v tom smyslu, jak historii chápalo díltheyovské novokantovství na konci 19. století.

Socha Ladislava Novomeského od Jána Kulicha v Senici. Foto Andrew Scherbatsky

Právě empatie je jednou z nejsilnějších Doskočilových stránek. Jeho kniha by měla být povinnou četbou pro všechny, kteří mají jasno v tom, že komunisté byli zločinci a jejich pohnutky byly zločinné. Novomeský totiž navzdory své tragické životní zkušenosti ani po letech strávených v žaláři a následné společenské ostrakizaci víru ve spravedlivou socialistickou společnost neopustil a Doskočil se v rámci možností, jež poskytuje historická metoda, snaží o porozumění myšlenkovému světu takto uvědomělých straníků, aniž by měl potřebu je ex post soudit.

Rozpačitý závěr

Publikace není komplexní biografií a ani o to neusiluje. Literární ani odborná tvorba

Novomeského sice nebyla vynechána a práce obsahuje i relativně rozsáhlé ukázky básnického díla, Doskočil však záměrně opomíjí literární rozbor, protože se k tomu necítí být povolán. To lze pochopit. Pochybnosti však vyvolává chronologické vymezení knihy – a na ně už odpověď nenalezneme. Svůj výklad totiž Doskočil končí zhruba v roce 1964, tedy dvanáct let před skonem Novomeského, a zbytku jeho života se věnuje jen ve stručném epilogu. Přitom Novomeský v období obrodného procesu v roce 1968 a následně během počínající normalizace byl mimořádně zajímavou – a v jistém ohledu i tragickou – postavou.

Solidarita s Husákem jej vtáhla do víru událostí druhé poloviny šesté dekády. Novomeský kolem roku 1968 prošel obdobnou trajektorií jako Husák, kterého podporoval i po okupaci, a aktivně se podílel na nastolení normalizačního režimu. Teprve stranické čistky roku 1970 přinesly vystřízlivění a ztrátu iluzí

o blízkém člověku: „K projevení otevřeného nesouhlasu s nastolenými poměry mu však již chybělo odhodlání i lidské síly,“ konstatuje Doskočil v samém závěru knihy. Jde o natolik tematicky bohatou etapu Novomeského života, že by nebylo těžké vytvořit dvousvazkovou biografii. Jiný historik, který by s obdobnou erudicí jako Doskočil pojednal celý Novomeského život, se patrně dlouho neobjeví, a proto je škoda, že biografie zůstala nedotažena, aniž by autor dal čtenáři naději na její brzké dokončení.

Autor je historik.

Zdeněk Doskočil: V žaláři a vyhnanství. Ladislav Novomeský v éře stalinismu a poststalinismu.

Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2020, 486 stran.

Bachovy dějiny kolonie

Nad volžským románem Guzel Jachiny

Rusko-tatarská autorka Guzel Jachina před časem zaujala debutem *Zulejka otevírá oči*, který uspěl jak u kritiků, tak v žebříčcích prodejnosti. Její druhý román *Děti Volhy* se odehrává ve zmizelém světě volžských Němců – v odlehlém místě „na rubu velkých dějin“.

JAKUB VANÍČEK

Nakladatelství Prostor na sklonku minulého roku vydalo druhý román tatarské ruskojazyčné prozaičky Guzel Jachiny *Děti Volhy* (Děti moji, 2018). Jachina si vydobyla jisté renomé už svou prvotinou *Zulejka otevírá oči* (2015, česky 2017), přeloženou do řady jazyků. O tom, že se hned na začátku své spisovatelské dráhy ukázala jako talentovaná autorka, není pochyb, vždyť i český překlad byl dotiskován – a pravděpodobně nejen proto, že v něm Jachina navázala na tradici psaní o gulagu. *Zulejka* ostatně vypráví spíš o emancipaci, byť v tak krutých podmínkách, jaké panovaly v sibiřském pracovním táboře, a s citem vlastním člověku, který vyrostl v troskách sovětského impéria, se dotýká otázek svobody a různých forem násilí. Že tato velká témata autorka dokázala s jistotou odvyprávět jako osobní příběh jedné ženy odvečené do vyhnanství, svědčí mimo jiné i o tom, že podobná emancipační topoi jsou v zemi spisovatelčina původu pravděpodobně vnímána stále ještě jako klíčové prvky literárního díla.

Její druhý román *Děti Volhy* vypráví o osudu Jakoba Ivanoviče Bacha, podivínského povolžského učitele, žijícího v oblasti obývané od dob Kateřiny Veliké německými kolonisty. Bach se svými samotářskými sklony a nadáním, které ho vyděluje z pospolitého venkovského života, autorce opět slouží jako lakmusový papírek společensko-politické nestability, jež tento region zasáhla zejména v době kolem druhé světové války.

Člověk v bouři

Jachina umísťuje svého hrdinu na řídce obydlenou, východní stranu titulní řeky a nechává jej z odstupu pozorovat svět a v obrazech motivovaných osudy jeho nejbližších (ale i krajiny samotné) vykládat bouřlivé proměny okolního světa. Bachův úhel pohledu doplňuje vypravěčka perspektivou dalších jednajících postav, a rozšiřuje tak privátní sféru o model velkých dějin. Příběhy o malých postavách na rubu velkých dějin patří v dnešní době k nejproduktivnější variantě románových opusů zkoumajících 20. století a často bývají jen jakýmsi fikčním rámcem, do nějž se autoři vehementně snaží vměstnat plody soustředěného studia historických pramenů. Jachina ovšem – na rozdíl od řady současných prozaiků – na pouhou faktografii nespolehá a své vyprávění sytí živelnou imaginací; tou, jež pomohla k úspěchu *Zulejce* a která Jachinu pravděpodobně katapultuje mezi nejúspěšnější autorky žijící mezi Moskvou a Pekingem.

Románový kolos *Děti Volhy* stojí někde mezi nástinem osudu lidí usídlených v cizí zemi a zápasících o přežití uprostřed bolševické

revoluce a halucinatorním snem o člověku, který je celou svou bytostí předurčen k neutěšeným dobrodružstvím. Jeho boj o přežití je líčen jako neustálé překonávání řeky, jako pohyb od lidí do samoty a zpět; jako postmortální běs života s mrtvou ženou a její dcerou, počatou z násilného aktu. Vnitřními hranicemi jádra románu jsou zdi hospodářství, do něhož se Bach se svou ženou uchýlil a kde se odkudsi z hlubin sovětského Ruska vynoří malý divous, později Bachem osvojený syn. Samostatnou figurou je v těchto nehostiných končinách velká matka Země. Po zkušenosti s dramaticky vyličenými životními eskapádami sibiřských vyhnanců v *Zulejce* se už nelze mýlit: Jachina je jedinečná právě v tom, jak líčí člověka stojícího v proudu vody nebo v bouři. V jejích popisech života lidí uprostřed divočiny jako bychom se dotýkali původní silné vazby poutající nás k přírodě. Hrdinové jejích próz se nevrhají jen proti kolu dějin, tatáž síla je vhání i do nitra orkánů.

To je ona, Asie

Tím ovšem nemá být řečeno, že Jachina je programovou naturistkou; naopak, přírodní tu s lidským prorůstá organicky, a tak nikdo při čtení nemusí povytahovat obočí, začne-li se příběh drolit vlivem atmosférických procesů. V *Dětech Volhy* je scéna, jak se v sedmadvacátém roce říti krajinou SSSR rychlík s budoucím diktátorem, „dvě sprážené výkonné lokomotivy, za nimi několik obrněných vagonů, jeden od druhého k nerozeznání“, jako by prostor mezi Moskvou a Volhou byl jednou velkou plochou vodící vzruchy revoluce; ovšem u řeky přichází zlom, a to přesně tam, kde začíná oblast obývaná Němci. Přes řeku musí vlak přívozem a pak – „vepředu v husté a dusné tmě se dala tušit obrovská pustá rovina, nesmírná dálka. ‚To je ona, Asie...‘ kdovíproč hlubokomyslně poznamenal strojvůdce, třebaže učebnice zeměpisu předepisovaly, že Asie má začínat o sedm set verst dál, u břehu Kaspického moře.“ Najednou se strojvůdce „obával jet po neznámé trase v neproniknutelné tmě a požádal, aby počkali do úsvitu“. Je to zvláštní hranice sovětského světa „tam venku“ a privátní sféry „uvnitř“, síto, skrze které prochází nestrukturovaná hmota dějin. V momentu, kdy strojvůdce prohlásí své „To je ona, Asie“, se celý Bachův svět kolem obří řeky ukazuje jako scéna, na níž se nicotní lidé zmítají ve vichřici dějin kdesi na hraně známého světa, a přitom – což je velmi zvláštní moment této knihy – je to svět drobných lidí, jejichž životní návyky a projevy jsou nám velmi blízké. Jako bychom se pohybovali napříč prostorem i historií a nahlíželi do zvláštního, neukotveného světa tam i u nás.

Rozviklaná identita

Učitel Bach tu ovšem není obsazen pouze jako jakýsi společenský obskurant; zastává také roli regionálního písmáka, člověka, skrze jehož dílo se velký svět seznamuje s dějinami jedné koloniální kultury žijící uprostřed ohromného ruského těla. Jeho podivínství není jen hendikepem, ale i jedinečnou psychologickou strukturou, díky níž mohou vznikat svébytné dějiny kraje. Román je tak možné vnímat i jako příspěvek k žánru psaní o psaní, na rozdíl od jiných děl tohoto typu ovšem nanejvýš čtivý a poutavý. Bach si svým komplikovaným naturelem neustále zjednával odstup, pozoruje rychlé proměny Gnaden-talu a vepisuje je do dějin německé kolonizace Ruska. Má jedinou knihu, Goethovy básně – z té čte žákům ve škole, nad ní usíná, díky ní se mu daří držet pohromadě svou nebezpečně rozviklanou kulturní identitu. Kolem souboru kulturních idejí se také koncentrují nejproblematictější pasáže románu; to když se Jachina až příliš snaží čtenáře seznamovat s faktografií a tváří se přitom, že tyto snahy musí k jejímu příběhu neoddělitelně patřit. Není tomu tak – v proudu vyprávění působí naučné vsuvky jako cizorodá tělíska a svého hostitele srážejí pod úroveň prvotiny.

Neměli bychom však zapomínat, že jde především o bestsellery. Pokud bude mít čtenář potřebu je poměřovat s jinými texty, jen ať se obrátí k českojazyčné produkci, ostatně dostatečně bohaté, aby se z ní dalo vybírat. Rychle si uvědomí, že *Zulejka* ani *Děti Volhy* svým tvarem i zaujetím nemají konkurenci. Jachina je přesně ten typ autorky, kterou můžeme postavit do přímého protikladu například k literátce-kantorce Denemarkové. Postavy Guzel Jachiny žijí a zkoušejí, co to je, existovat v jícnu dějin a v nepřízni podnebí – a vyprávění pak samozřejmě vypadá úplně jinak než u nás tolik oblíbené kapitoly ze špatně maskované učebnice postkomunistické občanské nauky.

Přesto ovšem nezbyvá než připustit, že *Zulejka* byla o řád lepším románem. Její příběh očividně vyrůstal z autorčiny bytostné potřeby konfrontovat se s osudem člověka žijícího v ryzech extrémech. Jak prozrazuje doprovodný text k *Dětem Volhy*, Bachův život byl tak trochu životem jejího dědečka – kniha tak možná urovnává nějaký nepojmenovaný dluh vůči rodinné historii a i přes všechn autorčin talent lze za vyprávěním vytušit něco jako vnější zadání. Na druhou stranu, tak to asi má ve světě profesionálních spisovatelů být.

Autor je literární kritik a antikvář.

Guzel Jachina: *Děti Volhy*. Přeložil Jakub Šedivý. Prostor, Praha 2020, 416 stran.

Povolžští Němci během oslav desátého výročí Říjnové revoluce. Foto bpb.de

Bůh a Ďábel v temném lese

Neslavné pokračování Vzpomínky na Zemi

Kniha Nesmrtelnost od čínského sci-fi spisovatele píšíciho pod pseudonymem Pao-šu je pokračováním populární trilogie Liou Cch'-sina Vzpomínka na Zemi. Próza, která původně vznikla jako fanfikce, bohužel zbavuje fikční svět předlohy nevyzpytatelného nebezpečí – její autor suchopárně vrší klišé a konzervativní stereotypy.

ANTONÍN TESAŘ

Když jsem četl román *Nesmrtelnost* (The Redemption of Time, 2019), bezděčně jsem si vzpomněl, jak jsem před lety v knihkupectví chodil kolem pultu s románem Arthura C. Clarka a Gentryho Leeho *Ráma tajemství zbavený*. Mělo jít o vyvrcholení série počínající Clarkovým románem *Setkání s Rámou*, v němž skupina kosmonautů prozkoumává monumentální mimozemskou kosmickou loď pojmenovanou Ráma. Říkal jsem si tehdy, že vlastně nechci Rámu zbavovat jeho tajemství. Že by ho to mohlo připravit nejen o záhadnost, ale o veškerou auru výlučnosti a nepozemské cizoty. Dodneška jsem tu knihu nečetl. *Nesmrtelnost* už na první pohled působí jako právě takový přílepek, jaké se v západní sci-fi občas přizívují na úspěchu nějakého klasického díla – příkladem jsou pozdní epizody Asimovovy *Nadace*, dovětky k *Duně* od Briana Herberta a Kevina J. Andersona a vlastně i Clarkova pokračování *Vesmírné odysey*.

Nesmrtelnost je román autora píšíciho pod pseudonymem Pao-šu, který přímo navazuje na ságu Liou Cch'-sina *Vzpomínka na Zemi* (2008–2010, česky 2017–2018). Vznikl původně jako internetová fanfikce, ale v roce 2011 byl oficiálně vydán v čínštině s pozhěnním samotného Lioua a následně i v anglické verzi, z níž vychází český překlad. Kniha bohužel stoprocentně zapadá do zmíněné linie nepovedených pokračování.

Zpátky k dobru a zlu

Pro západní čtenáře může být čtení Liou Cch'-sina podobně stimulující, jako byla svého času japonská manga. Je to variace na západní

žánr, ve které je ale spousta fundamentálních věcí jinak, než jsme zvyklí. A platí to nejen pro jednotlivé nápady, ale i pro základní principy, na kterých je svět ságy postaven. Liou Cch'-sin ve *Vzpomínce na Zemi* buduje paranoidní představu vesmíru jako „temného lesa“, kde osudem jednotlivých životních forem je skrývat se před sebou navzájem. V románu *Kulový blesk* (2005, česky 2019) zase představuje svět jako místo, kde je všechno nadané smrtícím potenciálem a kde „každá síla v přírodě, jakkoli něžná a neškodná lidem přijde, se může proměnit ve zbraň“. Ostatně i řada explicitně šovinistických a jinak problematických aspektů jeho tvorby, kvůli nimž ho není možné číst nekriticky, dokládá, že se jedná o autora, před kterým je třeba být ve střehu.

O to hůře přijatelná bude pro Liouovy západní fanoušky *Nesmrtelnost*. Pao-šu totiž postupně odmítá všechno, co bylo na trilogii jeho vzoru novátorské a vzrušující, a nahrazuje to tím nejobebranějším a nejnudnějším modelem univerza, jaký lze Západu nabídnout. Namísto hrůzné vize univerza coby fundamentálně nebezpečného místa nám servíruje mytologickou kosmologii, kde se veškeré dění odvíjí od zápasu dvou bytostí, z nichž jedna je božským garantem vesmírné harmonie a druhá naopak vystupuje jako ďábelský narušitel řádu, z jehož intervence do univerzální jednoty však vyvěrá element plynutí času. Větší část knihy se pak v podstatě snaží zabudovat Liouovu trilogii do tohoto dualistického pojetí kosmu. Pro čtenáře, který je příběhy o věčných válkách dobře se zlem poněkud unavený, je to ovšem spíš neodpuslitelná hereze než fanfikce.

Naivita a konzervativismus

Liouovi se často vyčítá, že není nijak obratný stylist, nebo lépe řečeno, že jeho styl navazuje spíš na čínskou tradici než na tu západní. V porovnání s tím, jak je napsaná *Nesmrtelnost*, je na tom Liou ale ještě dobře. Pao-šu totiž působí spíš jako špatný autor ze Západu – jeho postavy jsou jednoduché a stereotypní, vyprávění otravně popisné, vyznění latentně sexistické a humor dětinský. Řadu podobností najdeme u zmíněného Isaaca Asimova a knih, jimiž v osmdesátých letech navázal na svou oslavovanou sérii *Nadace*. Jsou to

Pao-šu odmítá všechno, co bylo na *Vzpomínce na Zemi* novátorské a vzrušující. Ilustrace papers.co

romány, ve kterých se zástupkyně obří kolektivní inteligence pokouší přemluvit lidstvo, aby se vzdalo individuality každého jedince a proměnilo se ve společné vědomí sdílené se všemi formami života, a přitom se občas chová jako ztělesnění těch nejodpornějších stereotypů o tom, jak přemýšlejí a jednají typické ženy. Také Pao-šu uvede na scénu několik mimořádně mocných ženských postav a všechny je nechá chovat se jako sebestředné, povrchní a marnivé hlupačky.

U obou autorů zkrátka potkáváme podobně fatální kombinaci nezřízených ambicí, naivity a konzervativismu. Pao-šu je navíc suchopárný kronikář, který nevypráví pomocí

dramatických scén, ale spíš dlouhými popisnými monology. Přes polovinu textu tak zabírají scény, ve kterých jedna postava vysvětluje druhé události a souvislosti patřící do úplně jiné doby a místa. Občas ve vyprávění zablýskne dobrý nápad (například skutečná podoba Trisolaranů), ale většinu času sledujeme, jak Pao-šu zanáší Liouovu originální trilogii tím nejlevnějším výprodejem klišé tradiční západní fantastiky. Potvrzuje tak domněnku, že Liou je i v čínském kontextu spíš zjevením než příkladem síly tamní fantastické literatury.

Pao-šu: Nesmrtelnost. Přeložil Aleš Drobek. Host, Brno 2021, 296 stran.

literární zápisník

Ostrov Václava Klause

JAKUB SEDLÁČEK

„Já je syntézou našich selhání,“ píše Houellebecq, tuším, v *Možnosti ostrova*. Kupříkladu já jsem byl kdysi redaktorem několika knih Václava Klause.

Ne že by taková činnost vybízela k nějakým zajímavým nebo promyšleným edičním strategiím. Přesto to byla práce nevšední a poučná, na kterou často a vlastně docela rád vzpomínám. Koncept knihy i rukopis nám dodali z tiskového oddělení Hradu. Já jsem jako řadový pracovník velkého korporátního nakladatelství ručil za to, že svazek prezidentových „spisů“ vyjde ve formálně bezchybné podobě a v nemožně krátkém termínu, který si tehdejší hlava státu a její fámulové nadiktovali.

Vše vznikalo ve zvláštním stresu. Váha úkolu, zadaného z nejvyšších míst, i vidina lákavých prodejů, které si vedení vydavatelství

od projektu slibovalo, nás zavazovaly zodpovědností a úctou bezmála posvátnou. Těžkou práci měli kolegové, kteří museli před autorem obhajovat grafickou podobu publikace a čelili jeho marnivým námitkám proti řešení, jež navrhl zkušební typograf Vladimír Vimr. „Já jsem byl ten, který se velmi dohadoval, jak má být velké písmo a kolik má být řádek na stránce, jak mají být velké okraje, aby to nebylo příliš básnickové,“ prohlašoval Klaus při uvedení knihy na trh, a odhalil tak své limity chápání nakladatelské práce.

To mne zaměstnávaly docela jiné záležitosti. Brzy jsem pochopil, že mám-li dostát svým povinnostem a připravit pro tisk podklady, které drží jazykovou a pravopisnou jednotu, budu muset zasahovat do textu tajně. „Pan prezident je znám jako velice pečlivý člověk a rukopis knihy četl několikrát. Neměňte tam nic,“ vysvětlil mi šéf tiskového odboru, když jsem se zajímal, zda dávají přednost anglické, či české transkripci u rozkolísaného psaní jmen arabských princů. Možná si nechtěl přidělovat problémy. Možná netušil, na co se ho ptám.

Rovněž mi došlo, že na klopotný, úřednický způsob vyjadřování se dá zvyknout stejně rychle jako na nehezké novotvary použité tam, kde čeština tradičně nabízí pěkné a výstižné obraty. Humpolácké denominativum

„prezidentování“ je jedním z nich. A tak jsem spíš „redaktoroval“, než redigoval, až jsme nakonec poslali do světa dílo, jehož přemrštěný náklad zakotvil s velkou slávou v Levných knihách. Psalo se pak o tom v novinách – docela škodolibě.

Vzpomněl jsem si na tuto kauzičku teď, v čase dovolených, když jsem si prohlížel letní nabídku knižních novinek. Mezi bestsellery Kosmasu na mě vyskočila ocelově šedá obálka popsaná matematickými vzorečky, jejíž rázný titul *Podtrženo* zní lákavě, jako by šlo o nějaký bilanční materiál, ve kterém chce pisatel s čímsi skoncovat a udělat za tím tlustou čáru. Ale to je chybná představa. Publikace s podtitulem *Výpisky z četby 1970–2020* přináší něco docela jiného, totiž jakousi svéráznou rekapitulaci Klausových dlouholetých čtenářských zážitků.

„Uvědomil jsem si nejen to, co všechno jsem už dávno věděl (...), ale i to, co jsem už dávno zapomněl,“ přibližuje autor v předmluvě, kterou pojmenoval „Objevná četba svých vlastních „dávných“ výpisků z literatury“. A dále upřesňuje: „Věnoval jsem se přípravě těchto textů prakticky v celém podivném koronavirovém a sochy minulosti bourajícím roce 2020.“ V tomto okamžiku začínám všechno chápat. To nesnesitelné kupení samochvály a přívlastkových konstrukcí není zprávou

o objektivním světě. Je to výron lyrického subjektu, originální znaková struktura, jejímž denotátem je – subjekt sám.

Jako by se prodíral vegetací svého vnitřního kontinentu a pronikal do vnitrozemí nějakého neznámého, báječného ostrova. Tu užasne nad květem jazykového exotismu („Tato knížka je z mé strany nabídkou ‚vhledu‘, jestli toto slovo v češtině vůbec existuje“), tu ustrne před neomylností vlastního proroctví („Bylo to 6. ledna a v tom jsem se nemýlil“). Jeho pozornosti neuniknou ani ty nejbánálnější zátočinky tohoto kouzelného teritoria: „Všechny své ‚výpisky‘ jsem psal rukou. Bylo zajímavé sledovat, jak se s přibývajícím věkem mění písmo. Asi se zhoršuje, neboť mi má asistentka při prepisování říká, že se ty staré daly lépe přečíst.“

Subjekt ví, že jeho poselství je intimní a může mu porozumět jen řádka zasvěcených. „V každém případě to bylo velmi objevené čtení a psaní pro mne, snad i pro některé čtenáře,“ vyznává se. Pak vkročí na scénu Erós: „Jedna z čtenářek, mimořádně kvalitní česká spisovatelka, mi poslala vzkaz...“ A touha akceleruje do palčivého dotazu: „Co bude teď?“

Když píšu tato slova, hledím z terasy do modravého mořského obzoru. Neodvažuji se na poslední otázku odpovědět.

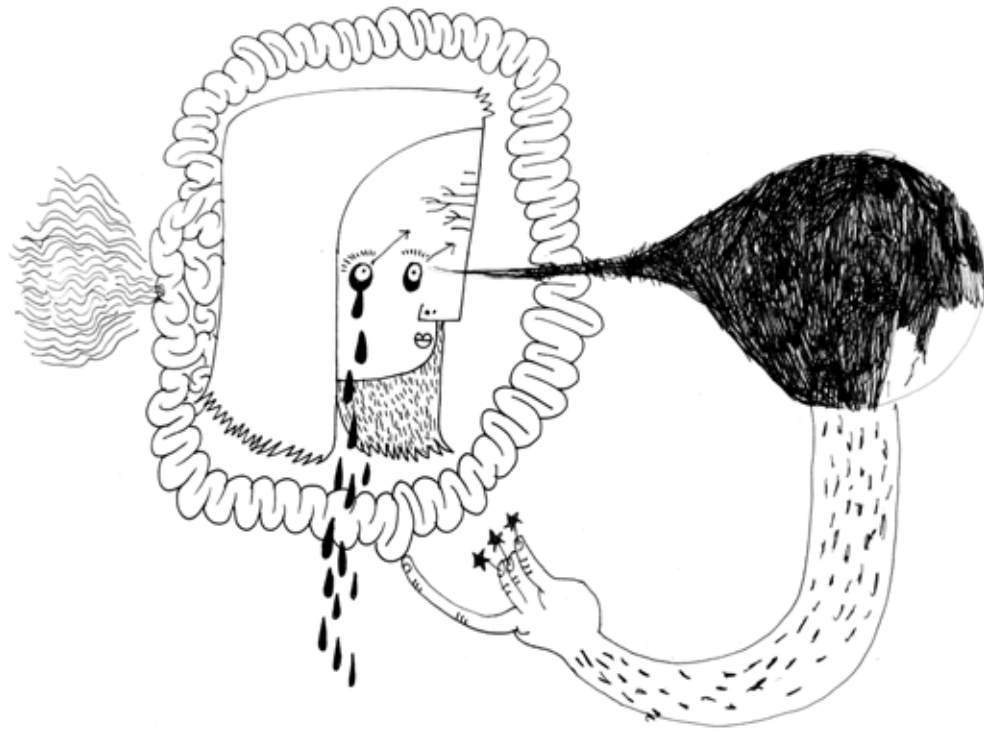
Autor je šéfredaktor nakladatelství Paseka.

Od chaosu k virtualitě

Proměny českého knihkupectví od devadesátých let

Před třiceti lety fungovalo v Praze přes sto knihkupectví. Dnes jich existuje sotva třetina. Jejich postupné mizení přitom do značné míry odráží celkovou proměnu knižního trhu, podob knihkupectví a role knihkupců vůbec. Jaká je budoucnost kamenných prodejen?

JIŘÍ G. RŮŽIČKA

Kresba Jiří Franta

Když v roce 1992 vyšel první Almanach Labyrint, napsal v úvodníku jeho editor Joachim Dvořák: „Urodilo se však takové množství knih, že přehled ztratili nejen všichni čtenáři, ale i knihkupci a knihovníci. Proto jsme se rozhodli vnést do tohoto labyrintu trochu světla.“ Současný majitel nakladatelství Labyrint tak výstižně shrnul chaotickou situaci, která na českém knižním trhu nastala po roce 1989. Neregulovaný obchod s knihami neměl nouzi o zákazníky, hladové po současné české i světové literatuře, včetně děl dříve zakázaných nebo z ideologických důvodů opomíjených, zejména z ranku takzvané brakové literatury. V té době se náklady úspěšných knih pohybovaly ve statisících – a i proto nová nakladatelství a knihkupectví vznikala jako houby po dešti. Podle Almanachu v té době jen v Praze existovalo přes sto knihkupectví. Dnes jich funguje zhruba třetina.

A zrodil se knižní trh...

Sám jsem se ve zdánlivě nepřehledném světě pražských knihkupectví začal pohybovat o rok později, když jsem v roce 1993 nastoupil na čtyřletý obor knihkupec na Integrované střední škole v Náhorní ulici. Škola spolupracovala s nakladatelstvím Pavla Primuse, jenž v té době těžil zejména z vydávání autorů, jako byl Zdeněk Mahler nebo Zdeněk Svěrák, a od prvního ročníku byla součástí studia i praxe v některém z mnoha knihkupectví. První, v němž jsem vypomáhal, se jmenovalo Rozmluvy a sídlilo na Vinohradské třídě. Založil je Alexander Tomský, který v něm doprožíval zásoby ze svého stejnojmenného exilového nakladatelství v Londýně. V té době byl ještě samozřejmou součástí knihkupectví pult s hromadou nařezaných papírů, do nichž se zakoupené knihy balily.

V období před Vánoci nastávalo šílenství, během něž uprázdněné místo rozprodáných bestsellerů zaplňovaly ležáky, do té doby zapadlé v hůře dostupných policích. Zároveň to byla doba, kdy knihkupci čile spolupracovali s knihovnami, jejichž zástupci si chodili vybírat knihy pro své čtenáře. Skvěle to fungovalo třeba v knihkupectví Fišer v Kaprově ulici, kde nakupovala i Národní knihovna. Tehdy v knihkupectví, které se proslavilo ve filmu *Vrchní, prchni!*, pracoval mladík Jiří Padevět, obutý v nezbytných kanadách, jimiž dával najevo svou náklonnost k punkovým ideálům.

Dobře fungovala solidarita mezi knihkupci, z nichž někteří se začali specializovat na určitý typ literatury, a když požadovaný titul neměli, poslali zákazníka ke konkurenci:

k Hatlemu do Palackého ulice pro učebnice, do Winstona Smithe ve Svatoplukově pro sci-fi, k Fišerovi pro filosofickou a společenskou literaturu, do Lipové pro zdravotní literaturu, k Seidlovi pro literaturu ve francouzštině nebo k Dobře do Celetné pro literaturu duchovní. Některá knihkupectví těžila i ze své polohy. Fišer měl klientelu mezi studenty a profesory z blízké Filozofické fakulty a díky různým kontaktům se tu často pořadaly knižní autogramiády, na něž se stály dlouhé fronty. Jeden čas měl dokonce svou pobočku přímo v přízemí fakulty. Seidl ve Štěpánské sídlil zase vedle Francouzského institutu, takže tu byly kromě knih ve francouzštině k sehnání i učebnice francouzštiny. Poměrně brzy však ve většině knihkupectví nastal problém s místem. Kniha bylo čím dál víc a nebylo kde je skladovat. Proto si například Jiří Seidl najal sklepní prostory v Žitné ulici, kde pak skladoval tituly, které měly potenciál dlouhodobého prodeje a které po čase nabízel jen on. Nicméně právě množství knih, které bylo třeba někde skladovat, bylo jedním z důvodů, proč knihkupectví na konci devadesátých let pocítila první větší krizi.

Levná kniha z palety

Krise přišla s nápadem Jana Maivalda skupovat od nakladatelů zásoby knih, které jim ležely na skladě a už se příliš neprodávaly. Ve velkém, takže levně. V té době začala vznikat síť knihkupectví Levných knih, které řekněme diskontní formou, tedy na paletách, nabízely poměrně velké množství knih za zlomek jejich původní ceny. Sám jsem začínal v prodejně v Jungmannově ulici, kterou vedla Maivaldova matka, a později jsem prošel i velkými prodejny na Václavském náměstí a Národní třídě. Brzy se ale začaly otevírat pobočky i v jiných českých městech – a jedna vznikla i v Bratislavě. O zlevněné knihy byl obrovský zájem, zejména o ty dětské nebo o bývalé bestsellery, jako v případě titulu *Sedm týdnů, které otřásly Hradem* (1998), v němž Přemysl Svora bulvárním způsobem popisoval vztah mezi Václavem Havlem a Dagmar Veškrnovou. Kniha byla tuším za desetikorunu.

Na tuto nabídku musela knihkupectví reagovat, protože knihy nakoupené do zásoby mohly kdykoli změnit svou cenu. Opatrnější začaly být samozřejmě i distribuční společnosti. Někteří zákazníci přitom své nákupy odkládali s tím, že když si počkají, možná se jim podaří daný titul sehnat za nižší cenu v Levných knihách. Rozmáhal se tedy prodej do komise, kdy knihkupci platili jen za ty knihy, které se opravdu prodaly, a nakladatelé si tak museli na peníze za vydané knihy

počkat. Podobný efekt měly i různé knižní akce, zejména Svět knihy, který se v té době odehrával v Kongresovém centru na Vyšehradě, případně v malých pavilonech na pražském Výstavišti. I sem si lidé chodili pro knihy se slevou, a obcházeli tak zhruba třicetiprocentní marže, které si k ceně přidávali knihkupci. Tahle velkolepá jarní akce ale přinesla ještě jednu novinku, která přetrvala dodnes: kromě směřování titulů s očekávanou vysokou prodejností do měsíců před Vánocemi začali nakladatelé vydávat množství knih určených pro prodej na jejich stánku na jarním veletrhu.

Internet a síťování

Po roce 2000 přišla další, ještě těžší rána. Nastoupil internet a s ním i první e-shopy, které nabízely knihy levněji než v kamenných obchodech. Jednou z prvních firem, jež virtuální prostředí využila, byla distribuční společnost Kosmas, kterou v devadesátých letech založili malí nakladatelé, protože jim připadalo, že marže distribučních firem (asi 20 procent) je příliš vysoká. Nástup e-shopů nebyl nijak rychlý, přesto se mu ale postupem času podařilo velkou část knihkupectví z trhu vytlačit. Mezitím se u nás jak nakladatelství, tak knihkupectví začala vydávat na západní cestu, když se objevilo několik silných knihkupeckých sítí. Ta první začala vznikat na počátku devadesátých let pod rukama Jana Kanzelsbergera, původně vedoucího knihkupectví Orbis na Václavském náměstí, následovaly sítě knihkupectví Kniha Dobrovský nebo Luxor. Určitou raritou představují knihkupectví nakladatelství Academia, případně knihkupecká síť e-shopu Kosmas, kde jednotlivé pobočky fungují především jako výdejny objednaných knih.

Spolu s velkými firmami zmizel důvěrný vztah mezi knihkupcem a zákazníkem, založený na tom, že sečtělý knihkupec většinou dokázal dobře poradit. Dnešní velká knihkupectví jsou plná zaměstnanců, kteří v nich pracují spíše jako hlídači knih. Dokážou sice najít, na které pobočce se dá konkrétní titul ještě pořídit, dobře doporučit knihu ale umí jen hrstka z nich. Naopak apokalyptická proroctví o tom, že papírovou knihu vytlačí její elektronická verze, se zatím nenaplnila, i když počet prodejů elektronických knih dlouhodobě roste. To je samozřejmě další způsob, jak z prodejního řetězce vyřadit knihkupectví...

Současná situace přesto není tak strašná, jak by se mohlo zdát poté, co zanikla oblíbená knihkupectví milovníků kvalitní literatury, jako byl Fišer nebo Seidl. Minimálně v Praze zůstalo několik menších knihkupectví, která nadále stavějí na schopnosti svých zaměstnanců poradit, ale také sehnat těžko dostupný titul. Existují i přímí následníci obou jmenovaných obchodů – knihkupectví Ostrov v Ostrovní ulici založil bývalý zaměstnanec od Seidla, karlínský Přístav zase zaměstnankyně od Fišera. Navíc se objevilo hned několik knihkupectví, která jako svou výkladní skříň provozují samotní nakladatelé. V Praze to je například nuselské knihkupectví Baobabu, na Vyšehradě má svou prodejnu Meander, na Žižkově Volvox Globator a na Vltavské Trigon. K menším podnikům patří třeba galerie a knihkupectví ArtMap ve Vojtěšské ulici, kde se zaměřují na výtvarné publikace. A občas se vynoří knihkupectví nové. Pokud však chceme i dál navštěvovat voňavé krámky plné tajuplných předmětů skýtajících nejedno dobrodružství, je třeba je podporovat nákupy i za cenu, že vyjdou draž než na Megaknihách. Vždy bude příjemnější si jednotlivé knihy prolisťovat a ohmatat než brouzdat nekonečnou nabídkou internetového obchodu a naklikávat položky do virtuálního košíku.

Knihy jako dobrý byznys?

Literatura ve světě agresivních podnikatelů

Jedním z nemnoha pozitiv koronavirové krize bylo, že odhalila limity současného fungování trhu – včetně toho knižního. Jaká opatření by pomohla současnému obchodu s knihami? A mají velké vydavatelské a distribuční společnosti a sítě knihkupectví stejné zájmy jako malí nakladatelé a knihkupci?

HANA BLAŽKOVÁ

Již během první vlny pandemie covidu na jaře 2020 jsme byli svědky střetu rozdílných zájmů knižních gigantů, zejména společností Euromedia Group a Knihy Dobrovský, na jedné straně a malých nakladatelů na straně druhé. Konkrétně společnost Euromedia, zastřešující nakladatelství, distribuci i síť knihkupectví, na krizi okamžitě zareagovala pozastavením vyplacení faktur třetím stranám, tedy všem od externích pracovníků po nakladatelství napojená na distribuční síť společnosti. Zároveň knižní velkoprodejci s podporou Sva- zu českých knihkupců a nakladatelů (SČKN) požadovali miliardovou kompenzaci od ministerstva kultury.

Pampelišky místo šafránu

Jejich argumentace se zdála neprůstřelná. Předseda SČKN Martin Vopěnka se v rozhovoru pro DTV dokonce nechal slyšet, že je potřeba podporovat růst pampelišek, a ne vzácného šafránu (tedy produkci několika malých nakladatelství žádajících o granty). Na otázku, proč Euromedia Group nepožádala o podporu ministerstvo průmyslu a obchodu, Vopěnka opakoval fráze o důležitosti čtení a jeho vlivu na konkurenceschopnost. Vymezoval se také proti dělení knižního trhu podle toho, kdo má podporu kapitálu a kdo nikoli, a zdůrazňoval provázanost trhu jako celku. Ve skutečnosti na zmíněnou otázku nechtěl odpovědět. Proč? Z byznysového hlediska je daleko jednodušší konkurovat malým neziskovým projektům než dalším odvětvím průmyslu.

Mimochodem, o bohuľibosti velkých hráčů výmluvně vypovídá například to, že mezi vlastníky Euromedia Group do začátku letošního srpna patřili známí lidumilové, ochránci přírody a obecného dobra Daniel Křetinský a Patrik Tkáč, kteří svůj padesátiprocentní podíl teprve před nedávnem prodali dalšímu spoluvlastníkovi, investiční skupině Rockaway Jakuba Havranta. Člověk by si myslel, že se o sebe tyto pánové s mnohamiliardovým kapitálem v zádech dokážou v době krize postarat sami a nebudou stát s nataženou rukou ve frontě na státní podporu...

Není divu, že se malí nakladatelé rozhodli bránit. Vznikly tak dvě nové iniciativy: Cech malých nakladatelů, který kromě prvního prohlášení nebyl příliš aktivní, a Platforma Knihex, která se systematicky snaží o sdružování malých nakladatelů a knihkupců. Nejedná se o ad hoc projekt, ale o pokus vytvořit profesní oborovou organizaci, jež by hájila specifické potřeby malých nakladatelů. V současné době se snaží prosadit jednotnou cenu knihy a věnuje se osvětě v oblasti knižního trhu.

Snížení DPH?

Asi jediná věc, na které se shodne většina nakladatelů bez ohledu na velikost, je snížení DPH na knihy, které se na první pohled jeví jako zcela neproblematické. Aspoň Vopěnka tvrdí, že pomůže všem bez rozdílu. Co ale udělá s knižním trhem jako celkem? Švédský literární kritik a překladatel Stefan Ingvarsson v rozhovoru pro knihu *Szwecja czyta, Polska*

czyta (Švédsko čte, Polsko čte, 2015) spojuje snížení DPH s komercializací švédského knižního trhu. Může jít o shodu okolností – o vliv světových trendů na švédský knižní trh; na druhou stranu není příliš obtížné si představit, že zatraktivnění trhu s knihami přitáhne velké hráče, kteří z něj pak budou vytlačovat menší subjekty.

Hlavním argumentem pro snížení DPH je to, že by nakladatelé nemuseli zdražovat knihy a zároveň by jim zůstala větší část tržby. Obávám se ale, že by se velcí distributoři, kteří si dnes berou padesát procent prodejní ceny knihy, snažili dostat svůj rabat ještě výš. Již nyní takzvané parazitické e-shopy typu Megaknihy.cz nebo BookTook.cz (ze skupiny Euromedia) velkolepě čarují s cenami, jak detailnějše popsala Anna Štičková z Knihexu v článku Sleva u knih není zadarmo, publikovaném na serveru iLiteratura.cz. Knihex – jinak dlouhodobý organizátor stejnojmenného prodejního festivalu malých nakladatelství – se snaží distributory obejít tvorbou platformy, která umožní kontakt přímo mezi nakladatelem a knihkupci. Zároveň prosazuje jednotnou cenu knihy, jež by například během prvního roku od vydání neumožňovala prodávat daný titul pod cenou.

Jisté je, že řešením krize není zvýšení cen knih, o kterém mluvil Martin Vopěnka nebo bývalý šéf Euromedia Group Lukáš Novák. Malá a střední nakladatelství stále musí lavírovat mezi tím, jak nastavit cenu, aby si jejich knihu někdo koupil, a aby byla zároveň schopná zaplatit všem, kdo se na její přípravě podílejí (a často odcházejí opravdu s málem). Ano, mnohé tituly jsou určené pro vzdělanější a bohatší část společnosti, která je ochotna zaplatit za větší kvalitu nabízeného zboží. To by se ale nemělo dít na úkor těch, kdo by po zdražení na kvalitní a férově zaplacené publikace prostě nedosáhli.

Celá situace je komplikovaná i proto, že čtení je obecně považováno za oduševnělou, idealistickou činnost a vydavatelé knih za nezištné filantropy. V mnoha případech to tak skutečně je, ale tím, kdo se o tento obraz zasazuje nejvíce, jsou dnes knižní influenceri na sociálních sítích, z nichž někteří jsou zároveň zaměstnanci velkých nakladatelství a šíří jejich marketingové strategie. Mohli jsme se tak mnohokrát setkat s tvrzením, že bez velkých hráčů knižní trh nepřežije nebo že malí nakladatelé vedle sebe potřebují silné

nakladatelské domy, které by je v případě potíží mohly vzít pod svá křídla.

Abychom mohli lépe pojmenovat zneužívání symbolického kapitálu spojeného s literaturou, kterého se velcí hráči dopouštějí, měli bychom se zaměřit zejména na mechanismy, jež při produkci a prodeji svých knih používají. Jinak se velice snadno dostaneme do pozice obhájců vysoké kultury před těmi, kteří jí nerozumějí. K postupné komercializaci knižního trhu docházelo už od poloviny 19. století, komodifikace knih pak byla podle americké literární vědkyně Janice Radway završena v sedmdesátých letech 20. století firmami jako Harlequin, které knižní produkty unifikovaly, aby se snáze dostávaly k zákazníkům. Dnes již taková míra unifikace není potřeba, protože personalizovaná reklama a marketing spojený s knižními influenceri pomáhá cílit na potenciální kupce až neuvěřitelně přesně.

Za silné instituce

Kromě jednotné ceny knihy je možným způsobem, jak se velkému byznysu bránit, tvorba silných knižních a literárních institucí. Musí proto vzniknout tlak na ministerstvo kultury, aby takové instituce budovalo a podporovalo. Na rozdíl od Švédska nebo nám ekonomicky bližšího Polska u nás chybí státní podpora čtenářství, již by společně mohla prosadit ministerstva školství a kultury. V dalším kroku by měla být za literární instituce uznána vybraná malá nakladatelství i některá knihkupectví, třeba ta s delší tradicí.

Jak ve zmíněné knize *Švédsko čte, Polsko čte* upozorňuje polská nakladatelka Beata Stasińska, systematická, a hlavně dlouhodobá podpora literatury plánovaná ve víceletých cyklech je ve výsledku možná důležitější než podpora festivalů a knižních akcí. Přestože i ty jsou pro propagaci literatury a čtenářství důležité, neustálé grantování stále bohatšího programu by nemělo být jediným způsobem, jak se v knižní sféře udržet. Potřebujeme ovšem také silná oborová sdružení malých nakladatelů a knihkupců – v tomto ohledu je Knihex první vlaštovkou. A zapomenout bychom neměli ani na středně velké subjekty, které si sice většinou na knižním trhu poradí sami, ale ani jim konkurence knižních gigantů příliš neprospívá. Jednotná cena knihy by rozhodně pomohla i jim.

Autorka je komparatistka.

Knihkupectví Fišer patřilo k legendárním pražským knihkupectvím. V Kaprově ulici působilo od roku 1933 do roku 2016. Foto bookvy.cz

BÁSNIČKA REDUKCE

Potkat Zedníka

MARTIN LUKÁŠ

Co dělá Ladislav Zedník? Píše poezii?

První sloka první básně (*Dvojníka potkat*) jeho prvotiny vypadá takto: „Akát, jak štír/ po vahách jdoucí podzimem,/ mi vypáral nitku bolesti/ z ramene./ Jen jsem se osykl/ a už byla nahá. Od košile staršího z nás dvou padala/ jako paprsek rybízové šťávy/ vylomený ze slunce.“ Napsal jsem „vypadá“, protože je třeba si nastolenou situaci představit očima, v konkrétním světle a v konkrétní předmětnosti slov.

Jako člověk si Zedník nevyhnutelně všímá okolností, které situaci zakládají, a podle toho chápe, co se vlastně děje. Člověk se tu škrábl o trn akátu, cítí bolest a zjišťuje, že jeho košile je roztržená a on krvácí. Jako básník vidí Zedník nesamozřejmě v okolnostech také souvislosti, jejichž artikulace povyšuje výpověď o zranění na výpověď o vlastní existenci. Registraci střídá kontemplace.

Je tu několik obrazných souvislostí, které scénu prokreslují a zabarvují. Štír přechází po ramenech vah, a jak se lze domyslet, rozkomihá jejich misky; ve zvěrokruhu následuje znamení Štíra po znamení Vah v druhé polovině října. Jedovatý trn akátu je jedovatým ostnem na ocase štíra; proud krve je proudem rybízové šťávy prosvícené sluncem. Jsme-li venku jen v košili, nemůže být taková zima; svítí slunce, barvy podzimu jsou syté. A to podstatné: bolest přivádí k vědomí sebe sama. V okamžiku, kdy se existence, byť třeba jen nepatrným škrábancem, stává nesamozřejmou, začínám se rozhlížet a zpočátku snad i trochu nelogicky ptát. Proč právě akát? Proč právě já? A kdo je ten „starší z nás dvou“? Na některé z těchto otázek odpovídají další verše básně, na jiné si odpovídá každý čtenář sám.

Malá poznámka ke smyslu celé básně: širokou působnost iniciální situace z první sloky, vystavené na rafinovaném průniku „skutečnosti“ a symbolů, autor oslabil tím, že ji dále prostřednictvím dobře známých motivů („trnová koruna akátu“, „otvory po hřebech“, „stigmata“) připodobnil pašijovému vyprávění – ano, člověk, který tu v podzimním slunci vlastně zavadil sám o sebe, trpí po vzoru Krista.

Sbírka *Zahrada s jabloněmi* a dvěma křesly utrpením začíná i končí. Její poslední báseň (*Ještě bych*) převádí, jak se zdá, nevyhnutelné utrpení existence do obdobné nevyhnutelného utrpení tvorby, totiž psaní: „Zde ta delta, po níž kloužou tenké žilky,/ je bolest, sval; jsem/ pouze záškrub elektrod,/ jímž plním sypkou dřevovinu;/ ještě bych se rovně psal./ Tyto mé prsty – pětiramenný svícen z cínu – se dosud taví,/ nebo Prométheus zapil dar?// Je pět k ránu/ nachýlených;/ ještě bych se rovně psal.“

Všechny roční krajiny, sady a zahrady, obývané stromy, keři a jejich plody, jsou u Zedníka trpnými svědky počínání člověka, který má tu sladkou smůlu, že vidí za okolností, i to neblahé štěstí, že o tom chce a dovede psát. Vidí někdy až ke kořínkům svého strachu, jindy až ke kamenům na dně minulých moří. Není divu, že tma na mnoho způsobů svědčí Zedníkovu člověku lépe, protože „světlo/ – s moudrostí úměrnou svému věku –/ mlčí“. Chtěl jsem zkrátka říct, že je dobře, že se Ladislav Zedník tenkrát o ten akát poškrábal.

Ladislav Zedník: Zahrada s jabloněmi a dvěma křesly. Argo, Praha 2006, 84 stran.

Provázet čtenáře po jeho paměti

S Martinem Fryčem o knihkupeckém řemesle

„Knihkupectví voní jinak než antikvariát,“ tvrdí Martin Fryč, majitel dnes již tradičního libereckého knihkupectví a antikvariátu. Mluvíli jsme o významu knižní kultury, regionální literatury a jejích specifikách i o tom, v čem by mělo spočívat umění dobrého knihkupce.

BLANKA ČINÁTLOVÁ

Jste vyučený knihkupec. Dá se ale knihkupectví vůbec považovat za řemeslo? A co toto povolání vlastně obnáší?

Připomněla jste mi jedno úsloví ze středního odborného učiliště knihkupeckého v Luhačovicích: „Jste knihkupci, ne knihpodavači!“ Knihkupec doprovází čtenáře, svého zákazníka. Někdy po jeho vlastní paměti, což je dnes lehčí díky vydatné pomoci internetu. A jindy ho provází po různých knižních světech, které oba mohou, ale nemusí mít společné.

Z původní luhačovické střední školy, která byla zaměřená na vzdělávání knihkupců, se stala škola víceoborová. Obor specialista v oblasti knižní kultury je už pouze jedním ze zaměření, vedle například marketingové komunikace, designu keramiky nebo třeba kuchaře. Musí dnes být vůbec knihkupec specialistou?

Knihkupec nemusí být specialista, ale je to pro něj velká výhoda. Pokud nemá speciální nebo příbuzné humanitní vzdělání, musí to dohnat praxí a lety zkušenosti. Jistě, roky zkušenosti potřebuje tak jako tak, ale pokud se zájem a zápal spojí se speciálním nebo příbuzným vzděláním, je to pro něj velmi dobré. Dodnes rád vzpomínám na pedagogu z Luhačovic, ale i z vysokých škol, byť většinou, pravda, nedokončených. Díky nim mám trochu přehled o světové literatuře a různých oborech – a nesmírně mi to pomáhá.

Co všechno bychom podle vás měli zahrnout do knižní kultury?

Netroufám si definovat pojem knižní kultury. Já osobně zkrátka skrze knihy vnímám a prožívám pohled na svět, na lidi, na různá témata, na každodennost, na problémy kolem nás, na politiku a aktivní občanství. Knižní kultura,

to je pro mě hlavně čtenářství, přesněji řečeno zážitek z čtení a jeho sdílení. Kniha jako brána ke světu.

Dlouhodobě provozujete velmi úspěšné rodinné knihkupectví, které před třemi desetiletími založil váš otec. Jak odoláváte tlaku velkých řetězců a e-shopů?

Jsmo velké knihkupectví s osobitou atmosférou. Snažíme se o individuální přístup k zákazníkům – poradit jim, něco jim doporučit, anebo naopak, pokud chtějí, jim dopřát klid a poskytnout příjemné a originální prostředí pro výběr vhodné knihy. Oporou nám je i regionální literatura a místní nakladatelé. Sami podporujeme lokální kulturní a občanské akce, pouliční umění a podobně. A především – mám štěstí na dobrý tým kolegyní a kolegů, jak v knihkupectví, tak v antikvariátu.

Jak se změnil knižní trh po nástupu Amazonu a dalších internetových obchodů?

Mrzí mě, že ubývá tradičních kamenných knihkupectví. Doufám, že aspoň ta, která převzal Kosmas, si zachovají svou originalitu a osobitost. Cenový tlak predátorských e-shopů je ovšem nepříjemný a na knižní kulturu může mít špatný vliv. Chápu ale, že objednání „dvěma kliky“ je trend, se kterým se musí malí knihkupci popasovat – ostatně svůj e-shop a go-pay už dnes může mít každý. Navíc menší knihkupci mohou i v internetovém prostředí nabídnout něco navíc.

Součástí vašeho knihkupectví je také antikvariát, který si řada čtenářů spojuje s tradičními knižními událostmi, jako jsou pražský či plzeňský Svět knihy nebo festival malých nakladatelů Knihex. V čem je podle vás smysl konfrontace novinek a antikvárních knih?

Jsou to propojené, a přitom odlišné knižní světy. Bratranec a sestřenice. Knihkupectví voní jinak než antikvariát. Oba obchody nabízejí trochu jiné zážitky, přitahují trochu jiné lidi – ty množiny se překrývají, ovšem, ale jsem nesmírně rád, že v Liberci najdete pod jednou střechou jedno z největších knihkupectví i jeden z největších českých antikvariátů.

Myslíte si, že jsou liberecký knižní trh a kulturní sféra v něčem specifické?

Určitě, protože každý kraj je jiný. Nevím ale, nakolik jsou ty rozdíly hodné pozornosti a jestli jsou pro českou knižní kulturu vůbec důležité. Navíc nemám velký přehled o krajových

Martin Fryč. Foto Lucie Grunclová

zvláštnostech jinde v Čechách a na Moravě. Mrzí mě to a rád bych poznal kolegu či kolegyni, kteří tuto hlubší znalost mají. Někoho, kdo má přehled v kategorii regionální literatury, která je pro knihkupce podstatná. Pro nás jsou novinky z regionu stejně důležité jako noviny Jo Nesbø nebo Alena Mornštajnová.

Regionální literární produkce Liberecka je velmi pestrá a některé knihy místních autorů jsou pozoruhodné a inspirativní i bez ohledu na region či místní téma, o kterém pojednávají – k takovým případům rozhodně patří Kniha o Jizerských horách a další tituly od Miloslava Nevrlého, práce místních památkářů a odborníků na industriál nebo knihy o historických osobnostech, včetně těch z pověstí, jako je doktor Kittel. Ostatně liberecký germanista a básník Pavel Novotný byl letos oceněn Magesií Literou a Václavu Dvořákovi unikla Litera v kategorii Kniha pro děti a mládež jen o vlasek a jeho kniha Já, Finis pak získala cenu čtenářů. Pokud se nemýlím, jen Liberecký kraj má svou knižní soutěž a tituly oceněné v některé kategorii ceny Kniha roku Libereckého kraje mohou jen doporučit.

Měl by knihkupec milovat knihy a číst je? Nebo stačí povšechná obeznámenost s knižní produkcí a trhem? A jsou nějakí autoři nebo žánry, kterými se ve svém knihkupectví obklopujete raději a které nabízíte čtenářům radši než jiné tituly? Nebo naopak autoři a knihy, jimž se vyhýbáte?

Obecně vzato, povšechná obeznámenost je nutná a nevyhneme se jí, když se každý týden probíráme stovkou až dvěma sty novinek a dotisků.

Já osobně nemám rád knihy, které skrze lži ohrožují svobodu a napadají druhé, šíří strach a nepřátelství. Ale těch našťestí moc není. Měl jsem i kolegyni a kolegyně, kteří nesnášeli knihy některých kategorií – ezo literaturu například. Vyvažovali to tím, že jiné kategorie milovali. Každá z mých kolegyní a každý z mých kolegů má pochopitelně své oblíbené žánry a autory, stejně tak já. Jedním z velkých umění knihkupce a antikváře je nicméně právě z těchto svých knižních světů vycházet do těch méně známých, méně blízkých, a ty pak umět představit, nabídnout, sdílet.

Martin Fryč (nar. 1975) vlastní a vede rodinné knihkupectví a antikvariát, které v roce 1990 v Liberci založil jeho otec Jaroslav Fryč. Podporuje regionální literaturu a organizuje řadu kulturních akcí, především koncerty a literární čtení či besedy s autory, ale také prodejní výstavy.

Jsme tu pořád pro lidi

Anketa o českém knihkupectví

Vybraným menším knihkupcům z Prahy i regionů jsme položili pět otázek ohledně vývoje a problémů knižního trhu i dopadu uzávěry obchodů během pandemie.

1. Jak se za dobu vašeho podnikání změnil knižní trh a v čem vidíte jeho největší problém?
2. Mění se i čtenáři a jejich potřeby?
3. Drží vás v době internetových obchodů nad vodou spíš prodej knih, nebo doprovodný prodej, kulturní program či komunitní duch a věrní zákazníci?
4. Přežijí kamenná knihkupectví, aniž by nabízela další služby?
5. Pociťli jste dopady epidemie covid-19 na prodejkách?

Jaroslav Brabec

Knihy bukAbuk, Strakonice

1. Na trhu působíme velice krátce, od března 2020. Nicméně největší problém knižního trhu dlouhodobě spočívá v internetovém prodeji a e-shopech, které „ukusují“ ze svého rabatu, případně dotují prodej některých titulů a nabízejí knihy se slevami, jimž kamenné prodejny nemohou nikdy konkurovat.

2. Potřeba čtenáře je stále stejná – chce vidět knihu na vlastní oči, osahat si ji, prolistovat, přečíst pár řádek, nechat si něco doporučit, poradit…

3. Naše knihkupectví bylo založeno s cílem prodávat výhradně knihy, doplňkové zboží prodáváme jen výjimečně.

4. Určitě přežijí, záleží jen na přístupu k zákazníkům.

5. Epidemie nám paradoxně pomohla. Ukázala nám, že lze založit novou kamennou prodejnu ve městě, kde dlouhodobě existuje konkurence, a přesto se udržet. Knihkupectví bylo otevřeno deset dní před první uzávěrou v březnu 2020. Covidový rok jsme přežili a věříme, že teď už to bude jenom lepší.

Martina Hrušková

Knihkupectví Ostrov, Praha

1. Z pohledu malého knihkupce, který se v oboru pohybuje od roku 1995, se toho zase tak moc nezměnilo. Od začátku jsme chtěli vyprofilované knihkupectví, ve kterém budeme nabízet knihy podle našeho výběru. Hrozbou pro malá knihkupectví je existence e-shopů a různých řetězců nabízejících knihy se slevou, kterou si my dovolit nemůžeme. S tím souvisí i úsilí o zavedení pevné ceny knih, jak je tomu v některých okolních státech. Touto problematikou se za malé knihkupce zabývá Alena Radoušová z turnovského knihkupectví Kniha Českého ráje a má naši podporu.

2. Nakupuje u nás z velké části stálá klientela a u té žádný posun potřeb nepozorují. Jsou to lidé se zájmem o kulturní dění a s celkem jasnou představou. Vše je založeno na osobním kontaktu a důvěře, a to i u ostatních zákazníků, kteří k nám zavítají.

3. Hlavní náplní je samozřejmě prodej knih; máme i e-shop, ale to je spíš jedna z podpůrných činností pro nás i spřátelená malá nakladatelství (vzájemně se podporujeme). Autogramiády, uvedení knih a podobné akce bereme spíš jako službu autorům a nakladatelům, i když občas se mezi účastníky objeví i budoucí stálý zákazník.

4. To ukáže čas. V Praze je situace asi trochu lepší než u mimopražských knihkupectví, která mají můj obdiv. Upřímně nevím, jaké další služby bychom mohli nabízet, kromě toho, že jsme tu pořád pro lidi. Ale možná, že to nebude stačit.

5. Nemáme žádné zaměstnance ani brigádníky, jsme zvyklí všechno dělat sami. Knihkupectví našeho typu není na zbohatnutí a podle toho se snažíme chovat. Uzávěru jsme nějak přestáli, také díky porozumění majitelky domu, v němž sídlíme.

Jiří Novák

Knihkupectví ArtMap, Praha

1. Problém vidíme v monopolizaci knižního trhu – třeba Kosmas je největší distributor knih a zároveň internetový obchod s knihami.

2. Roste zájem o cizojazyčnou a zahraniční literaturu, hlavně v angličtině.

3. Doprovodný program je vždy ztrátový, ale bereme ho jako možnost oslovit nové zákazníky. Drží nás spíš věrní, ale i noví zákazníci a také e-shop.

4. Bez e-shopu to pro ně bude hodně těžké.

5. Díky vlastnímu e-shopu jsme paradoxně v době vládních opatření měli větší prodeje než v minulých letech ve stejných měsících.

Vladimír Opatrný

Knihkupectví Serius, Jablonec nad Nisou

1. Dle zprávy o českém knižním trhu pro období 2018/2019 přišla Česká republika v posledních pěti letech o 130 nezávislých knihkupectví. Je to zásadní změna a zcela jistě k horšímu.

Východiskem pro debatu o knižním trhu je chápání literatury jako strategického nástroje pro rozvoj společnosti. Čtení nepochybně kultivuje a rozvíjí vzdělanostní společnost. Ve vyspělých ekonomikách i kulturách proto není knižní trh chápán jako klasické tržní prostředí. Jedním z typických nástrojů pro podporu pestré a početné knižní prodejní sítě je zákon o pevných cenách: po určitou dobu je prodejní cena jednotná, a knihkupci i nakladatelé tak působí ve stabilním, předvídatelném prostředí. Mnohem více prostředků a času proto vkládají do inovací a kvalitativního rozvoje svých firem. Jednoduše shrnuto, vyspělejší kultury i ekonomiky chápou nezastupitelnou roli literatury v rozvoji vlastního národa. Jestliže slovo „knihkupectví“ rozdělíme, dá se říct, že deklarují větší podporu knihám nežli kupectví. Zásadním problémem je dominantní postavení velkoobchodů, které svými maloobchodními prodejny likvidují tradiční distribuční síť.

Pražské knihkupectví ArtMap. Foto artmap.cz

Jejich prodejní ceny pro koncové zákazníky jsou na úrovni nákupních cen malých i středních knihkupectví, která přirozeně nemohou konkurovat cenou ani rychlostí dodání knihy. Tento trend zesiluje a povede k dalšímu zavírání kamenných prodejen.

2. Troufám si tvrdit, že čtenáři – míněno zákazníci kamenných prodejen – se zásadně nemění. Stále vyžadují především přijatelný prodejní servis a kvalitní zboží. Tlak na rychlost a na cenu přirozeně narůstá u internetových objednávek. Tam se zákazníci mění společně s dobou. Klíčová slova jsou levně a rychle. Internetové obchodování není o věrném zákazníkovi, ale o ceně a dostupnosti: levně a skladem, a dál už nic. Prvních deset nabídek ve srovnávacích cen odkazuje převážně na maloobchodní rozhraní velkoobchodů. To není lamentování, je to konstatování.

3. Doplňkový prodej vnímáme opravdu jako doplněk. Smyslem knihkupectví je orientace v pestré knižní produkci. Z našeho pohledu je to těžiště kvalitního obchodu a klíčová přidaná hodnota. Rozměřňování sortimentu vede k oslabování této funkce a smyslu existence knihkupectví. To, že tradiční knihkupectví musí přistupovat k rozšiřování nabídky zboží, je trend, který nepomáhá literatuře ani zákazníkovi. Je to špatně. Jestliže použijí vaše termíny, zásadní silou je komunitní duch a věrní zákazníci.

4. Chci věřit, že ano, nicméně realita a trendy jdou proti této víře. Trend minimarketů, kde ke knize dostanete pravítko, žvýkačky, školní batoh, kalkulačku nebo houpacího koně, není modelem, který literatuře pomáhá. Klade to násobně větší nároky na znalost sortimentu, kvalitu personálu, reklamační řízení, šíří dodavatelů, fakturování i komunikaci. To je cesta, kterou nezávislé knihkupectví nemá šanci uspokojivě zvládnout. My oproti tomu od počátku nabízíme židli a kávu či víno k prolistování knihy. Skutečným kavárnám ovšem nemáme ambici konkurovat, spíše se s těmito podniky snažíme spolupracovat na kulturních programech.

5. Zásadně, prodeje se snížily o polovinu, kdežto náklady zůstaly na standardní výši.

Vladimír Pistorius

Knihkupectví Pistorius & Olšanská, Příbram

1. V knižní branži se pohybují přes třicet let, má manželka ještě déle. Na začátku devadesátých let se knižní trh privatizoval a následně se bouřlivě vyvíjel. To je ale všeobecně známé. Dlouhodobě považují za velký problém nedostatečnou možnost čtenářů orientovat se v nové produkci. Chybí zde zejména soustavnější kritika a recenzní služba, které by čtenář mohl věřit. Za takové majíky zatím nepovažují ani všelijaké knižní bloggery, ani samoobslužné knižní portály.

2. Čtenáři se vždy mění. Dnešní čtenářská obec je jiná než před čtyřiceti lety, a ta zase byla jiná než za první republiky. Mění se vkus, žánry i témata, která čtenáře zajímají. Jako příklad lze uvést stoupající oblibu komiksů a ubývající ochotu číst verše. Ale myslím, že ona proměna není tak jednoduchá, aby se dala popsat pár kategorickými větami.

3. Internetový prodej je v našem knihkupectví malý, stejně jako prodej jiného sortimentu, než jsou knihy – máme klasické knihkupectví a sortiment, který nesouvisí s knihami, neprodáváme. Růst internetového prodeje je však podle mě spojen především s velkými specializovanými internetovými portály. Komunitního ducha jsem zatím nepotkal, takže netuším, co by to mělo být za tvora. A stálí zákazníci jsou samozřejmě velmi důležití, zvlášť v této době.

4. Myslím si, že kamenná knihkupectví se udrží, že se však jejich počet ještě o něco zmenší. Knihy jsou zboží, které si řada čtenářů potřebuje prohlédnout, než je koupí, a nemyslím si, že se to změní.

5. Covid připravil naše knihkupectví o velkou část ročních tržeb: v roce 2020 jsme přišli zhruba o 20 procent příjmů, letos už o 30 procent. Po znovuotevření jsou však tržby srovnatelné s tržbami před uzavřením, ba i o trochu vyšší.

Anketu připravil **Karel Kouba**.

Čas má plné kapsy překvapení

Novinka M. Nighta Shyamalana o stárnutí na pláži

Americký režisér indického původu M. Night Shyamalan stále patří k originálním a inspirativním tvůrcům. Jeho novinka Čas, která je aktuálně v českých kinech, se rafinovaně vztahuje k plynutí a tempu vyprávění i filmového stylu. Stává se hororem, dojemným rodinným dramatem i epickou ságou.

DANIEL KRÁTKÝ

Čas okázale rozvíjí experimenty se stylem a odpíráním informací. Foto Universal Studios

M. Nighta Shyamalana mám dlouhodobě opravdu rád. S jeho tvorbou se už mnoho let snažím vést dialog, a proto se k prvoplánově odmítavým názorům na jeho novinku Čas stavím spíše skepticky. Letos padesátiletý tvůrce se totiž v posledních dvou dekáдах stal pomyslným boxovacím pytlek filmových publicistů, kteří s dychtivými výrazy očekávají režisérův návrat k jeho rané formě: Kdy znovu natočí dobrý film? Ale ani Shyamalanova starší díla nejsou v bezpečí – proti Šestému smyslu (Sixth Sense, 1999) lze postavit Posledního vládce větru (The Last Airbender, 2010) a Vývolného (Unbreakable, 2000) jako by anulovalo Stalo se (The Happening, 2008). Ba co víc, internet si rád střelí ze Shyamalanových narativních zvrátů, které často rekontextualizují, co jsme o příběhu doposud věděli. Angličtina pro to má krásný výraz, na který můžeme v souvislosti s režisérem narazit – *one trick pony*. A za ten trik bývají označovány právě zvraty. Nemám v plánu s takovým přístupem polemizovat (ostatně by šlo o nefér přístup, protože jsem si právě vytvořil falešného oponenta podsunutými argumenty); spíš nabídnu alternativu. Shyamalan mě baví a rád (s ním) přemýšlím nad (jeho) filmy. Ať jsou dobré nebo špatné, vždycky je na nich něco zajímavého a nikdy mě nenudí.

Mistr kontroly

Úvodní odstavec měl ilustrovat, že Shyamalan je ve složité pozici, protože bojovat s větrnými mlýny nostalgie je prakticky nemožné – Ang Lee, Martin Scorsese, Tsai Ming-liang nebo Steven Spielberg vždy budou konfrontováni s minulostí deformovanou vzpomínkami. Shyamalan pro mě nikdy nepředstavoval pouze „píšícího režiséra“, který diváky oslňuje jedním dobře vystavěným zvratem. V první řadě je totiž autorem s jasnou vizí a bezmála dokonalou kontrolou nad každým stylistickým rozhodnutím. Kompozice, pohyb kamery, rozmístění postav a rekvizit v rámu i barva – vše se řídí určitou logikou. Rozpolcený (Split, 2016) na práci s kamerou a prostorem stál celý, Skleněný (Glass, 2019) dokonce konfrontoval tři stylistické vzorce napojené na tři různé postavy. Brilantní snímek The Visit (Návštěva, 2015) zase dal lekcí všem nízkorozpočtovým hororům, jak snímat, a hlavně motivovat found footage.

Ani Shyamalanova kultovní díla nejsou výjimkou a jde v nich o mnohem víc než o jeden zvrat. Jsou to komplikované systémy chytře vedoucí diváka přesně tam, kde ho potřebují. A do toho vstupuje čas, respektive Čas, s malým i velkým prvním písmenem.

Je příznačné, že film o nečekaném plynutí času mě vlastně podněcuje k rekapitulaci a konfrontaci s minulostí. Přece jen se z toho stalo téma velké části recenzí (nejenom) Shyamalanových filmů: jsou lepší, nebo horší než autorovy předchozí snímky? Filmy roku, případně dekády, jejich tempo, stopáž, srovnání s díly staršími a očekávání tvorby budoucí – to všechno jsou stabilní součásti filmové kritiky. Proč tedy Čas neshrnut podobným způsobem? Je to snímek o trvání, který rychle uteče, který uvědoměle rozvíjí autorovu minulou poetiku a který považuji za jeden z nejlepších filmů roku 2021. Rozhodně nechce být novým Šestým smyslem ani Vývolným, naopak okázale rozvíjí experimenty se stylem, odpíráním informací a stupňováním napětí, ale zároveň je ironickým způsobem seberefereční.

Čas a hrůza útočí ze zálohy

Vychází zápletky je triviální a nemá smysl ji rozmazávat nad rámec krátké synopsis: skupina lidí se ocitne na pláži, ze které nemohou odejít, a velmi rychle na ní stárnou. Trochu to připomíná některé starší filmy, možná nejvýrazněji Buñuelova Anděla zkázy (El ángel exterminador, 1962), ale režisér do toho navíc vnáší úsměvně seberefereční prvek. Ve vedlejší roli se totiž objevuje právě M. Night Shyamalan jako člověk, který uvězněné postavy sleduje skrze objektivy kamer a dalekohledů. Do popředí se tak derou autorské interpretace filmu o filmu – Čas má najednou blíž k Felliniho Osm a půl (8 ½, 1963), Tarantino-vým Hanebným panchartům (Inglorious Bastards, 2009) nebo Wajdovu tragickému Vše na prodej (1969). Takže jeden z možných způsobů sledování Času vychází z této perspektivy, kterou snímek velmi explicitně nabízí. Ještě zajímavější se mi ale zdají dva typy práce s prostorem a napětím.

Tim prvním je velmi pomalé plynutí. Pomalé jízdy pláží přináší jednu z nejznepokojivějších záběrů letošní filmové produkce. Kamera jimi řeže prostor a systematicky uhýbá

všemu, co by divák mohl chtít vidět. Čas jako by se – na první pohled – bál ukázat hrozné situace. Přerámuje z nepříjemného porodu, odstřihne proměňující se děti a odjede pryč z akční sekvence. Paradoxně to ale nedělá v zájmu diváckého komfortu, naopak. To, co nevidíme, je daleko děsivější, protože dění přichází z mimoobrazového prostoru. Hrůza se po nás sápe zvukem, ze strany, zezadu, ale nikdy ne přímo, tak, abychom ji mohli uchopit a konfrontovat. Čas – film i veličina – se plíží nenápadně, ale o to víc jeho působení pocítíme.

Rychlost a slzy

V opozici pak stojí rychlost. Desítky rapidních střihů, přeostření a odstřihů, které diváka sensoricky atakují v podobně drtivých situacích. Do stylu jako by pronikala bezradnost a tenze bezútěšné situace na pláži. Když jedné z hrdinek hrozí nebezpečí pádu ze skály, Čas dělá vše pro to, aby ji nezabral přímo. Stříhá, rozostřuje a kmitá v jejím okolí. Stupňuje hrůzu pomocí stylu. V jednu chvíli se stává doslova tělesným hororem cronenbergovského ražení. Přes to všechno ale Čas není tak úplně hororem, protože se ve svém plynutí stává i dojemným rodinným dramatem. Možná i epickou ságou – lidé na pláži přece prožívají ve zkratce celé své životy, od zrození přes stárnutí až po finální smíření. I zde je patrné, jak opatrně je film konstruován. Každé slovo pronesené v úvodu, každý nuancovaný načrtnutý konflikt má své rozřešení v sérii velmi dojemných epilogů a rozloučení.

Čas jako by spojoval nespojitelné. Rozmazával hranice. Shyamalan ve své nové tvorbě s jemně sebereflexivním dotekem rozvíjí postupy, jež ustavil v předchozích filmech. Čistě komediální momenty umí použít jako základ pro dojemné drama, zatímco vtipné promluvy o vápníku mohou gradovat až k tělesnému hororu. A při tom všem Shyamalan pracuje s časem jako s nástrojem, tématem i motivem.

Autor je filmový publicista.

Čas (Old). USA 2021, 108 minut. Režie a scénář

M. Night Shyamalan, kamera Michael Gioulakis, střih Brett M. Reed, hudba Trevor Gureckis, hrají Gael García Bernal, Vicky Kriepsová, Rufus Sewell, Alex Wolff, Thomasin McKenzieová ad. Premiéra v ČR 22. 7. 2021.

Okupace psaná na oprátce

Celovečerní debut Michala Nohejla, nazvaný Okupace, bude nejspíš patřit k nejlepším českým filmům roku. Snímek, který se odehrává v době normalizace, se sice snaží být duchaplným podobenstvím, jeho síla je ale především v suverénním stylu a v tom, že nereprodukuje typický obrázek totalitní minulosti.

ANTONÍN TESAŘ

Čeští filmaři se v posledních letech rádi vracejí do domácích novodobých dějin. Podle jejich snímků to ale vypadá, že pro ně na komunistické éře vlastně není nic moc fascinujícího. Naopak, je to doba, do které je výhodné se vracet, jelikož se zdá, že jí dobře rozumíme. Víme, kdo byl lotr, kdo hrdina a kdo zbabělec, a nemusíme se bát všechny tyto role hodně zveličít právě proto, že oba tábory jsou přehledně vykolikované. Je tedy osvěžující vidět film, který se typickému obrázku totalitní minulosti vzpírá, nebo si s ním alespoň podvrtně hraje. Debut režiséra Michala Nohejla *Okupace* to ve svých nejlepších momentech dělá. Tedy když se zrovna úporně nesnaží působit jako duchaplné podobenství.

Příliš snadné podobenství

Jednoznačně největší předností Nohejlova filmu – díky níž bude nepochybně patřit k tomu nejlepšímu z české kinematografie letošního roku – je suverénně zvládnutá audiovizuální složka. Na to, že *Okupace* je konverzační drama odehrávající se kompletně v jednom interiéru, má nečekaně výraznou, ujasněnou a dotaženou stylizaci. Nohejl využívá syté kontrastní barvy v kombinaci s přitímím, což může připomínat Davida Lynche nebo některé filmy italského žánru giallo. Barvy a tmavé plochy jsou expresivní a dodávají jednotlivým scénám výraznou náladu, práce se svícením pak tříští prostor děje a dělá z něj zpola abstraktní labyrint. Podobně intenzivní jsou zvukové plochy tvořené hudbou skupiny Kill the Dandies!, která ve filmu dokonce supluje dobové skladby hrané z jukeboxu. Má v sobě určité ozvuky rocku, jaký mohl v sedmdesátých letech v baru skutečně hrát, jsou to ale opravdu jen ozvěny zmutované do mnohem současnějšího tvaru. Nadreálnou stylizací se Nohejl

vyhnul jak fádně civilnímu ztvárnění, tak divadelní strnulosti, což jsou polohy, které filmu akutně hrozily.

Okupace totiž sice začíná jako poměrně civilní drama z blíže neurčené fáze normalizace, ale postupně se překlápí do čím dál zřetelnější polohy velké alegorické inscenace, kde se účtuje s tématy jako národní hrdost, odvaha versus kompromisnictví nebo dehumanizace obětí násilí. V téhle poloze filmového „podobenství“ se ale ukazuje, že scenáristé (kromě Nohejla také literát Marek Šindelka a komiksový scenárista Vojtěch Mašek) nedokážou z příběhu vykresat víc než omílání seabemrskáčského stereotypu, podle nějž jsou Češi v zásadě bezpáteří zbabělci, kteří o hrdinství nanejvýš velικάšsky žvaní. I když na tom z určitých úhlů pohledu může něco být, je to především omletá figura, která málokoho překvapí, natož pobouří. Tvůrcům se navíc moc nedaří sladit scény, které vyznívají jako civilní drama, s pasážemi, kde postavy i další prvky mají působit spíš jako symboly (hra o Juliu Fučíkovi, kostýmy nacistických uniforem, závěrečné budování odbojové skupiny). S filmovými „podobenstvími“, která vznikala v rámci československé nové vlny, tak má *Okupace* vlastně jen málo společného – není tu znát žádný vliv modernistické kinematografie, surrealisticky imaginativní práce s časoprostorem ani podvrtnější a ambivalentnější hra se symbolikou samotnou.

Ambivalentní okupanti

Pozoruhodnější a přínosnější jsou oproti tomu detaily, jimiž film skutečně nabourává zažitá a zjednodušená představa o tom, kdo byl v minulosti padouch a kdo mučedník. Velmi chytře příběh zobrazuje postavy Rusů. „Okupanty“ tu vidíme jen dvakrát. Jednou jsou to vojáci, kteří prostě jen tlučou na dveře divadla, protože hledají ztraceného velitele, a nepoužívají přitom žádný nátlak. Opilý důstojník, který se vetře do divadelního baru po představení, je pak jednoznačně nejzajímavější postava filmu. Známý ukrajinský herec Alexej Gorbunov na relativně malé ploše ztvárnil částečně monstrózní, částečně empatickou figuru, ze které je cítit válečné trauma, která však ansámbli divadla především terorizuje a ponižuje. Je to nejlepší postava, protože si u ní jako u jediné nejsme tak docela jistí, co si o ní máme myslet, a přece máme pocit, že ji dobře známe. Je to hra se stereotypem, která se daří, protože nás zanechává v nejistotě. Něco podobného by film snad chtěl udělat i s ústřední postavou divadelního režiséra, ale vede se mu to podstatně méně přesvědčivě.

Ve výsledku *Okupace* v současné české filmové produkci rozhodně nevyčníká jen ambicemi. Snímek přitom neupoutá jako podobenství

o Česích coby „hovnu na botě dějin“, ale spíš jako dílo tvůrců, kteří sami sobě věří rozhodně víc než svým hrdinům.

Okupace. ČR 2021, 98 minut. Režie Michal Nohejl, scénář Marek Šindelka, Michal Nohejl, Vojtěch Mašek, kamera Jan Baset Střítežský, střih Petr Turyna, hudba Hank J. Manchini, La Petite Sonja, Hank J. Manchini, hrají Martin Pechlát, Cyril Dobrý, Antonie Formanová, Tomáš Jeřábek, Otakar Brousek ml. ad. Premiéra v ČR 5. 8. 2021.

Všesokolský Rorschachův test

Nový český dokument Na značky! se věnuje dnešní podobě tělocvičného sboru Sokol. Protagonisté, fanatický trenér a dospívající gymnasta, nás provázejí obnovenou organizací, na jejíž současné podobě se podepsala dlouhá éra vynucené nečinnosti.

MARTIN SVOBODA

Bylo by velmi snadné zpodobnit sokolské hemžení jako směšné a upachtěné. Stačilo by správně sestříhat záběry ze cvičení nebo ukřičené schůze, doplnit je potouchlou hudbou nebo nějakým zatuchlým devadesátkovým hitem znějícím během vystoupení a výsledek by byl dost zábavný a legrační, aniž by bylo možné tvůrce obvinít z větší manipulace. Mária Pinčíková ale nic takového takřka nedělá. Její dokument *Na značky!*, v němž sleduje střípek z příprav posledního sletu, Sokol neidealizuje, ale ani neshazuje.

Krásná ideologie

Ve filmu se na mnoha rovinách setkáme s dojmem přetřžené kontinuity a vzniklé prázdnoty. Padesát let, kdy Sokol nemoohl plně fungovat, nyní v jeho sebe prezentaci zeje jako nepřehlédnutelná díra. Tím spíš, že organizace jako by se pokoušela předstírat, že k tomuto půlstoletému výpadku nedošlo, nebo přesněji, že vůbec nedošlo k oněm padesáti letům historie – vždyť všesokolský slet zahajuje herec převlečený za T. G. Masaryka, jako by se Sokolové opravdu pokoušeli vrátit v čase a vymazat většinu 20. století. Působí to trochu absurdně, trochu smutně. Přestože devadesátiletá cvičenkyně mluví o „krásné ideologii“ Sokola, v němž jde o „víc

než cvičení“, a v dokumentu spaříme mnoho útržkovitých hesel o jednotě a pospolitosti, intenzivně tušíme, že urputná snaha zachovat tradici je natolik vysilující, že nezbyvá mnoho energie na určení toho, čím by Sokolové v dnešní společnosti měli být.

Absenci nalézáme i v životě věčně nespokojeného trenéra Mirka, který je agresivně a až fanaticky oddaný organizaci sletu, a nakonec i v životě pubertáka Radka, který je de facto protagonistou filmu. Radka sledujeme nejbedlivěji, navštěvujeme ho v jeho domácím prostředí a známe i některé jeho cíle mimo Sokol (uspět ve škole, možná si najít holku a vystát svou přehnaně starostlivou a vše-tečnou mámu). Jak to tak u pubertáků bývá, Radek žádnou cílevědomou aktivitu nevykonává, rozhodně ne, pokud jde o Sokol. Když se ho kamarádka ptá, proč u Sokola vůbec je, Radek jen nezáučeně odvypráví historku o tom, že jeho dědeček byl Sokol, tak holt do Sokola zapsali i jeho. I když v Radkově příběhu zůstává mnoho děr (je jeho otec pouze mimo kameru, nebo chybí i v protagonistově životě?), strávíme s ním zdaleka nejvíc času. Trenér Mirek oproti tomu srší zájmem a ne-utuchající starostí o všesokolský slet – a přitom kolem sebe vytváří hektickou a nepřijemnou atmosféru, leckdy až toxickou. Jinak se o něm ale nedovíme vůbec nic – nevíme, odkud přichází, kam se vrací a proč právě se Sokolem spojil svou identitu.

Mezery a trhliny

Tvůrci jako by našli jednoho „normálního“ protagonistu a rozpílili ho vedví. Vlastně to zní jako zajímavý námět a výzva ke zpracování. Zdánlivě se tu nabízí řada kontrastů a srovnání, jež lze mezi oběma postavami dělat. Ve skutečnosti se zde ale paralelně vyprávějí dva polovičaté příběhy, které se navzájem přerušují a zastavují, aniž by se doplňovaly – snad proto, že mezi Mirkem a Radkem není žádná spojnice. U Radka neočekáváme, že vyroste v Mirka, a u Mirka netušíme, jestli byl v mládí Radkem. Zároveň je nemůžeme porovnat ani v jejich rozdílnosti, protože o každém z nich máme dva zcela odlišné sety informací. U Radka známe jeho zájemí bez zájmů, u Mirka zájmy bez zájemí.

Základní konflikty těchto postav nejsou při bližším pohledu zcela přesvědčivé. Radkova bezradnost není alarmující – vždyť který kluk v jeho věku ví, co chce od života? Z jeho tápání nevyplývá nic o stavu společnosti, národa ani mužství, je to prostě normální chování normálního adolescenta. A Mirkově urputnosti nemůžeme dát žádnou hodnotu, protože netušíme, nakolik prosakuje do jeho osobního života. Mirek by na rozdíl od Radka měl být schopný vysvětlit, proč dělá, co dělá, jenže žádná kamarádka se ho na to v aranžovaném dialogu nezeptá. Kdyby totiž odpověď měl a kdyby nedejbože zněla přesvědčivě, přestane být zajímavý.

Vracíme se tak k tomu, že *Na značky!* je dílem přetřžené kontinuity, vzniklých mezer a děr. A platí to nejen o Sokolu, ale nakonec i o výsledném díle. Dá se rozhodně spekulovat, nakolik jde o záměr tvůrců a nakolik o důsledek toho, že se nepodařilo najít vhodné protagonisty a nezbylo než najít nosný motiv alespoň ve střížně. Ani jedno vysvětlení by nebylo překvapující. Přesto *Na značky!* nabízí zajímavou možnost projíkovat do jeho protagonistů své myšlenky a předpoklady. Hrdinové mají možná symbolizovat starý a nový Sokol nebo starou a novou představu o české identitě. Ale možná představují spíš individuální hledání sebe samých. Sebranému materiálu bylo na každý pád potřeba trochu pomoci, aby se dostal do výsledného tvaru – někdy formou poněkud násilných výpustek, někdy ne zcela přirozenými paralelami. Přes všechny tyto námitky a trhliny, jež by mohly mezi snímkem a diváky vytvořit propast, však zůstává otevřená možnost nechat se vést vlastní intuicí a odvyprávět si působivý příběh. Vzhledem k pozitivnímu přijetí snímku je patrné, že tento Rorschachův test funguje celkem dobře.

Autor je filmový recenzent.

Na značky! ČR, Slovensko 2021, 79 minut. Režie Mária Pinčíková, scénář Jakub Medvecký, Mária Pinčíková, kamera Denisa Buranová, střih Peter Kudlička, Marek Šulík, hudba Michal Novinski. Premiéra v ČR 1. 7. 2021.

Okupace v současné české filmové produkci nevyčníká jen ambicemi. Foto Unit + Soffa

Tvárný Kiosk

Intermediálny posun žilinského festivalu

Výrazným témom letošného Kiosku, slovenského „festivalu obojživelného divadla a tance“, jehož čtrnásty ročník se odehrál na přelomu července a srpna, byly mimikry, skrývání a přizpůsobování se. Která představení se k těmto motivům vztahovala nejvýrazněji?

MATEJ BENČÍK

Máta ma otázka, či sa dá festival čítať. Či sa dá zážitok definovaný často viac pocitom komunity, počasím alebo návštevou vegánskej reštaurácie pred predstavením interpretovať ako text. Ak si uvedomíme, že tento rok nebolo možné stihnúť všetky happenings, inštalácie, performancie a koncerty, ktoré festival Kiosk ponúka, jediné, čo mi zostáva, je vypíchnúť zopár momentov, ktoré odrážajú tému jeho štrnásteho ročníka podľa mňa najsilnejšie. „Zásadnou otázkou v tom všetkom je: kto je teda predátorom, pred ktorým si musíme vytvárať mimikry? Systém? Fond na podporu umenia? Diváci? My sami?“ pýta sa úvodný text festivalového sprievodcu, ktorého autorským duom sú dramaturgička festivalu Michaela Pašteková a dramaturg Martin Krištof. Otázka síce zostala otvorená, no viacero diel ponúklo priestor a čas zamyslieť sa nad tým, ako, kedy a pod koho tlakom svoju sebaaprezentáciu prispôbujeme.

Neviditeľný hosť

Prvým výrazným príspevkom do debaty o skrývaní sa, mimikrách a duchoch, ktorými sa sami stávame v snahe zostať mimo ohrozenia, bolo predstavenie *Neviditeľný hosť* umeleckého kolektívu GAFFA. Eklektická dramaturgia výtvarníka a performeru Roba Švarca a citlivá réžia na javisku prítomného „kameramana“ Martina Hodoňa sa spájali s naturalistickým, ale presne štylizovaným herectvom Petra Tilajčíka a Márie Ševčíkovej. Ich „hybrid“ dopĺňal dôkladný zvukový chaos s prvkami popu a noisu od Dominika Suchého. Dielo, ktoré bolo križovatkou smerovaní a performatívnych impulzov vinúcich sa okolo tému maskulinity, národnej identity, dejinnej situovanosti a kultúrnej pamäti, pripomínalo postsocialistickou estetikou súčasnú potrebu demytologizovať históriu v prospech rodiacej sa prítomnosti.

Dominantným motívom, ktorý sa vynáral spomedzi skečových scénok o domácom násilí, lyžovaní a zaváraní uhoriek, bol odkaz Jánošíka. Ten sa začal budovať skrz lamentáciu nad zosnulým Mišom, Miškom, Michalom (Dočolomanským). Tilajčík sa v určitom momente predstavenia dostal na konkurz, v ktorom ho režisérka Ševčíková hecovala, aby Miša, a teda aj Jánošíka, zobrazil mužnejšie, statočnejšie – ako ochrancu zbojníckej skupiny. Rozohrala sa pohybová etuda so sekerkou, v ktorej sa Tilajčík štylizoval do požadovanej maskulinnej roly, vyzliekal sa, pobehoval na javisku a nakoniec obliezol spodky bežcom z obrazu Gerharda Keila *Borci* z roku 1939, ktorý bol premietaný na stenu dialničného rondelu. Výjav odkrýval frustráciu z nedávnych snáh predstaviteľov fašistických parlamentných strán delegitimizovať tvorbu queer umelcov a umelkyni označením ich umenia ako zvrhého a nehodného štátnej podpory. Inšpiráciu tvorcom ponúkla návšteva internetových fór, kde sa priaznivci Kotlebu a Mazureka vystavovali odkazom Dočolomanského archetypu mužskosti bez toho, že by si uvedomovali jeho osobný život a sexuálnu orientáciu.

Počas celého predstavenia bola na javisku prítomná androgýnná osoba Onaon, pripomínajúca postavu kabaretiéra Joela Greya. Presúvala sa pomedzi obecenstvo, rúžovala si pery, štelovala kamery namierené na hereckú dvojicu či priamo vstupovala do ich scén a rodovú performativitu rozohrávala medzi stereotypne binárnymi úlohami, do ktorých sa snažili vopchať Tilajčík a Ševčíková.

Predstaviiteľka postavy Ona sa vyrovnávala s femininným postavením, revoltou, subverziou, ale aj rezignáciou, ktorej vyvrcholením bola desaťminútová katarzná demolácia socialistickej skriňovej zostavy stojacej na okraji scény. Z kúskov dreva si Ševčíková na konci predstavenia postavila hniezdo, do ktorého si ľahla. Ducha minulého režimu takto symbolicky pretvorila na útočisko.

Hromada ľudských tiel

Vrcholom festivalu, z hľadiska topografického aj dramaturgického, bola tanečná performance Yuriho Korca *Sapiens Territory*. Pamätník 1. československého armádneho zboru na Polome, vrchu čnejúcim sa nad Žilinou vo výške 1010 metrov, bol impozantnou scénografiou pre pohybovú esej o prispôbovaní sa, vyčleňovaní sa a pozorovaní (seba) v skupine. Dramaturgia Ivany Rumanovej pripomínala postupným pridávaním sa a odchádzaním performerov a performeriek výstavbu fúgy. Hudba Matúša Bolku, prehrávaná z gramofónu, uvádzala do ambientnej atmosféry letného večera v lese. Choreografia Yuriho Korca, zameraná na dôslednú prácu s detailom tela v pohybe a póze, dávala možnosť preskúmať vlastný divácky postoj k medzilidskej blízkosti. Už samotný presun minibusmi zo Žiliny na vrchol Polomu evokoval vstup do liminálnej situácie transformačného rituálu. Po prvotnom očistení sa od mestského prostredia výhľadom na zalesnené kopce prišlo antropologické prehodnotenie rodovej, triednej, subkultúrnej aj individuálnej performativity.

Hľadisko sa kompletne prekryvalo s javiskom a pozostávalo z ôsmich radov rovnomerne rozostavaných stoličiek s približne metrovými medzerami, aby medzi každými dvoma stoličkami mohli performer i performerky prejsť. Ich telá postupne vstávali z bielych stoličiek, ktoré všetky mali zospodu pripevnené svetlo. So zapadajúcim slnkom sa tempo choreografie stupňovalo. Chôdza, obzeranie si divákov a diváčok a jemné kontaktovanie sa pohľadmi či dotykmi gradovali až do momentu, keď v strede, priamo pri nohách obecenstva, vznikla hromada ľudských tiel. V nej sa performer i performerky vyzliekli a skúmali svoje telá. Následne chôdzu a obzeranie si obecenstva v tesnej blízkosti zopakovali. Bolo možné detailne skúmať naučenú aj mimovoľnú prácu ich tiel. Pred koncom si vymenili oblečenie, takže sa jeho rodová či subkultúrna príslušnosť pomiešala, a zopakovali znovu prechádzanie – akoby na módnom móle – pomedzi obecenstvo. Potom postupne opustili priestor pomníka a na pomyselnom javisku zostali len obzerajúci sa ľudia v bielom svetle.

Hľadanie opory

Tretou performance, ktorá silne rezonovala s témou tohtoročného Kiosku, bola inscenácia *Melting Times* od Evy Klimáčkovej a Laurenta Goldringa. Tanec Klimáčkovej, situovaný do rohu miestnosti Považskej galérie umenia, kombinoval kultúrno-kritický a somatický prístup k prispôbovaniu a skrývaniu sa. Jej fenomenologické skúmanie tela uprostred pravého uhla, jej snaha zmestiť sa medzi dve

steny, nájsť miesto a autentickú polohu pre pohyblivé, oblé telo v rovných líniiach statickej architektúry pripomínali kafkovský súboj so svetom inštitúcií. Atmosféru metamorfózy podporovala Klimáčková svojou polohou, v ktorej každý jeden pohyb prešiel reevaluáciou vo vzťahu k miestu a zvyšku tela. Intenzitu svojej pozornosti performerka uvoľňovala v momentoch, keď sa očne kontaktovala s hľadiskom, miestami hľadajúc podporu a pochoopenie, miestami len spytujúc skrz pohľad druhých svoje konanie a miestami s chápacím úsmevom, z ktorého vyžaroval súcit s ľudským údelom, s nemožnosťou napratať svoje bytie do priamo narysovaných línii.

Vzťah oblosti a rovnosti, tela a priestoru, pohybu a státi ponúkala na preskúmanie aj *Sféra* Juraja Gábora, prítomná počas celého festivalu v Novej synagóge. Táto monumentálna pologuľa z dreva, ktorá dotvára kupolu synagógy, privítala počas festivalových dní sedem prednášok a deväť performancií. V posledný deň v nej zopakoval Fero Király s Evou Vozárovou kultovú konceptuálnu skladbu od Alvina Luciera *I am sitting in a room*, založenú na viacnásobnom sťahovaní a reprodukovani monológu, ktoré vedú až k jeho celkovému rozkladu. Zo zvuku sa stal obraz architektúry, a téma skrývania sa, prispôbovania sa a mimikier, tentoraz prítomných v snahe zahľadiť stopy rečovej iregularity, sa zliala s hudbou pripomínajúcou spev veľryb.

Meniaca sa tvár Kiosku

Za poslednú poldekádu sa musel organizačný tím Kiosku prispôbovať bojovým podmienkam po vyhorení sály S2, globálnej pandémie a tento rok aj Gáborovmu environmentu v Novej synagóge. Možno aj to podporilo kreativitu a snahu nájsť nové spôsoby komunikácie s publikom. Z festivalového programu, prevažne naplneného súčasným tancom a alternatívnym divadlom, sa postupne stali štyri dni happenings, performancií, inštalácií, intervencií a všetkých možných poddruhov súčasného intermediálneho umenia. Pohyb a divadlo stále na festivale majú svoje miesto, no po boku týchto nových foriem rozprávajú k témam súčasnosti ešte silnejšie a v konfrontácii s inými perspektívami ponúkajú plnší pohľad na problémy, o ktorých festival túži vypovedať. Zväčšujúca sa intersekcionalita a interdisciplinarita Kiosku veľmi svedčí a môžeme len dúfať, že organizačný tím aj na budúci rok pripraví mnohovrstevnatý dramaturgický program, ktorý dá priestor širokému spektru tvorkyní a tvorcov.

Autor je divadelník.

Kiosk 14. Žilina, 29. 7. – 1. 8. 2021.

Tvůrci inscenace Neviditelný host se nechali inspirovat i obsahem diskusních fór příznivců slovenské radikální pravice. Foto Natália Zajačiková

SETINY

BOHUMILA
GRÖGEROVÁ

17. 6. – 31. 10. 2021
Letohrádek Hvězda
Obora Hvězda
Praha 6 – Liboc

Výstavu pořádají Památník
národního písemnictví
a A2 kulturní čtrnáctideník.

setiny.cz

Hudba tu bude i bez posluchačů

Nové album Pan Daijing

V Berlíně usazená čínská hudebnice Pan Daijing se pohybuje mezi operou, noisem a improvizací a na těchto základech je postavena i její aktuální nahrávka. Album *Jade 玉观音* rekapituluje tři roky koncertní činnosti i několik projektů pro prestižní galerie.

MARTIN BLAŽÍČEK

Performance In Service of a Song. Foto pandaijing.com

Období sociální izolace, zastavení koncertního provozu a omezení kontaktu s publikem znamenalo pro řadu hudebníků radikální proměnu stylu. Jako by se energie spojená s klubovým hraním začala vytrácet ve prospěch klidných, až meditativních nahrávek, hudby, která je určena pro poslech doma a o samotě. Pro nové album hudebnice Pan Daijing, nazvané *Jade 玉观音* (PAN 2021), to ale neplatí: vznikalo postupně od vydání poslední desky *Lack 惊蛰* (PAN 2017) a za tu dobu se u berlínské umělkyně pocházející z čínského Kuej-jangu nezměnilo téměř nic. Snad kromě toho, že je čím dál více sama sebou a spíše než na postklubový zvuk se soustředí na vlastní eklektický jazyk. K jejím východiskům přitom stále patří japonský noise, operní vokál, syntetizátorová hudba a volná improvizace.

V některých částech tohoto žánrového rozpětí se Pan Daijing v uplynulých letech výrazněji etablovala. Pokud jde o noise, hraje již od roku 2015 teatrální harshnoiseové sety ukryta v latexové masce a jako své dva největší vzory uvádí japonské legendy Merzbow a KK Nulla. Zdánlivě protichůdnému světu volné improvizace se nejvíce přiblížila jako vokalistka v site-specific multikanálové instalaci *The Speaker* (2017) pro Národní knihovnu ve Stockholmu, na níž spolupracovala s Valeriem Tricolim a Wernerem Dafeldeckerem, nebo v duetu v Rashadem Beckerem. Její přístup k volné improvizaci není přitom natolik odlišný od noiseových struktur. Je postavený na ztišení, byť intenzivní a přesné expresi, v níž Pan komunikuje s nástroji a svým hlasem jakoby sama pro sebe. Posluchači tak zažívají intenzivní pocit, jako by tu nebyla pro ně. Byla by zde, i kdyby tu nebyl nikdo, kdo by jí naslouchal. To odkazuje nejen k tradičním a rituálním funkcím hudby, ale i ke klasickému noise, který z nadřazenosti hudby nad posluchačem učinil žánrový středobod.

Mezi galerií a koncertním pódium

Témata vnitřní exprese a absolutního rozměru hudby jsou ještě čitelnější v tvorbě Pan Daijing určené pro galerijní prostory. V performanci *In Service of a Song* (2018) v centrálním prostoru berlínského Haus der Kulturen der Welt se umělkyně uzavřela do zvukotěsné skleněné buňky, aby diváci mohli vnímat

hudbu pouze očima – pozorováním jejích fyzických projevů. Skutečnými posluchači uvnitř byli pouze dva nelidské organismy: želva a květina. Třebaže tu uspořádáním scénou odkazuje k holistickému chápání zvukového univerza, důležitější je obrácené pojetí zvukové imaginace. Absentující zvuk dovoluje posluchačům vytvářet imaginativní hudbu na základě vizuálních podnětů, expresivních tělesných projevů performerky. I když jde na první pohled o situaci podobnou, jako bychom sledovali videozáznam koncertu s vypnutým zvukem, samotný prvek živosti, tedy unikátního a nevratného časového okamžiku, je hlavním spouštěčem divácké imaginace. Podobně jako v dalších projektech Pan Daijing nejde ani tak o konceptuální uvažování, jako spíše o práci s aktuálním, fyzicky vymezeným prožitkem.

S tím je úzce spojená i operní forma, kterou Pan v současné době často využívá. Vybrala si především romantizující operní prvky, společně s důrazem na interpretační patos, a ty pak důmyslně propojuje se soudobým elektronickým zvukem. Ve spektakulárním *Fist Piece* (2018) pro berlínský Kraftwerk sice ještě využívá „party stage“ s několika projekcemi a klubovým zvukem, několikadílň inscenační projekt *Tissues* (od roku 2018) již situuje v decentralizovaném prostředí nehudbních prostor a galerií. Rozsáhlý projekt, zahrnující více než deset zpěváků a tanečnicků, byl původně vytvořen pro ženevské Biennale of Moving Image. Byl umístěn do brutalistního, částečně skleněného pavilonu, kam bylo publikum přepraveno autobusy v okamžiku, kdy performance již probíhala. Opět se jednalo o spojení vysoce soustředěných expresivních fyzických výstupů, doplněných subtilní elektronickou kompozicí a odehrávajících se na různých místech prostoru. V jeden okamžik se performance přesunula mimo budovu a diváci byli postaveni do jiné perspektivy: sledovali vnější dění zevnitř skleněné budovy.

Jevištní spojení elektronického zvuku, prvků opery a improvizace v posledních letech vytvořilo z Pan Daijing jednu z nejetablovanějších umělekyní v oblasti galerijní performance. Projekt *Tissues* realizovala v rozvinuté podobě opery o pěti aktech v londýnské

Tate Modern v roce 2018, o rok později tamtéž ve formátu dlouhodobé performance *The Absent Hour*, protažené do denní délky šesti hodin, a v následujících letech v berlínské výstavní síni Gropius Bau (*Dead Time Blue*, 2020) či na Šanghajském bienále (*Done Duet 重奏*, 2021). Umělkyně tak nejenže následuje současný trend výtvarné performance založené na prožitku okamžiku, ale naplňuje také představy o globálním uměleckém jazyce, který kombinuje prostředky východních i západních kultur, využívá tradiční i soudobé prvky a konceptuální i intuitivní postupy.

Zbytky pro tvůrčím procesu

Aktuální album *Jade 玉观音* (skutečný čínský název zní Nefritová Kuan-jin) je pojmenováno podle tantrické princezny, která se v podobě mnišky vrátila z pekelné říše. Nejde o koncepčně připravenou nahrávku, ale o kompilaci záznamů z několika posledních let, obsahující jak sólová vystoupení, tak i fragmenty některých realizací pro galerie. Album nesleduje výraznou dramaturgickou linku, přesto však působí jako kompaktní celek vypovídající o tom, nakolik konzistentní je Pan Daijing ve svém výrazu. Jak poznamenávají někteří recenzenti, skladby nejsou vybroušeným vrcholem, ale spíše otiskem nebo kráterem, který zbyl po završení tvůrčího procesu. Často v sobě nesou procesuální stopy nebo nádech volné improvizovaného tvaru, což jim ovšem neubírá na naléhavosti a dojmu přesné kladených zvukových gest. Album zachycuje navíc jednu polohu, o které dosud nebyla řeč: vysoce osobní charakter projevu Pan Daijing. Nad všemi úrovněmi, které byly v její hudbě pojmenovány, leží rovina velmi intimního, snového či halucinačního vyprávění (například ve skladbách Tilt nebo Let). Tento vklad přináší do zvuku nahrávky prvky zranitelnosti, jež tvoří dráždivý protiklad industriálních noiseových pasáží (Ran), nebo operně přepjatých vokálních kompozicí (Clean). Jako celek pak album disponuje až katarzním účinkem – skoro jako by šlo o záznam osobní rituální praxe.

Autor je umělec a pedagog Centra audiovizuálních studií FAMU.

Pan Daijing: Jade 玉观音. PAN 2021.

18. 9. 2021

10—19 h

Kasárna Karlín

Setkání malých nakladatelů a čtenářů pod širým nebem
www.knihex.cz

G HMP

Jiří Thýn: Mlčení, torzo, přítomnost
Silence, Torso, the Present

29. 6. – 3. 10. 2021
Galerie hlavního města Prahy *Prague City Gallery*
Dům fotografie House of Photography Revoluční 5, Praha 1, ghmp.cz

Parters:

znovuobjevený prostor Masarykovy ulice / Dům umění Ústí nad Labem

Participující umělci:

APART
Jan Boháč
Barbora Fastrová
& Johana Pošová
Laura Filáková
& Robin Seidl
Vojtěch Groot
Antonín Jirát

5.8.—19.9.2021 → WWW.DUUL.CZ

dům umění
ústí nad labem

FUD

UJEP

MINISTERSTVO
KULTURY

Ústecký kraj

Pavilon? Paviloff

Proč Češi a Slováci chybějí na Benátském bienále?

Česko-slovenský pavilon na nejvýznamnější architektonické a umělecké akci zůstal letos zavřený. Příčinou přitom není jen jeho rekonstrukce. Kvalitní prezentaci české kultury v zahraničí dlouhodobě brzdí nedostatečná finanční a politická podpora i malý zájem veřejnosti.

KARIN GROHMANNOVÁ
ELIŠKA MÁLKOVÁ

Hlavní výstava i jednotlivé národní pavilony na Mezinárodním bienále výtvarného umění v Benátkách se snaží najít odpověď na otázku kurátora Hashima Sarkise „Jak budeme společně žít?“, která se během ročního odkladu akce stala ještě aktuálnější a naléhavější. Letošních 112 tvůrců z šestačtyřiceti zemí v rámci hlavní kurátorské výstavy a šest desítek národně definovaných účastníků (nově také z Grenady, Iráku a Uzbekistánu) diskutuje o možnostech soužití člověka s přírodou, zkoumá využití a dopad nových technologií nebo mapuje historické sociální projekty a roli architektů v nich. Česko-slovenský, respektive Český a Slovenský pavilon ovšem nebyl vůbec otevřen. Dvě země ze středu Evropy tak zmizely z mezinárodní debaty. Nezdá se ovšem, že by to u nás někomu zvláště vadilo.

Křečovitá koordinace

Tvrdit, že absence Čechů a Slováků na bienále je překvapením, by nebyla úplně pravda. Provoz objektu je dlouhodobým problémem, o němž se přinejmenším v uměleckých a architektonických kruzích všeobecně ví. Československý pavilon je tak trochu jako víkendová chalupa, jejíž užívání se v rozvodovém federačním řízení nepodařilo jasně domluvit. Majetkově to dopadlo 2 : 1 pro Česko, ale rozvrh návštěv a provozní náklady se stanovily poměrem rovným, takže si se Slováci co dva roky předáváme klíče. Rozvodovou paralelu použila už Henrieta Moravčíková v esejí Československý pavilon při Bienále v Benátkách, publikovaném v roce 2013 na stránkách archiweb.cz, ve kterém komentovala naši společnou i rozdělenou často rozpačitou výstavnickou činnost.

Technický a provozní stav pavilonu se po léta zhoršoval, až na něj za bouřky v roce 2019 spadl strom. Slovenská národní galerie (SNG) k události tehdy vydala tiskovou zprávu, v níž oznamuje zastavení soutěže výstavních projektů: „Původná predstava počítala s opravou objektu v čase od ukončenia tohtoročného Bienále do otvorenia prehliadky budúci rok. Správa prizvaného statika však (...) predpokladá výraznejšie stavebné zásahy. V tejto veci je plánované stretnutie medzi zástupcami MK SR, MK ČR, NG Praha a SNG.“ Z reakce Národní galerie Praha na naše dotazy lze vyvodit, že zmiňované setkání se snad odehrálo: „Národní galerie jako pověřený správce pavilonu v současné době zadala dopracování studie architektonického řešení oprav a rekonstrukce. Studie by měla být dokončena v průběhu léta 2021.“ Po ukončení rekonstrukce by podle dohodnutého rotačního modelu měla ve společném pavilonu vystavovat slovenská strana. Kdy ale bude rekonstrukce reálně dokončena, se dá těžko odhadnout.

Křečovitost koordinace a organizace lze vytknout oběma galeriím, které mají benátský pavilon a jeho program na starost. Smutným dokladem je webová stránka s podivně výlučným názvem Český pavilon v Benátkách, která zmiňuje pouze akce, jež zastřešovala Národní galerie v Praze, a ročníky, které se odehrály pod kuratelou Slovenské národní galerie, jednoduše vynechává. Podle vyjádření SNG míra spolupráce závisí především na postoji ředitelů obou galerií: „V priebehu posledných rokov sme videli fyzické delenie Pavilónu, ale zažili aj obdobie spoločných projektov. Predpokladáme, že politika správy sa bude opäť meniť a nová generálna riaditeľka NGP si ju bude nastavovať podľa svojej stratégie. Isto všetci uvítame, ak to bude smerom k lepšej koordinácii.“

Bez důstojné podpory

Tím se dostáváme zpět k tématu rekonstrukce pavilonu. Projekt je už tři a půl roku zadáný kanceláři MCA atelier. Odpověď na otázku

ohledně stavu projektu jsme sice od ateliéru nedostaly, ale z reakce NGP se dá očekávat, že oprava zablokuje ještě nejméně dva výstavní roky. Při celkové ceně rekonstrukce, odhadované na 40 milionů korun (což je jedna deseti-tisícina ročního rozpočtu ministerstva kultury), navíc visí i nad tímto termínem otazník.

Kvalitní výstavě (případně i v nějakém pronajatém prostoru) ovšem nebrání jen rozbitý pavilon. Problematický je také harmonogram výběrového řízení na nového kurátora či kurátorku, v jehož důsledku není na přípravu ani rok. Nelze tak oslovit vytiženější umělce nebo vědce ani s nimi navázat spolupráci a realizovat kvalitní výzkum, a zároveň není dost času na vymyšlení chytrých řešení, která by ušetřila peníze. Přitom každá úspora by při stanoveném rozpočtu byla jistě vítaná.

Zprávy o tom, že je naše účast na největší přehlídce architektury a umění podfinancovaná, že vybraní kurátoři kvůli výstavě prodávají byty nebo se zadlužují, případně si alespoň nevyplatí honorář, se objevují pravidelně. Uvážíme-li, že ministerstvo kultury

přijíždějí do Benátek již během vernisáží, aby se seznámili s nejnovějšími trendy. Když v roce 2014 zodpovídal za dánskou výstavu krajinářský architekt Stig Lennart Andersson, jeho koncept a kurátorský text inspiroval kodaňskou delegaci do té míry, že se stal jedním z hlavních podkladů zelené iniciativy dánské metropole. Představme si, že by se v květnu vydali ředitelé Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy a Kanceláře architekta města Brna spolu s primátorem a primátorkou obou měst – a nejlépe také s ministryní pro místní rozvoj – do Benátek na služební cestu! V Česku ale stále přetrvává politická neochota jasně vyjádřit, že kulturní potenciál je u nás historicky přítomen a že bychom se měli zapojit do mezinárodní diskuse. Natož aby byly podobné aktivity důstojně financně podpořeny.

Ročně přitom přijede na umělecké bienále přes půl milionu návštěvníků, na architektonické téměř tři sta tisíc. Další desítky milionů lidí se o obou akcích dozvídají z médií a internetu. Benátské bienále je scénou, večírkem,

Český a Slovenský pavilon v Benátkách pomalu zarůstá křovím. Foto Igor Kovačević

posledních dvacet let na výstavu v národním pavilonu obvykle vyčleňuje jen 1,5 milionu korun, není se čemu divit. Kdybychom započítali jen růst inflace od roku 1995, měl by být letos rozpočet minimálně dvojnásobný – ani tak by ale nestačil třeba na loňskou spotřebu dezinfekce na Pražském hradě, která stát přišla na devět milionů. V praxi to znamená, že za obnos určený na hradní dezinfekci (v roce bez návštěvníků) se očekává kompletní zajištění tří architektonických a tří uměleckých výstav na světové přehlídce v Benátkách. Pro srovnání: Slovinsko s pětinovou populací a stejným HDP per capita uvolnilo na bienále v přepočtu zhruba 6,3 milionu korun a sponzorovalo kritický historicko-teoretický výzkum *The Common in Community* (Společné ve společenství), mapující sedmdesát let fungování komunitních center a pozadí jejich výstavby.

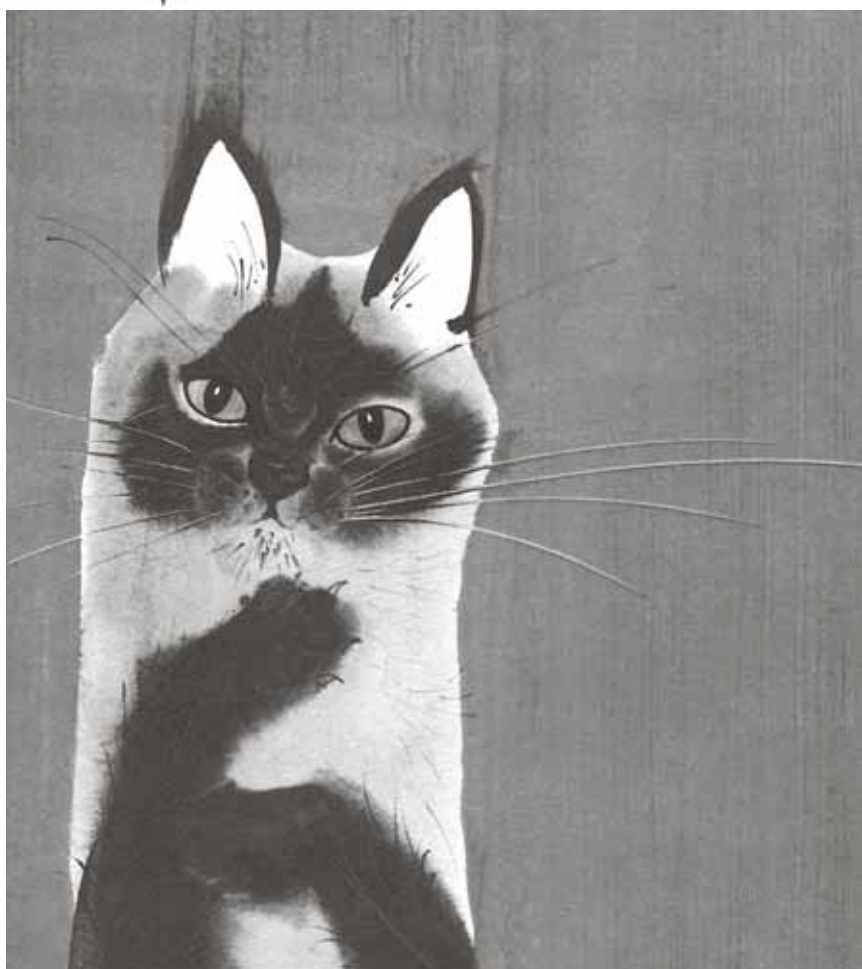
Bienále jako radost

Dánská výstava *Con-nect-ed-ness* se zabývá tématem vody. V celém pavilonu je nainstalovaná technologie, která sbírá vodu ze střechy, filtruje ji a rozvádí po budově, takže si návštěvníci mohou dát sklenici vody nebo čaje. Je zvykem, že kodaňská hlavní architektka a kodaňští politici v čele se starostou

prostě událostí, na které bychom neměli chybět. Nejedná se jen o veletrh nebo soutěž – jde především o možnost sedět u společného stolu a účastnit se mezinárodní diskuse. Asi by šlo i mlčet, ale nepřijít znamená vzdát se dobrovolně vlastní relevance. A to by nám mělo vadit.

Atmosféra Benátského bienále bývá plná nadšení, zvědavosti, co člověk uvidí, co se dozví, koho potká. Účastnit se bienále znamená radost. Ještě radostnější by však bylo, kdyby si umělci a umělkyně, architekti a architektky i naše politická a úřednická reprezentace vzali tento apel k srdci a vnesli pozitivní přístup i do procesu příprav. Inspirací by mohl být veletrh EXPO, do kterého v minulých letech Česká republika investovala téměř 200 milionů korun – a je to vidět. Benátské bienále primárně do Česka asi nepřivede nové investory, může nás ale propojit s nejlepšími architekturou a umělci současnosti, a naopak nám umožní představit světu to nejlepší, co v Česku a na Slovensku vzniká. Je tedy načase vysekat křoví, které kolem pavilonu narostlo, udělat z role hlavního kurátora prestižní funkci, a hlavně – začít se o největší přehlídku architektury a umění zajímat a účastnit se jí.

Autorky jsou architektky.

Mirko Hanák (1921–1971) byl československý ilustrátor, malíř a grafik. V jeho práci se spojovala znalost fauny a flóry s citlivým přístupem k literární předloze, proto byl vyhledávaným ilustrátorem především přírodopisných knih. Ilustroval však také díla světových i domácích spisovatelů a spisovatelek (Jack London, Anton Pavlovič Čechov, Božena Němcová, Krista Bendová, Rudo Moric aj.). Mimoto byl autorem filmových plakátů a poštovních známek. Za knižní tvorbu získal řadu mezinárodních ocenění.

Proti Amazonu

Španělský spisovatel a kritik shrnuje důvody, proč je třeba postavit se praktikám velkých bratrů současnosti, a především globální distribuční společnosti, která navždy změnila knižní trh. „Amazon si přivlastnil naše knihy, my si přivlastníme uvažování Amazonu,“ píše Jorge Carrión a vyzývá k odporu všechny, pro něž není kniha pouhým zbožím.

JORGE CARRIÓN

1. Protože nechci napomáhat symbolickému vyvlastňování

V té budově, jednom z mála příkladů moderní industriální architektury v Barceloně, sídlilo padesát pět let nakladatelství Gustavo Gili. Dnes, po přestavbě, která stála miliony eur, je z ní operační centrála Amazonu pro celé město. Metody efektivy a okamžitosti, jimž budova poskytla přístřeší, umožnily, aby se Barcelona stala jedním z pětačtyřiceti měst světa, kde firma garantuje dodání produktu do jedné hodiny. Z knihkupectví Canuda, které zavřelo v roce 2013 po více než osmdesáti letech existence, je dnes obří outletový obchod Mango. Na místě takřka stoletého knihkupectví Catalònia najdeme McDonald's s kýčovitými secesními dekoracemi. Vyvlastnění je tu doslovné, fyzické, ale také symbolické.

Když zadáte do španělského Googlu „Amazon knihkupectví“, objeví se desítky odkazů na stránky Amazonu, kde se prodávají police na knihy [„librería“ má ve španělštině oba významy – pozn. překl.]. Je třeba to neustále opakovat: Amazon není knihkupectví, ale hypermarket. V jeho velkoskladech leží knihy vedle topinkovačů, hraček nebo koloběžek. V jeho nových kamenných knihkupectvích stojí knihy obálkou ke kupujícímu, protože je v nich vystaveno jen pět tisíc nejprodávanějších a mezi zákazníky nejoblíbenějších titulů, což je na hony vzdáleno opravdovým knihkupectvím, která jsou ochotna riskovat. Teď Amazon zamýšlí zopakovat stejný postup s řetězcem malých supermarketů. Rozdíl mezi kulturní institucí a komerční prodejnou potravin pro něj neexistuje.

Jeff Bezos má za sebou dlouhý příběh symbolického vyvlastnění. Prodej knih – a nikoli třeba elektroniky – si zvolil proto, že viděl díru na trhu: ne každý dostupný titul našel místo v knihkupectvích, zatímco on je mohl nabídnout všechny. V devadesátých letech existovalo jen málo velkých konkurentů (především Barnes & Nobles a Borders) a distributoři už měli své katalogy adaptované pro potřeby digitální epochy, včetně kódů ISBN. Proto si Bezos udělal kurs Asociace amerických knihkupců a v rekordním čase si přisvojil prestiž, kterou si knihy postupně získávaly po celá staletí.

I dnes, kdy Amazon točí televizní seriály, streamuje hudbu, kdy nově zahrnul do nabídky i náhradní díly na auta a motorky a zvažuje, že by se stal také mobilním operátorem, si všichni tuto značku spojují s předmětem a symbolem, kterému říkáme kniha. Kindle, který byl uveden na trh v roce 2007, napodobil formu tištěné stránky a odstín inkoustu. Dotek papíru a vůni ligninu našťestí displej zatím reprodukovat neumí. Ať už se nám to líbí nebo ne, to, co jsme si přečetli v e-booku, si dosud nejsme schopni zapamatovat se stejnou přesností jako to, co jsme četli na papíře. V architektuře se změny dějí rychle; ty mentální jsou ale našťestí pomalejší.

2. Protože jsme všichni kyborgové, ale ne roboti

Všichni máme implantáty. Všichni jsme závislí na protěze: našem mobilním telefonu. Všichni jsme kyborgové: hlavně lidé, ale tak trochu stroje. Ale nechceme být roboti.

Práce, kterou musejí vykonávat zaměstnanci Amazonu, je robotická. Byla taková od začátku: už v roce 1994, kdy v garáži Bezosova domu v Seattlu pracovalo pět lidí, byla firma posedlá rychlostí. A je taková už přes dvacet let, plných pracovního stresu, šikanování a nelidského zacházení – jen proto, aby se dosáhlo zvrácené extrémní efektivy, která je ovšem nemožná, pokud nejste stroje.

Teď mají *amazonians* k ruce pomocníky – roboty Kiva, schopné zvedat tři sta čtyřicet

kilo a pohybovat se rychlostí metr a půl za sekundu. Prostřednictvím algoritmu jsou synchronizováni s lidskými pracovníky a jejich úkolem je zvedat regály, aby usnadnili odběr produktů. Když jsou výrobky zakoupené klientem pohromadě, ujme se jich další stroj jménem Slam, který je na svém velkém pásové dopravníku skenuje a balí.

Kiva a Slam jsou produkty dlouholetých výzkumů. Amazon vypsal soutěže na roboty v rámci Mezinárodní konference o robotice a automatizaci v Seattlu, aby zdokonalil zpracovávání objednávek. V jednom z ročníků musely stroje z dílny MIT a Technické univerzity Berlín v nejkratším možném čase sesbírat gumovou kachničku, balení sušenek Oreo, plyšového pejska a knihu. Pro Amazon není mezi těmito čtyřmi předměty podstatný rozdíl – je to všechno zboží.

Ale ne pro nás. Amazon postupně eliminoval lidský faktor. V prvních letech zaměstnával redaktory, kteří psali recenze na nabízené knihy; dnes už si sami bez prostředníka nahrávají na web i knihu, kterou jste vydali. Firma zrobotizovala distribuční řetězec a chce po nás, abychom jako spotřebitelé fungovali stejným způsobem.

Což se nestane. Pro nás totiž platí, že kniha je kniha je kniha. A její čtení – ať už jsme si ji vybrali sami či ji dostali darem – je obřad, ozvěna ozvěny ozvěny toho, co bývalo posvátné.

3. Protože odmítám pokrytectví

Velkou ostudou Barcelony, města mnoha dobrých obchodů s knihami, bylo dvacet čtyři let existence knihkupectví Europa; vedl ho neonacista Pedro Varela a udělal z něj významné centrum, odkud se šířila antisemitská ideologie. V září 2016 našťestí zavřelo. V Amazonu je na prodej *Mein Kampf* v nespočtu vydání, často s krajně nedůvěryhodnou předmluvou nebo poznámkami. V roce 2013 ostatně Světový židovský kongres upozorňoval, že firma nabízí desítky titulů popírajících holocaust. Knihkupectví Europa bylo uzavřeno mimo jiné kvůli rozdmýchávání nenávisti, ale Amazon nikoliv – přestože v mnoha zemích, kde působí, je popírání holocaustu trestný čin.

Amazon se hájí tím, že prý odmítá cenzuru. Proto navzdory hlasitému odporu dlouho nechával v prodeji knihu *The Pedophile's Guide to Love and Pleasure: a Child-lover's Code of Conduct* (Pedofilův průvodce láskou a potěšením. Kodex chování milovníka dětí) Phillipa R. Gravese, i když ji nakonec musel stáhnout. Něco podobného se už dříve stalo s publikací *Understanding Loved Boys and Boylovers* (Jak porozumět lásce k chlapcům a jejich milencům) Davida L. Riegela. Stejně jako v případě titulů propagujících nacistické ideje se zasazovala firma o to, aby zákazníci měli přístup ke knihám, které obhajují tělesnou lásku k dětem, protože si údajně nepřejí cenzuru. Ve skutečnosti ovšem cenzuruje (nebo naopak zvyšuje) knihy podle svých zájmů. Ke konfliktu Amazonu s nakladatelstvím Hachette, který probíhal před několika lety, spisovatelka Ursula K. Le Guin uvedla, že její knihy během sporu patřily na Amazonu k těm nejhůře vyhledatelným.

Zdálo by se, že jediné, na čem záleží, je rychlost a efektivita služeb. Že tu neexistuje žádné zprostředkování. Že je tu vše automatické a takřka okamžité. Ale za všemi těmito individuálními operacemi stojí rozsáhlá ekonomická a politická struktura, která manipuluje s vydavateli, aby měl Amazon z jejich produktů co největší zisk – a totéž se děje u výrobců koloběžek nebo mražené pizzy. Amazon je makrostruktura, která rozhoduje o viditelnosti, dostupnosti, vlivu – a tvaruje naši budoucnost.

4. Protože nechci napomáhat neoimpériu

V Amazonu nejsou knihkupci. Lidská doporučení byla eliminována kvůli neefektivitě. Podkopávala rychlost, jedinou hodnotu firmy. Doporučení jsou v rukou algoritmu a algoritmus je dokonale fluidní. Stroj mění zákazníka v konzumenta marketingových návodů: „Zákazníci, kteří si koupili toto zboží, také zakoupili...“ Self-publishing nechává proces v rukou výrobce. Amazon prostředníky eliminuje, anebo je činí neviditelnými (ocitají se na úrovni robotů). Funguje jako stroj na objednávky. Snaží se být tak fluidní, že působí jako neviditelný. Jelikož Amazon eliminoval náklady na zaslání a s velkými partnery si nasmlouval nejnižší možnou cenu pro koncového zákazníka, tváří se levně. Velmi levně. Teď už ale víme, že nás tahle láce přichází draho. Velmi draho. Neviditelnost Amazonu je totiž kamuflovaná: všechno je tak rychlé, tak transparentní, tak fluidní, až by se zdálo, že tu není žádné zprostředkování. Jenže ono tu je. Platíte ho penězi a daty.

Poptávka, produkty, ceny, zásilky: individuální procesy se rozpouštějí v imateriální logice fluidity. Pro Jeffa Bezose – tak jako pro Google nebo Facebook – může mít pixel nebo link materiální protějšek: svět věcí může fungovat stejným způsobem jako svět bajtů. Tyto tři společnosti, spojené imperialistickou vůlí k dobytí planety, obhajují neomezený přístup k informacím, komunikačním kanálům a spotřebnímu zboží, a současně nutí své zaměstnance podepisovat smlouvy o mlčenlivosti, sprádaají komplexní strategie, jak se vyhnout placení daní v zemích své působnosti, a vytvářejí paralelní, transversální, globální stát s vlastními pravidly a zákony, s vlastní byrokracií a hierarchií, s vlastní policií. A také se svými vlastními zpravodajskými službami a s vlastními přísně utajenými laboratořemi. Google X, centrum výzkumu a vývoje budoucích projektů společnosti, sídlí na bližze neurčeném místě nedaleko firemního ústředí. Jeho vlajkovou lodí je vývoj stratosférických balónů, jež by měly zajistit přístup k internetu polovině světové populace, která je dosud offline. Obdobným projektem Amazonu je Amazon Prime Air, distribuční síť založená na dronech o hmotnosti dvacet pět kilogramů. V srpnu 2016 se změnily předpisy americké vládní agentury Federal Aviation Administration ve prospěch užívání dronů ke komerčním účelům a snazšího získávání pilotních průkazů. Ať žije lobbying! Jen ať se nebe zaplní robotickými distributory sušenek Oreo, plyšových pejsků, koloběžek, topinkovačů, gumových kachniček a... knih.

Na rozdíl od Facebooku a Googlu, které musí čelit možnosti, že uvedete falešné jméno i data, a dělají, co mohou, aby z vás dostali telefonní číslo, protože si ho nevyžádali rovnou při založení účtu, Amazon má od začátku všechny vaše údaje – reálné, fyzické, právní. Dokonce i číslo platební karty. Možná se nedostane k vašemu citovému, emočnímu a intelektuálnímu profilu tak jednoduše jako Google nebo Facebook, ale zato ví skoro všechno o tom, co čtete, jíte, čím obdarováváte. A z věcí, které kupujete, už je snadné odvodit profil vašeho srdce i mozku. Impérium se přitom zrodilo z věcí, které uchovávají největší kulturní prestiž: z knih. Amazon se zmocnil účty prokazované knize. Vybudoval největší hypermarket na světě – za kouřovou clonou, která se tváří jako knihovna.

5. Protože nechci být sledován, zatímco čtu

Všechno začalo jedním údajem. V roce 1994 si Bezos přečetl, že World Wide Web roste co do počtu nových uživatelů o 2300 procent měsíčně, svou práci na Wall Street pověsil na hřebík, odstěhoval se do Seattlu

Manifest v sedmi bodech

a rozhodl se, že začne prodávat knihy přes internet.

Od té doby se data postupně množila a násobila, organicky se seskupovala do podoby chapadlovitého monstra, bouřkového mraku nebo druhé kůže: proměňovali jsme se v data. Zanecháváme je v tisících každodenních úkonů, které vykreslují naše internetové otisky prstů. Odesílají je senzory našich mobilních telefonů. Na svých klávesnicích každým krokem neustále píšeme vlastní autobiografii.

Na uplynulém Dnu knihy Amazon zveřejnil, které pasáže si lidé během posledních pěti let nejčastěji podtrhávali ve čtečce Kindle. Pokud čtete na jejich zařízení, vědí o vaší četbě všechno. Na které stránce knihu odložíte. Které knihy dočtete. Jak rychle čtete. Co si podtrháváte. Velkou výhodou papírové knihy není její přenosnost, trvanlivost, nezávislost ani intimní vztah s našimi paměťovými a učebními procesy, ale její trvalá odpojenost. Když čtete papírovou knihu, energie a data vysílaná vašimi očima a vašimi prsty jsou jen vaše. Velký bratr vás nemůže sledovat. Tu zkušenost vám nemůže nikdo zít, analyzovat ji a interpretovat: patří jen vám.

Proto Amazon spustil celosvětovou kampaň „Kindle Reading Fund“: zdánlivě za účelem podpory čtení v chudých zemích, ve skutečnosti ale proto, aby si nová generace spotřebitelů přivykla číst na displeji, protože potom je Amazon bude moci zkoumat a jeho databáze obsáhne všech pět kontinentů. Proto Grupo

Planeta – šestá největší mediální korporace světa, která zahrnuje více než stovku podniků – investuje do obchodních škol, akademií a univerzitních institucí: chce totiž udržet vysoký stupeň gramotnosti, aby si do budoucna zajistila vysoké prodeje románů, které vyhrájí literární cenu Planeta [cena spojená s velmi vysokou finanční odměnou, která nicméně v posledních desetiletích ztratila část své kredibility a někteří autoři se od ní distancovali – pozn. překl.]. Uvidíme, kdo vyhraje. A především: uvidíme, zda vyhrájeme my všichni.

6. Protože hájím pomalost v rychlosti a relativní blízkost

Přišla naše chvíle. Amazon si přivlastnil naše knihy. My si přivlastníme logiku Amazonu.

Za prvé přesvědčíme ostatní čtenáře o potřebě zpomalení času. Touha nesmí být naplněna okamžitě, protože potom přestane být touhou a obrátí se vniveč. Touha musí trvat. Je potřeba jít do knihkupectví; hledat knihu; najít ji; prolistovat; rozhodnout, zda touha měla dostatečný důvod; možná i knihu odložit a nadchnout se touhou po jiné; až do chvíle, kdy ji najdu; anebo ne; není tu; nechám ji objednat; bude tu do čtyřadvaceti hodin; anebo do sedmdesáti dvou; budu do ní moci nahlédnout; konečně ji koupím; možná ji přečtu, možná ne; možná tu touhu nechám zamrznout na pár dní, týdnů, měsíců nebo let; bude tu stát, na náležitém místě v náležité polici; a vždycky si budu pamatovat, kdy a ve kterém knihkupectví jsem ji koupil.

Knihkupectví vám totiž daruje vzpomínku na nákup. Na Amazonu se naopak každá zkušenost nákupu rovná té předchozí i následující a to zamlžuje a rozostřuje kontury každé knihy, kterou čteme.

Až se domůžeme svého času a své touhy, možná přijde chvíle pro další krok: dát do polic ode všeho něco. Nebojme se směsí – právě směsi nás činí lidskými. Ať v knihkupectvích mají kávu a víno. Ať lahve argentinského vína stojí vedle Borgesových sebraných spisů, CD Gotan Projectu, sci-fi komiksu *El Eternauta*, filmografie Lucrecie Martel, vedle knih nakladatelství Eterna Cadencia, gramodesek Mercedes Sosy, vedle *Hladu* Martína Caparróse a tří biografií Carlose Gardela (třebaže nebyl Argentinec).

Anebo ještě lépe, zapomeňme na národní kategorie, tak jako jsme zapomněli na aristotelské literární druhy. Jednoty času ani místa už neexistují. Ve 21. století nemají hranice smysl. Uspořádejme police tematicky, smíchejme v nich knihy s komiksy, CD s DVD, hry s mapami. Přivlastněme si směsici ze skladů Amazonu, ale tak, že budeme vytvářet smysl. Čtenářský i cestovní itinerář. Jakkoli totiž závisíme na displejích, nejsme roboti. A potřebujeme, aby každý den fungovala knihkupectví a aby dál vytvářela kartografie všech těchto dálek, díky nimž nacházíme své místo ve světě.

7. Protože nejsem naivní

Ne: opravdu nejsem. Nejsem naivní. Dívám se na seriály od Amazonu. Knihy, které se nedají

sehnat jinou cestou, kupuji na webu iberlibro.com, patřícím pod abebooks.com, což je e-shop koupený v roce 2008 Amazonem. Neustále vyhledávám informace na Googlu. A svá data, více či méně maskovaná, dennodenně odevzdávám i Facebooku.

Vím, že jsou to tři tenoři globalizace, kteří určují, jak zní celý svět. Věřím ale v minimální, nezbytný odpor. V opatrování určitých rituálů. V konverzaci, která je uměním času; v touhu, která je časem proměněným v umění. V pohvizdování, když jdu ze svého domu do knihkupectví, v melodie, které slyším jen já a které nepatří nikomu dalšímu.

Knihy, které nejsou nedostupné, vždycky kupuji v kamenných knihkupectvích, nezávislých a důvěryhodných. Udělal jsem to zrovna před pár dny. Zašel jsem do Nollégu, knihkupectví v mé čtvrti, a koupil jsem si svazek *O městě* architekta a myslitele Rema Koolhaase. A zatímco jsem upíjel kávu, přečetl jsem si v něm tato slova: „Starobylé a jedinečné město, jako je Barcelona, se občas zbaví části identity a stane se generickým.“ Transparentním, dodává. Zaměnitelným: „Jako logo.“

Knihu mimochodem vydalo právě v tomto městě nakladatelství Gustavo Gili, když ještě jeho sídlo nebylo tím, čím je dnes.

Autor je spisovatel, esejista a literární kritik.

Ze španělského originálu **Contra Amazon: siete razones / un manifiesto**, publikovaného v roce 2017 na webu jotdown.es, přeložil **Michal Špina**.

Impérium Amazonu se zrodilo z věcí, které mají největší kulturní prestiž: z knih. Foto Alan Levine

Velká knihovna už není cool

Josef Jindrák před patnácti lety založil jedno z nejosobitějších pražských knihkupectví, k němuž je přidruženo hudební vydavatelství a také antikvariát a obchod s vinyly. Zeptali jsme se ho, co se během dekády a půl změnilo na knižním trhu i mezi čtenáři a jak zvládl uzavření prodejny během pandemie.

KAREL KOUBA

Nedávno jste velkým koncertem v klubu Archa oslavil patnáct let své prodejny Rekomando, respektive labelu PolíS. Kdybyste měl bilancovat, co vám ty roky přinesly?

Přinesly mi možnost být obklopen skvělou literaturou a hudbou, které přitahují skvělé lidi, takže jim můžu být nablízku. To je čirá radost. A úžasná zkušenost je nakonec i možnost být svým vlastním pánem. Ovšem tahle forma podnikání taky naučí jistému životnímu minimalismu. Doma jsem nebyl tak často, jak bylo potřeba, a člověk si zvykne vytloukat klín klínem. Taky mi to přineslo jedno prokletí od slepé paní a řadu andělských ponaučení.

Jak se za dobu vašeho podnikání změnil knižní trh?

Pro mě samotného se tolik nezměnilo a popisovat změny, jejichž jsem součástí, není snadné. Možná jsem jako ta žába v zahřívající se vodě a nevšímám si zvyšování teploty... Ale ještě pamatuju, když chodili po obchodech jezdci – dneska by se asi nazývali obchodní zástupci – třeba od Paseky nebo Volvoxu. Měli krabice s knižními vzorky a na místě jsem vybíral, co si vezmu na pult. Vypisovali ručně dodací listy, bylo to celkem zdoluhavé. To už se dnes nevidí, protože Paseka, Volvox i mnozí další rezignovali na vlastní distribuci a jejich tituly velkoobchodně nabízí jedná z velkých distribučních společností. Třeba Kosmas, který má perfektně zorganizovanou logistiku, systém objednávek a elektronických dodacích listů, což velmi usnadňuje provoz. Dodací list v elektronické podobě, který by se dal snadno importovat do skladového systému, dříve nabízely jen velké distribuce. Ale to nakonec platí doteď, v podstatě žádný malý dodavatel mi nedokáže poslat standardizovaný elektronický dodací list a po dotazu se ukáže, že ani nemůže, protože nemá kompatibilní software.

Pořád se objevují noví vydavatelé, s nimiž se snažíme spolupracovat napřímo. Bez velkých distributorů si to ale už neumím představit. Před pár lety tu byl trend velkých distribucí přestat dávat zboží do komise. Vzhledem k tomu, že to je drtivá většina prodeje, bál jsem se o svůj osud. Stačila ale finanční krize v roce 2008: ukázalo se, že velké distributory drží celkem dobře i malí odběratelé, a o rušení komise se přestalo mluvit. Dnes je taky běžnější, že knihkupci dostávají větší rabat – ani si nedovedu představit, že by někdo nabídl jen pětadvacet procent, jako se to stávalo před patnácti lety.

Když jsem prodejnu otevíral, měl jsem pocit, že vydavatelský svět je v šílené křeči, vycházelo obrovské množství titulů, statisticky nepřiměřené, neodpovídající světovým trendům. Věštil jsem, že to je poslední záchvěv vydavatelů, snažících se udržet a kvantitou zlikvidovat ty menší. Ale to se nenaplnilo, vychází pořád skoro stejné množství titulů, jen v menších nákladech. To ale prodražuje výrobu, nejsou finance na propagaci a rostí cena knihy. V devadesátých letech třeba vycházel Umberto Eco ve stejném formátu a cenách jako jiné tituly. Jeho dnešní reedice mají stejné písmen, ale kniha má větší formát a je dvakrát objemnější. Zdá se, že vydavatelé mají pocit, že musí čtenáři nabídnout nějakou materii, když daná kniha stojí zhruba o stovku víc než jiné. Takže pomůže grafika s větším fontem a tlustší papír.

A co rozmach e-shopů?

Knihkupecké e-shopy existovaly ve velkém už před patnácti lety, ale postupně začaly dominovat, zdokonalovat své služby a hlavně manipulovat s cenou. Dnes je naprosto běžné, že někdo nabízí i dvacetiprocentní slevu z doporučené ceny. Zákazníci jsou nadšení, ale běžní knihkupci tomu nemají jak

konkurovat: takové slevy nabídnout nemožou, s běžnou režií kamenné prodejny by pak mohli do měsíce skončit. Samozřejmě jde o to, že takovou slevu si nemůže dovolit ani běžný e-shop, se zbytkovou marží by se to ani nikomu nevyplatilo balit a chodit s tím na poštu. Jistě by při velké logistické šikovnosti pár korun mohlo i zbyť, ale tak obrovský objem financí, jimiž by se pokryla kancelář, služby, brigádníci, účetní nebo správa systému, to nemůže vygenerovat.

Jak je tedy možné, že takové e-shopy fungují?

Bohužel jde o nekalé praktiky velkých distributorů, kteří dostávají od vydavatelů obrovské distribuční slevy. Otevrou si pod jiným IČ sesterský e-shop, kterému dodávají zboží levněji než knihkupcům, takže e-shop pak má i při slevě dvacet procent pořád standardní zisk. Tratí na tom samozřejmě i vydavatelé. Spousta lidí tyhle praktiky prokoukla a raději kupují knihy za plnou cenu u knihkupců, ale malá knihkupectví stále zanikají. S prodejnou jsem rozjížděl i skromnou distribuci, spíše na přátelské bázi, spolupracoval jsem s patnácti dalšími prodejny. Dnes jich zbylo šest a z toho dvě jsou jen e-shopy. Zbytek skončil nebo je majitelé prodali a vznikla z nich komerčně laděná knihkupectví.

Máte pocit, že se mění čtenáři, jejich potřeby a vztah ke knihám?

K tomu existují studie, statistiky, knihy s přesnými čísly, já to můžu z hlavy lovit jen po paměti, navíc se orientuju spíš na staromilské čtenáře, takže žiju v takovém vlastním světě. A tady to vypadá, že se zase tolik nezměnilo. Ale všímám si, že dříve přicházely nové a nové vlny zákazníků, což ustalo a zdá se, že zástupců mladší generace ubývá. To ale může být tím, že prostě stárnu a ti mladší chodí ke generačně bližším knihkupcům. S knihkupectvím a recordstorem zároveň provozuju i antikvariát a ve výkuech dominuje generace šedesát plus s takovým tím étosem „přece to nemohu dát do sběru nebo k popelnici; vím, že mi za to asi moc nedáte, ale raději si to vezměte zadarmo“. Prostě je jim líto knihu vyhodit. To třeba v Dánsku není, očtená kniha je veteš, v antikvariátech jsou jen vzácné tisky, není zvykem doma budovat knihovny. Myslím, že k takovému posunu dochází i u nás. Když mi bylo sedmnáct a kamarád měl doma velkou knihovnu, tak to bylo obdivované, byl to majetek, doslova poklad. Snažil jsem se v té době knihovnu budovat taky, nikdo nevěděl, co bude zítřka nesehnatelné, padly na to veškeré moje peníze. Když dnes kamarádi mých dětí u nás doma vidí plné knihovny, jsou spíš překvapení, že tolik knih může být pohromadě. Vlastně i na mé známé z toho spíš padá děs, že se prostě všechno přečíst nedá, že si musí víc vybírat a že i místa je málo. Mít doma velkou knihovnu už není cool. Tím pádem se mění i čtenářské návyky, ale nemyslím, že by se obecně četlo méně, ostatně statistiky nás pořád řadí mezi nejzdatnější čtenáře.

A ještě zajímavá zkušenost – s covidem se masivně rozjel i náš e-shop a začalo v něm výrazně přibývat případů objednaných, ale nevyzvednutých knih. Jako by lidem stačilo si knihu jen objednat, ale její odebrání už nebylo důležité. Zdá se, že je uspokojuje pouhé obcování s katalogem a následné virtuální házení knih do košíku a už pak ani nemají potřebu si knihu vyzvednout a přečíst.

V době, kdy si přes internet lze koupit téměř všechno a kdy knižní trh ovládly nejružnější řetězce, se kamenné knihkupectví s vlastní tváří může zdát jako anachronismus. Jaký má dnes smysl prodávání knih „postaru“?

Mohlo by se říct, že kamenný obchod nabízí lidštější přístup, ale ono se ukazuje, že o to lidi vlastně už moc nestojí. Přesto jsem přesvědčen, že to má smysl – třeba jen pro mě, protože mě to prostě baví. Ono to na sebe nabalí lidi s podobným přístupem, vznikne nějaká komunita, pak se začnou potkávat lidi z různých okrajů, bavit se o knížkách, zaslechne je náhodně někdo cizí, nechá si od nich něco doporučit... To obohacuje i mě. Přitom vzniká i zkreslení, o němž už jsem mluvil – svět v Rekomandu neodpovídá realitě. Kniha, která je trhák u nás, se jinde neprodává, nebo načas získám pocit, že všichni lidé jsou skvělí, ale pak ve volbách zvítězí Babiš.

Rekomando ovšem prodává i hudební nosiče, a to dělá skoro polovinu našeho obrátu. Nabídkou se orientujeme spíše na subkultury, takže si hudební fanoušci berou náš obchod za svůj, jejich podpora je ohromná a bylo to cítit i během covidu, kdy si lečká známa tvář, kterou jsem třeba ani neznal jménem, objednala velké množství věcí prostě jen proto, aby nám pomohla. Ostatně i proto jsme letos během protiepidemických opatření skoro nedosáhli na řádnou podporu, protože jsme měli propad jen čtyřicet pět procent a podpora se vyplácela od padesáti...

Knihkupec by měl sloužit jako jakýsi garant toho, co nabízí – a ve vašem případě to funguje ukázkově. Jak knihy vybíráte?

Anežka Charvátová dělá pro studenty seminář, na němž rozebírají celý proces existence knihy, od překladu, kalkulace, výroby, distribuce až po její život v knihkupectví. Několikrát mě pozvala jako koncového knihkupce a tohle byl častý dotaz, protože co je platné, že vydavatel vydá skvělou knihu, když pak není na pultu v nejbližším knihkupectví.

Knihy vybírám sám, s některými malými vydavateli máme dohodu, že od nich беру vše – třeba od Rubata, nebo jde o velmi těsnou spolupráci – třeba s Dybbukem a Dauphinem. Snažím se sledovat literární dění, číst noviny, recenze, pečlivě sledovat vydavatelské ediční plány, číst anotace. Zároveň musím zvažovat šance prodeje, protože máme omezené prostory a nelze brát všechno. Někdy je to celkem sofistikovaný proces, mám ale své oblíbené vydavatele, autory, překladatele, což mi hodně pomáhá v orientaci. Pořád těžím z toho, co jsem sám stačil načíst do svých třiceti let díky svému dřívějšímu čtenářsky ideálnímu zaměstnání. Teď ale přechtu už jen zlomek toho, co jsem stihl dříve, a častěji se spletu a objednámu kravinu, za niž se stydím a pak ji stahuju z pultu. Když jsme u toho studu: abych se uživil, musím mít i nějaké věci, o které sice moc nestojím, ale jsou ještě na hranici vkusu – tady se balancuje na velmi tenké hraně a sám doufám, že ji nepřekračuju moc často. Pochybnosti ale většinou ztrácím poté, kdy zavítám do konkurenčních prodejen a jen zírám, co všechno jim nevdáí.

Velkoobchodní nabídky jsou obrovské a je nesmírně úmorné je procházet. I leckterý zavedený a důvěryhodný vydavatel vydává tituly, o které vůbec nestojím, někdy dokonce pomůže, že se více orientuju podle obálky a přechtu si anotaci jen u titulu, který ji má pěkně vyvedenou. Pak se ovšem stane, že mi unikne zajímavý titul neznámého autora nebo dobrá kniha nezavedeného vydavatele se špatnou obálkou. Ideální je proto prodávat to, co jsem sám přečetl, pak stačí pár slov, někdy jen gesto, s kterým to nabízím, a zákazník má jasno. Nejhorší jsou pro zákazníka pochyby a ty se bez přečtení knihy rozptylují knihkupci špatně.

S Josefem Jindrákem o knihkupeckém podnikání

Josef Jindrák. Foto Anna Baštýřová

Jsou pro vás kulturní program či komunitní duch podobně důležité jako prodej knih?

Primární je samozřejmě prodej knih a LP či CD, kvůli tomu tu jsme, to je naše pracovní náplň. Nepovažuji se za veřejný kulturní dům. U nás je to tak, že stálí zákazníci drží krám na nějaké základní úrovni přežití, to je naprosto zásadní, ale zároveň to vlastně není dostatečné. Nutně potřebujeme i náhodné zákazníky z ulice. Komunitního ducha mám rád, ale nemá smysl si hrát na hybatele a střed dění, to nejsme, naše komunita je nesourodá a její členové často vycházejí z protichůdných pozic, takže svoje centra mají jinde. Zpočátku jsem měl pocit, že je doprovodný kulturní program nutný, snažili jsme se o nějakou pravidelnost, ale bylo to vysilující, s velmi nízkou odezvou a skoro neměřitelným přínosem – tak jsme tomu nakonec nechali volný průběh. Děje se toho u nás málo, pár akcí ročně, za nimi si ale stojíme. A ve zbytku času se věnujeme tomu, co umíme – prodejů a shánění zboží.

Součástí Rekomanda je kromě vydavatelství, antikvariátu a obchodu s deskami i výdejní místo Zásilkovny. Je tato služba výraznou vzpruhou pro rozpočet?

Těch služeb a doplňkového prodeje okolo je víc, samy o sobě jsou často marginální, ale v součtu nám umožňují přežívat s tím komfortem, že nemusíme moc ohýbat hřbet před trhem a že si můžeme dělat, co chceme. Ovšem zrovna vydavatelství, v němž už jsme vydali skoro dvě stě titulů, je spíš černá díra, která schramstne případné výdělky knihkupectví. Tam se moc o užitku mluvit nedá.

Zásilkovna nám pomohla víc se propojit s lidmi z nejbližšího okolí, kteří nás do té

doby ignorovali nebo měli pocit, že jsme moc alternativní. Časem zjistili, že nejsme extremisté a že i u nás mohou nakoupit na Vánoce dobré knihy pro děti. A když přišlo covidové uzavření prodejen, Zásilkovna byla velice vítaným zdrojem příjmu. Podobné je to i s ostatním sortimentem. Knihy a hudební nosiče jsou si blízké, doplňují se, jejich kombinace pomáhá snížit rizika, když se v jednom nebo v druhém oboru začne něco dít. Větší otevřenost pestrosti sortimentu je bohužel nutná. Bylo by sice snazší dělat jen úzký profil, specializovat se, ale to nás neuživí. Do budoucna nějaké velké zlepšení neočekávám a stávající model budeme muset zachovat. Zároveň ale nečekám ani žádné závratné zhoršení.

Váš podnik je pro jednoho člověka dost rozsáhlý. Jak práci zvládáte a kolik lidí pro vás pracuje?

To je právě potíž – práce okolo je moc, nepřiměřeně zisku. Proto jsem musel omezit i některé aktivity, jako třeba prodávání na akcích mimo prodejnu. Obratem bych mohl zaměstnat dva lidi, kteří by měli práci od rána do večera, ale pochybuju, že by se tím vydělalo na jejich platy.

Naštěstí to ale nedělám sám, pomáhá mi můj věrný zaměstnanec Tomáš Vondra. Za pultem už je víc než já, což mu závidím, ale já se musím věnovat systémovým věcem. Mám štěstí, že nemusí žít rodinu a díky působení v různých kapelách – Tomáš Palucha, Orient, Lavra – mu vyhovuje jistá volnost vykoupená platem nižším, než jaký by při své inteligenci a schopnostech mohl mít jinde. S antikvariátem mi brigádnicky vypomáhá Tomáš Vaněk, podle toho, jak mu dovolí školní povinnosti a možnosti prodejny. Knihkupectvím ovšem v různých zaměstnaneckých pozicích prošlo

už hodně lidí a byli pro mě důležití. Někdy lituju, že na tom Rekomando nikdy nebylo ekonomicky tak dobře, aby si je mohlo udržet.

Pocítil jste na prodejích dopady epidemie covid-19?

Covidová opatření pro nás byla velkým šokem. Zavření prodejny ze dne na den, ztráta příjmu, ale současně povinnost platit všechny výdaje. Nebylo to nic příjemného, ale zároveň to byla úplně nová situace, takže než se zcela vyčerpaly rodinné rezervy a než jsem si vše stačil plně uvědomit a propadnout zoufalství, začalo se to trochu zlepšit. Státní podpora sice přišla pozdě, ale nakonec dorazila, taky se pomalu vzpamatovali zákazníci a začali masivně objednávat přes náš e-shop a obrát se několikanásobně zvedl. Ukázalo se, že jako pobočka Zásilkovny můžeme vydávat přes „okýnko“, což pomohlo i našemu e-shopu. Taky to bylo jedno z mála období, kdy jsem vydělal jako vydavatel. Hodně lidí nám totiž poslalo nějaké drobné i větší částky, třeba přes Bandcamp, kde máme vydavatelský profil a lidi tu mohou stahovat naše věci za dobrovolný příspěvek. A když se otevřelo, zdálo se zase všechno zpátky v normálu. Jenže pak přišla druhá vlna. Krátké otevření během Vánoc byla sice žeň, ale nedokázala přiblížit tržby ani k loňským číslům, pak přišlo další dlouhé zavření, a to už se špatně snášelo psychicky. Naštěstí už zákazníci byli zvyklí využívat e-shop, který se podařilo trochu vylepšit, takže jsem každý den balil spoustu balíků. E-shop ovšem běžné tržby nikdy nenahradí, byly to sice rekordy, ale plný provoz nedorovnal, navíc to byly těžce vydřené peníze. Byl to paradox: mnohem větší úsilí, ale nižší tržby. Finančně to znamená propad o pár roků zpět.

Kdybyste na fungování knižního trhu mohl něco změnit, co by to bylo?

Vlastně bych nic moc neměnil. Povyšování jednoho oboru nad druhý mi moc nesedí. Proč by měly být léky nebo základní potraviny daněny a knihy ne, anebo proč povyšovat literaturu nad hudbu? U hudebních nosičů po snížené sazbě DPH nikdo nevolá, a v čem je větší kulturní přínos třeba Goetha před Beethovenem? Je třeba si uvědomit, že knižní trh je taky slušný byznys, že ho netvoří jen altruističtí nadšenci, ale že obsahuje také mnoho komerčních sraček a zlatokopů.

Teď se nejvíc lobbuje za uzákonění pevných cen. Vlažně to podporuju, protože se tím zamezí největším excesům, jako jsou zmíněné dvacetiprocentní slevy, ale nerovnost to nevyřeší, ti nekalí hráči pak třeba nebudou účtovat poštovné, možnosti nezanedbatelných slev tam pořád zůstávají.

Stát by měl knižní trh podporovat systémově, investovat do institucí, veřejných knihoven a odborného tisku. Dále by měl pomáhat spisovatelům, kritikům, překladatelům. Státní cena za literaturu by měla být několikanásobná. Bylo by dobré zvýhodňovat knihkupce na maloměstech, případně financovat knihkupecká autorská čtení. Leccos z toho už i funguje a podle zveřejněných částek vidím, že z toho lze mít slušnou živnost. Je mi jasné, že na nějaké granty bych měl mít nárok i já – ale bohužel nemám čas sledovat vyhlašování grantů a pak ty granty vyplňovat, musím chodit do práce a nemůžu si dovolit týdenní grantovou dovolenou. Takže by se vlastně měla zvýšit dosažitelnost stávajících grantů, dokonce jsem přesvědčen, že by stát měl mít povinnost upozorňovat potenciální adresáty grantů a jejich žadatelům aktivně pomáhat s vyplňováním podkladů. Tím ale nemyslím, že by to měl dostat každý...

To všechno jsou pěkné fantazie, ale máme tu naštosovaných tolik zásadnějších sociálních problémů, že zrovna teď řešit primárně knižní trh mi přijde poněkud nevhodné.

Josef Jindrák (nar. 1970) je knihkupec, vydavatel a hudebník. V roce 2006 založil knihkupectví a hudební vydavatelství PolíS (od roku 2010 se prodávna jmenuje Rekomando). Dříve pracoval v hudebním vydavatelství Black Point, v Dobré trafice a Dopravní signalizaci Elektropodniku. Hraje v kapelách Skrytý půvab byrokracie, Kolna, Ruce naší Dory a M/Á/J. Jeho hudební label PolíS vydal přes dvě stě titulů, mnohé z nich se objevily v nominacích výročních cen a kmenová B4 získali dvakrát ocenění Vinyla za nejlepší album roku.

NA ZÁKLADĚ DUBNY

Nové poezii Jana Machonina jsou vlastní subtilní obrazy, atmosférické skici, hrátky s jazykem i ironická práce s veršem. Mimo to autor zúročuje ruskou inspiraci a zkušenost života v zahraničí: „když jsme příliš blízko/ nic vidět/ nemůžeme/ odcházíme“.

*

každý den
může být lepší
než ten předchozí

nebo horší

běžím vyzkoušet
zdali
či

*

pojď, půjdem k řece, abys
viděl bys
kdy bys viděl
kdybys viděl

ty borovice

*

poezie je
když na jednu stranu
jezdí vlaky
a na druhou
taky
když mraky táhnou
je to poetický
vždycky

*

A s podzimem nás něžně kouše jíní
A léto tiše ustoupí krok za krokem

(Ausonius v překladu M. C. Putny)

15. 1. 2020

*

vlastní pochybnosti
uviděl jsem
v cizím oku
v pohledu dívky
která ani neměla čas sklopit oči
protože jsem spěchal
vstříc svým pochybnostem

13. 2. 2020

*

dvě fotky pozdně večerní Moskvy
dvě fotky Moskvy časně ranní
s lhaním anebo beze lhaní
projdu den
městem
schouleným v mé dlani

15. 2. 2020

*

už sis v životě položil otázku
máš-li po ruce někoho

kdo uprostřed sychravé letní noci
přikrytý celtou proti mžení
a taky aby jiskry autogenu
nebylo vidět z nedalekého paneláku
svářeče který naplní tichou noc
jiskrami a zatajeným hlukem
prorazí mříže a vpustí tě tam kde
dva staří rybáři na břehu průplavu
to už probrali
jeden vede tři psy
na jednom vodítku
a druhý
už se vymočil na strom

kde na jedné noze
uprostřed obrovské louže
stojí osamocený racek
i všechno ostatní

18. 7. 2020

*

*jedna čerstvá jako ranní pečivo na rohu
v Sochařské (či jaké)*

pro tebe návod

Š.

vzdalování anděla
a přibližování
živého nejdřív
žije ve finském zálivu
u obce komarovo
obsluhuje hosty
jako by nic
k tomu pak
co je dál
po prašné cestě
na vršku
stojí kircha
v ní na stěně
nad kůrem
bíle bílý
do ztracena
anděl virus
co je třeba
a co je třeba
třeba je
abych nezabil
v životě omylem
ani omylem
anděl virus
od blízkého živého
v komarovu
nyní vzdáleného
k sobě vzdálenému
nyní blízkému
bílému na bílém
ztracenému
natáhne tětivu
po tětivě
sklouzne ta slza
o to vlastně jde
a pak po prkenné podlaze
vypouklé jako zeměkoule
když jsme příliš blízko
nic vidět
nemůžeme
odcházíme

31. 7. 2020

*

revoluční poetika:
pravidelné opakování
nepravidelných vzorů
proměňuje se v linii vzdoru, což se mě týká

31. 1. 2021

*

Na terase, až sejdem se zase...

ne, znova

Na terase, až sejdem se znova...

všechno je intonace

ne slova

jak říkal

ale ne

ne Mandelštam

*

krásně nasněžilo

nasněžily básně

všechno je vláčné

začnem

22. 3. 2021

Balada L2
(verše v próze)

Napoleon v kavárně na Elbě
táhnul koněm na L dvě

ocitnul se mimo šachovnici
nasadil si rohatou čepici

nasedl na koně
a vytáhl do boje

1. porazil armády u Waterloo

2. stavil se znova
u Slavkova
navštívit ztraceného syna
kdo to asi je?

3. znova spálil Moskvu
tentokrát pořádně
popel smetl do kyblíku
vysypal Moskvu do řeky Moskvy
a prázdné místo nazval Paříž:
Martovo pole

bylo mu dobře stejně
jako mu bylo zle
tehdy ráno když si nandal šle
vyhodil z pokoje tu ruskou husu
kterou asi?
a zavelel na ústup

tak to bychom měli
řekl si
a už chtěl vytáhnout na Petrohrad
chystal se zavelet mocným hlasem

ale někde se zasekl nějaký drát
nastal zkrat
a ocitl se zase
v kavárně na Elbě

kouknul na šachovnici
a vidí že prohrál partii
kterou hrál sám se sebou

dopil kávu
a vyšel na ulici
poslechnout si
jak řinčí tramvaje

1. 4. 2021

*

krást významy
kvas zadělat
hrst něčeho
dej to sem
natřu si čelo
tím červeným
tinkturou léta běží
zpocen a zbocen
ne krví ne
těmi bodláky
teď a tady
na louce
zdá se daleko
jako miocén

11. 4. 2021

*

kam smím
a kam nesmím
tímto a tamtím
zacházet
slunce
slzet
zhasni
měsíc
zvící biskvitu
ten smím
ten sním

po pás ve sněhu stvol
snad vykvete
snad se smiluje
v té závěji
když vyjmenuji
všechna slova
slunce
slzet
zhasni
znova

11. 4. 2021

*

přivykám tomu slovu
pomalu
není moje
nevzpomínám si na něj
nemůžu si na něj vzpomenout
ani když chci
to není moje hra
mám pro něj vymyšlené
vlastní pole
táhnou po něm vymyšlenými pěšci
třeba židlemi
které už někdo zvedl na stoly
na terase
v takovém vlahém dni
kdy sejdem se zase
a jindy zase táhnou jinou figurou
asfaltkou
kterou roztrhaly mrazy
a která mi slouží
pro vzdalování a přibližování významů
když je potřeba
přiblížit nebo vzdálit
se tomu slovu
na které si nevzpomínám
na které si nesmím vzpomenout
protože když si vzpomenu
přestane platit
a nezbyde
než začít hledat znovu
vrátit se tam
odkud jsem přišel
a tak chodím okolo
a našlapuji
velmi opatrně
a tiše

14. 4. 2021

Jan Machonin

Ilustrace Viktor Koval

*
čas je čas
zkušenost je čas
vzdálenost je čas a zkušenost
17. 4. 2021
*
začalo jaro
natřeli plůtek
na kole jedu
proti větru
do oka mi potvora
vletěla
mnu si koutek
třu to místo
kde skončila její
pozemská pout
jarní bytování
pálí
pálí environmentální smutek
3. 5. 2021
Hymnus o maličkých těchto
už jsme tu
a pupence už zase
lepkavé jsou pro nás
zas už nám servírují
tu trochu moskevského muškátu
kterou můžeme proměňovat v slova
na tvých něžných asfaltech
přistáli jsme znova
budem je smýčít
sbírat blahodárná smítka
co se zachytí na podrážkách
a z nichž jde utkat
to po čem baží
naše chodidla ústa
i svaly
které jsme tak málo namáhali
když čekali jsme na tvé
mnohaposchodové bály
komíny stojí
loupe se omítka
okna na tom náměstí
jsou vypouklá dost
abyste nás nevyhnali
bývalé koleje
se městem táhnou
jako vlečka
tečka
důkazní materiál
je předložen
přísně posouzen
moskevskými konšely
aby diváci
ušetření byli klamu
a opravdu došlo
k návratu mandelštamů
z našich krků
náchylných k chladu
dubněnské spadly šály
stojíme tu prokřehlí a holí
a ze zákona žádáme

aby nám bylo navraceno
všechno co jsme znali
zašuměly větve
v soudní síni –
pak všechno ztichlo
a padl rozsudek
jsme chudí
naše ruce zůstaly prázdné
jsme chudí
ale už jsme zase tady
8. 5. 2021
*
tak vidíš,
ty kameny se nejdřív sbíraj
a pak rozhazujou
a já myslel
ale
no jo no
nějaká logika by v tom byla
pojdme se tomu věnovat
hodit to tam
tak aby z toho byly
ty rychlý obraty hejna ptáků
no znáš to ne
ty rybičky jak se v jedný chvíli všechny
oni jsou to teda automaty
ve skutečnosti
a jestli to jde s kameny
v tý skutečnosti

to nevím
ale asi jo
když jsou v tom lidi
za to
zapojený
s těmi kameny
pojdme to tam hodit
a počkáme
jestli zaberou
ty buněčný principy
myslím
jestli se to začne hýbat
myslím tedy
nejsem
si jistej ale
vyjít by to mělo
11. 5. 2021

Jan Machonin (nar. 1976) je rusista. Žije mezi Moskvou a Dubnou. Zabývá se poezií druhé poloviny 20. století a lágrovou literaturou. Byl redaktorem časopisu Babylon a A2, pravidelně přispívá do Židovské ročenky a časopisu Trojickij variant. Vydal básnickou sbírku Psi v Davosu (2003). S Alenou Machoninovou připravil antologii poezie básníků lianozovské školy Zloději všedních okamžiků (2015). Přeložil a editoval pětidílný cyklus Kolymských povídek Varlama Šalamova (2011–2019). V poslední době se věnuje dílu Nikolaje Leskova, jehož kroniku Až se hnou vody přeložil (vydání připravuje nakladatelství Academia).

Číst o umění je umění.
Děkujeme, že jste s námi už 20 let.

ART ANTIQUES

www.artantiques.cz

OXFORD STRAZENEC JOHNSON & JOHNSON BIONTECH PFIZER

Básne SK CZ 2021
11. ročník československé
básnické soutěže

Hlavná cena 500 €
Přihláste se do 31. 8. 2021
basne.literarnyklub.sk

BÁSNE SK/CZ MODERNA SPUTNIK

BAZAAR

PERFORMANCE AND DANCE FESTIVAL
JSME KRAJINA WE THE LANDSCAPE
27 — 30. 8. 2021
PRAHA
WWW.BAZAARFESTIVAL.CZ

Postkoloniální selanka

Politická realita olympijských her

Letošní, o rok odložené letní olympijské hry v Tokiu byly nejdražší v historii. Mimoto je provázela mimořádná kritika. Mediálně vděčný případ běloruské sportovkyně Krysciny Cimanouské tak v podstatě pomohl zakrýt odmítavý postoj většiny obyvatel pořadatelské země i autoritářskou politiku olympijského výboru.

VOJTĚCH ONDRÁČEK

Byl to nejdramatičtější příběh letošní olympiády v Tokiu. Běloruská běžkyně Kryscina Cimanouská totiž nesoupeřila jen na běžecské trati – největší boj ji čekal již o den dříve, když na tokijském letišti utekla od dvou běloruských funkcionářů, kteří ji doprovázeli na let do Minsku, a poprosila japonské policisty o ochranu. Následně nahrála na sociální síť vzkaz, v němž požádala Mezinárodní olympijský výbor o pomoc. Na jejím odletu z Tokia den před její olympijskou premiérou v závodě na dvě stě metrů trvala běloruská výprava. Důvodem byla kritika na sociálních sítích, kterou Cimanouská adresovala svým trenérům poté, co ji zařadili do štafety 4 × 400 metrů, kterou nikdy netrénovala. V týmu totiž chyběly běžkyně vyřazené kvůli dopingu. Sportovkyně si tedy veřejně postěžovala na to, že se o jejím zařazení rozhodlo bez jejího vědomí a souhlasu. Tím ovšem vzbudila nevoli běloruských státních médií i tamního olympijského výboru a nakonec padlo rozhodnutí, že bude poslána domů. Na sbalení svých věcí dostala čtyřicet minut.

Oficiálně se stažení Cimanouské svalovalo na údajné zdravotní potíže, jí samotné ale bylo řečeno, že se jedná o rozhodnutí nejvyšších politických kruhů v zemi, kterým se znelíbila už svými dřívějšími protirežimními stanovisky. Na Instagramu například může najít její rok starou fotografii s dalšími běloruskými sportovci, kteří reagovali na zfalšované prezidentské volby a následnou vlnu

represí. „Postup mocenských struktur považujeme za nezákonný a nepřijatelný. Zastáváme svobodu slova a věříme, že každý občan Běloruské republiky má právo na svůj hlas,“ napsala tehdy Cimanouská pod fotku.

Po noci strávené na tokijském letišti Hane-da zažádala běžkyně o humanitární vízum do Polska, kde se nyní nachází. Po příjezdu se rozhodla vydražit svoji medaili z Evropských her 2019, aby výtěžkem podpořila sportovce vězněné a perzekvované Lukašenkovým režimem, například bývalého desetibojaře Andreje Kravčenka.

Bez diváků a bez legitimacy

Mohlo by se zdát, že běloruské extempore bylo ojedinělou kaňkou na jinak apolitickém průběhu letních her, jakkoli se v jejich průběhu objevily i drobné excesy. Pozornost vzbudil třeba agresivní předzápasový rituál německé judistky Martyny Trajdosové, kterou její kouč Claudio Pisa chytil za kimono

a důrazně ji propleskl. Zatímco v tomto případě se ukázalo, že se jedná pouze o vyhrocenou formu sportovního hecování, trenérka německých moderních pětibojářů Kim Raisnerová se vymlouvat nemohla a z her byla vyloučena. Udeřila totiž pěstí koně, který odmítl během závodu skákat, a navíc to samé požadovala i od své svěřenkyně Anniky Schleuové. Nutno dodat, že Mezinárodní olympijský výbor se ve všech případech postavil na stranu obětí, stejně jako podpořil rozhodnutí americké gymnastky a sportovní celebrity Simone Bilesové, která se v zájmu svého duševního zdraví rozhodla nakonec neúčastnit finále svých disciplín.

To ovšem nic nemění na skutečnosti, že letošní hry čelily mimořádné kritice. Samo Japonsko ostatně po zrušení loňského termínu olympiády několikrát žádalo o její zrušení i v letošním roce, tomu ale výbor odmítl vyhovět – a nikdo jiný podle pořadatelské smlouvy pravomoc zrušit či posunout konání

Na sbalení věcí dostala Kryscina Cimanouská čtyřicet minut. Foto Wikimedia (CC-BY-3.0)

her nemá. Pandemická situace přitom ani letos nedovolila účast zahraničních diváků, ale ani obyvatel Tokia. Výjimku tvořily závody v méně nakažených prefekturách.

Historicky nejnižší byla i podpora obyvatel pořadatelské země. Přes osmdesát procent Japonců totiž bylo proti konání her, což nutně vede k otázce, z čeho čerpá svou legitimitu, když je založena na hlubokém demokratickém deficitu. Dodejme, že celkový rozpočet sahá údajně k třiceti miliardám dolarů. Největším vítězem je tak jednoznačně Mezinárodní olympijský výbor, který prohlásil olympiádu už před jejím zahájením za ziskovou díky prodeji televizních práv a sponzorským smlouvám.

Rychleji, výše, silněji

Sportovní spektakl, který se tradičně hlásí k demokratickým hodnotám, by tedy sice neměly pořádat autoritářské státy, přitom však je to sám Mezinárodní olympijský výbor, kdo svými nároky vyžaduje nedemokratický přístup, ať už se hry konají v Pchjongčchangu, Tokiu nebo Pekingu. Akci totiž vždy provází ohromná výstavba, jež je na úkor místních obyvatel, zvláště těch z chudších čtvrtí, kde se olympijská infrastruktura obvykle buduje. Nedožrnné jsou také environmentální dopady.

Jako nechtěné potvrzení svého politického směřování k autoritářství si v poslední den tokijské olympiády odsouhlasilo vedení Mezinárodního olympijského výboru další posílení svých pravomocí. Asi nejnápadnějším důsledkem změn v Olympijské chartě je rozšíření tradičního olympijského hesla „Citius, altius, fortius“ (Rychleji, výše, silněji) o nové „Communiter“ (společně). Jenže spolu s nicneříkajícími jazykovými hrátkami si olympijské vedení přisvojilo moc rozhodovat o vyřazování sportů z olympijského programu bez valného shromáždění. Centralizace moci v rukou malé sportovní elity usídlené ve švýcarském Lausanne přitom může mít na dané sporty nedožrnné ekonomické dopady. Pokud někdo hledá současný příklad postkoloniální nadvlády, stačí, aby sledoval olympijskou selanku. Mnohému se přiučí.

Autor je sociolog.

par avion

Z ČÍNSKÝCH MÉDIÍ VYBRAL FILIP JIROUŠ

Čínským novinovým titulům z počátku srpna dominovaly zprávy z tokijské olympiády. Čína skončila v tabulce medailí druhá a čínská média připomínají každou z 38 zlatých trofejí. Mnohem menší pozornosti se dostalo pokračujícím záplavám, sužujícím především střední Čínu, ale i provincii Sečuán. To ovšem není žádné překvapení – čínská média mají za úkol reportovat především pozitivně, což vede mimo jiné i k potlačování informací o přírodních katastrofách. I když ale převažují články o olympijských úspěších čínských atletů, titulní strany okupoval Si Ťin-pchingův prezidentský projev o „vládě zákonem“, nikoliv tedy vládě zákona – což je důležitý rozdíl. To platilo i pro Lidovou síť z 9. srpna. V ČLR tudíž nejde o nadřazení obecně platných pravidel nad politickou moc, ale naopak o využívání zákonů k upevňování a institucionalizování této moci. Za Si Ťin-pchingovy éry se

Komunistická strana Číny snaží legalizovat mnoho z původně zákonem nedefinovaných praktik. Humorné je, že při prvním ohlášení politiky „vlády zákonem“ mnoho západních odborníků na Čínu tento přístup kvitovalo v mylném domnění, že půjde o reformy vedoucí k vládě zákona. Dle čínského prezidenta by během čtrnácté pětiletky, která započala letos, nemělo v Číně zůstat nic, co není regulováno zákony. Tento obnovený důraz na systematizaci vlády přichází v momentě, kdy – alespoň dle oficiální propagandy – země už nemá žádné závažné ekonomické problémy. „Absolutní chudoba“ údajně Čína na konci minulého roku navzdory koronavirové krizi vymýtila. Strana se tedy může soustředit na konsolidaci vlastní moci v celé společnosti. Nové reformy by se měly zaměřit mimo jiné na oblast duševního vlastnictví a systém podávání žalob.

Tisková agentura Nová Čína publikovala 9. srpna zkrácenou verzi rozhovoru s Olufemi Sai-buem, ředitelem Institutu nigerijsko-čínských rozvojových studií. Ředitel v něm velebí čínský politický systém s tím, že v Číně je praktikována politika lidového konsenzu, který umožňuje stabilitu rozvoje. **Demokracie se prý pozná podle toho, že je lid spokojený a věří vládě.** Dále tvrdí, že africké státy

a vůbec zbytek světa by se měly od racionální a efektivní čínské demokracie učit. Rozhovor je důležitý v kontextu poměrně nového trendu, kdy se upouští od tvrzení, že čínský politický systém je funkční pouze ve specifických čínských podmínkách, a naopak se zdůrazňuje, že je tento model vlády třeba exportovat, neboť jde o efektivní, konsenzuální a racionální typ demokracie – oproti západnímu, liberálnímu a kompetitivnímu prostředí, které podle čínských politiků vytváří ve společnosti konflikty, jež Čína eliminuje díky „konzultační“ povaze svého systému. Čína se tedy snaží v rozvojovém světě prezentovat své pojetí vlády jako atraktivní alternativu k západnímu modelu. Atraktivní je to pochopitelně pro politiky a uskupení s autoritářskými sklony, kteří chtějí upevňovat vlastní moc ve jménu efektivity a budování ekonomiky.

Ačkoliv si letních záplav všímala spíše zahraniční než čínská média, server Phoenix News 10. srpna informoval, že přírodní katastrofa vyhnala z domovů desítky tisíc lidí z méně přístupných rurálních oblastí. **Záplavy poškodily elektrické a další komunikace, což části obyvatel znemožnilo zavolat pomoc.** Letos jde již o několikátý případ povodní. Ty například v centrální provincii Che-nan dosáhly historických rekordů a málem způsobily protržení

přehrad. Podle všeho jsou ale čínské jednotky rychlého nasazení v mnohem lepším stavu než v minulých letech a tentokrát se jim spolu s armádou podařilo zabránit nejhoršímu.

Čínská vláda sice už loni v září oznámila definitivní vítězství nad covidem, nyní se ale zdá, že hrozí další vlna pandemie, jelikož stoupají čísla nakažených delta variantou. Podle Lidové sítě z 10. srpna čínské úřady na novou krizi upozorňují nemocnice po celé zemi a žádají je, aby se na šíření nákazy dobře připravily a měly se na pozoru před náhlým růstem počtu nakažených. Nemocnice by měly znovu přichystat prostory vhodné pro izolaci nakažených a vybavit se ochrannými pomůckami. Zároveň je třeba se připravit na možnost plošného testování. Dohlížecí orgány navíc daly vědět, že hodlají kontrolovat připravenost nemocničních zařízení na další vlnu viru mnohem přísněji a důsledněji než dosud. Jedná se o poměrně razantní rozhodnutí, navíc přicházející z nejvyšších pater čínské politiky, což může naznačovat vážnost situace. Pokud bychom vzali čínské orgány za slovo, měla by se na novou epidemii připravovat celá země, nikoliv jen konkrétní lokality. To znamená, že delta variantu považuje za vážnou hrozbu i Čína. A také, že koronavirová pandemie ještě zdaleka není překonána.

Děsivé právo na vlastní kontext

Konflikty rozdělující dnešní společnost nemusí odpovídat rozdílům mezi pravicí a levicí. Proměna politické mapy souvisí s přechodovou situací, v níž se mění i identita znesvářených táborů. Vpád politiky do osobní a morální sféry spolu s proměnou médií umožňuje zapojení do kulturních válek každému.

ONDŘEJ SLAČÁLEK

„Kulturní války“ se staly poněkud otravným obratem, popisujícím příliš mnoho a vysvětlujícím příliš málo. Zároveň jako by šlo o otravnost, již se nevyhneme – a nejen proto, že jednotlivé hodnotově-politické spory, které jsou pod tuto nálepkou shrnovány, si dokážou až pozoruhodně snadno získat naši pozornost. Také z toho důvodu, že takové spory jako kdyby nahradily střety mezi pravicí a levicí. Když tato situace nastala v nultých letech v Polsku, kde konflikt mezi liberály a konzervativci dočasně prakticky vymazal levici, leckdo se tomu posmíval a vnímal to jako lokální podivnost, danou nejspíš nemocí z dějin a silným vlivem katolické církve. Nakonec se ale Polsko ukázalo být spíš avantgardou. I český Babiš, který se dlouho snažil pózovat v roli „zdravého středu“, nakonec došel k názoru, že pro něj bude nejužitečnější nálepkovat své hlavní nepřátele Piráty jako „neomarxisty“, ohánět se „přítelem Orbánem“ a bojovat proti migrantům a za vyšší porodnost českých žen.

Kde hledat kořeny současných kulturních válek? Už na konci sedmdesátých let minulého století mluvil nedávno zesnulý sociolog Ronald Inglehart o „tiché revoluci“ – posunu bohatých západních společností k „postmateriálnímu hodnotám“: k zájmu o kvalitu života, ale také třeba k boji za práva různých menšin. Zkraje devadesátých let mu odpověděl italský politolog Piero Ignazi článkem o „tiché kontrarevoluci“. Příběh o posunu k „postmateriálnímu hodnotám“ zdůrazňuje jen jednu stranu, jenže na skutečnou politiku musejí být vždycky alespoň dva. Pokud se klíčovým tématem politiky stane prosazování emancipace menšin a liberálních hodnot, pak to také zvýší význam jejich oponentů. Pokud jde navíc o „postmateriální“ sféru zájmu skupin, které již nemají vážnější ekonomické problémy, dává to jejich oponentům příležitost artikulovat ekonomické frustrace tam, kde budou ekonomicky privilegiované opravdu bolet: v tématech, jimž se rozhodli věnovat jako klíčovým pro prezentaci své hodnotové a morální převahy a která se etablovala ve stejnou dobu, kdy velká část společnosti ztrácela stabilitu. Rozpad světa dlouhodobých zaměstnání, předvídatelných kariér a růstu šel ruku v ruce s přehodnocováním mnohých hodnot.

V devadesátých letech se mohlo zdát, že dělat ze soupeření „tiché revoluce“ a „tiché kontrarevoluce“ hlavní politický souboj zitrka je poněkud přehnané. Politice přece jen dominovaly zavedené strany a zelení i krajní pravice se tísnili na okrajích. Jenže – přehnal se pár dekád a politické mapy se změnilly k nepoznání. V roce 2016 se v Rakousku o post prezidenta v těsném souboji utkali kandidáti dvou stranických outsiderů, na jedné straně zelených, na straně druhé krajně pravicových svobodných. O rok později se o post francouzského prezidenta střetla krajně pravicová Marine Le Pen s nakonec vítězným Macronem, liberálním technokratem, který těžil z toho, že stál mimo francouzský stranický systém. A výrazně se změnil i celkový politický kontext.

Abychom porozuměli hloubce této změny, pokusme se formulovat její obrysy ve formě sedmi pravidel.

Ubývání „normálního světa“

„Normalita“ se politizuje – a zároveň mizí.

V kulturních válkách se stává objektem politiky něco, co dlouho z tradičně vymezené sféry politična unikalo. Náboženství, básně v čítance, reprodukční práva, to všechno byly důležité předpoklady politiky, to vše politika ovlivňovala, ale zároveň to liberální přístup z politiky vytěsňoval. Omezené pojetí politiky jako správy omezené sféry „společných statků“ vykazovalo náboženství, kulturu či sexualitu do soukromé sféry – jakkoli nedůsledně a neúspěšně. Ono „soukromé“ bylo totiž také politické, pod pláštíkem „osobních věcí“ existovala řada nerovností, diskriminací a nepřijatelností a nebyla jiná cesta než je politizovat, což také vedlo k různým neočekávaným důsledkům.

Obě strany se v těchto sporech odvolávají na samozřejmé zdroje „pravdy“ – takové, které „přece musí uznat každý“. Jenže podobné předpolitické zdroje jako by vysychaly; tam, kde měla být pevná zem, o níž se lze opřít, jako by najednou skřípaly tekuté písky. Ta strana sporu, která chce další rozšiřování práv, se dovolává všeobecně akceptovaných liberálních principů. „To přece dá rozum“, že je nespravedlivé, aby někteří lidé manželství uzavírat mohli a jiní ne, že jedni ze zákona bývají rodiči mohou, druzí ne. Ta strana sporu, která by ráda další rozšiřování práv omezila, zase odkazuje k „normálnímu světu“, takovému, „jak ho všichni známe“.

Jenže obojí ztrácí přesvědčivost. Sociální změny inspirované antirasismem, feminismem či LGBT+ hnutím jsou sice aplikacemi liberálních norem rovnosti, ale tak dalekosáhlými, že skutečně mění kontury známého světa a instituce tak či onak existující po tisíce let. Liberálové mají pravdu v tom, že pokud přijmeme jako východisko celkem uměřenou představu, že lidé jsou si rovni a nemají být diskriminováni na základě rasy, pohlaví či sexuální orientace, těžko lze něco rozumného namítat vůči manželství pro všechny, úsilí o genderovou rovnost či pokusům odstranit nenávislné projevy z médií. Jejich konzervativní oponenti ale mají rovněž pravdu, když tvrdí, že jde o dalekosáhlou proměnu světa, o opravdovou sociální revoluci. Nelze přitom dělat revoluci a tvářit se, že jen aplikujeme už přijaté principy. Každá revoluce musí očekávat reakci; a revoluce, která si na svůj prapor vetkla emancipaci dosud opovrhovaných, musí mít určitou míru empatie vůči svým oponentům, zejména těm, kteří jsou sami v marginální pozici. Jinak sama sebe popře a vytvoří zástupy nových vyloučených.

Jestliže je nepřesvědčivé pokládat zásadní změnu společnosti za pouhou aplikaci už přijatých norem rovnosti, je právě tak nepřesvědčivé dovolávání se „normálního světa“. Kdy přesně to bylo? V devadesátých letech, odpovídá se v Česku, protože tehdy byla generace, která je dnes na vrcholu, mladá a otevřená se jí historicky bezprecedentní příležitosti. Bystřejší pozorovatelé (včetně sebereflexivnějších příslušníků této generace) však odpovídají, že na té době nebylo ve skutečnosti „normálního“ skoro nic, a ony otevřené příležitosti to jasně dosvědčují. V USA i v řadě jiných zemí jako by ono období bylo předtím, než se velká část průmyslu přestěhovala do Asie, zejména do Číny. Pro národní konzervativce jsou „normálními“ časy polomytické doby silných národních států. Pro některé křesťanské konzervativce je to doba, kdy měly větší vliv církve.

Jedno ovšem můžeme říct s jistotou. „Normálního světa“ soustavně ubývá – a nejen kvůli tomu, že jde o nostalgický konstrukt. Pokud se totiž „normalita“ stane nástrojem, který použije jedna strana proti druhé, může si jen těžko udržet pozici normality sdílené. Pokud se „normální svět“, „národ“, „rodina“ či třeba

katolická církev stanou objektem politického boje, ztrácejí právě onen status normálního, o který se chtěli jejich protagonisté opřít. A pokud toho na úrovni hodnot stále méně sdílíme, může to vyprodukovat i mnohem méně sdílené „normality“.

Proměny domnělých vítězů

Politika se mění v souboj liberálů a konzervativců. V co se ale mění liberálové a konzervativci? Řekl jsem v předchozím textu liberálové a konzervativci? Právě na jejich spor se prý rozpoltila politika, právě mezi nimi probíhá klíčové zápasy. Ostatní si musejí vybírat, ke komu se přidají, i když by nejraději volit vůbec nechťeli. Zejména z konzervativní strany přitom zároveň zní, že liberálové nejsou žádní opravdoví liberálové, že místo bojovníků za svobodu pro každého jedince máme co dělat s vynalézáním nových a nových práv pro nové a nové skupiny, že se z bojovníků za svobodu slova stali nositelé „politické korektnosti“. Částečně jde o poameričtění debaty a přenos významů zpoza oceánu. Částečně jde ale o hlubší paradox: proměny liberálů v obhájce skupinových práv odrážejí poznání, že bez nich jsou individuální práva mnohých jedinců zcela iluzorní. Vymáhání norem „politické korektnosti“ (v té míře, v níž je realitou, a ne konzervativním fantasmatem) zase odráží poznání, že žádná komunikace nemůže existovat bez norem – poučení, kterému by zrovna konzervativci měli velmi dobře rozumět. V přechodové situaci se tvoří nové normy, leckdy klopotně, se spoustou přehánění a nátlaku. I reakce na toto přehánění a nátlak se přitom musí stát součástí procesu proměny a vývoje oněch nových norem – ten proces se nesmí zapouzdřit (což se někdy děje). Na druhou stranu nesmíme předstírat, že takový proces není potřeba a že můžeme žít ve společnosti, v jejichž různých oblastech vládne pouze volnost, nerovnost, vlastnictví a Česká soda.

Jenže proměnou neprošli jen liberálové, ale i konzervativci. Už nejde o rozsašné obhájce statu quo, opatrně promýšlející adekvátnost různých inovací, kteří raději třikrát měří, než jednou řezou. Z konzervativců se stali revolucionáři až paranoidně odhalující vítězný postup různých anticivilizačních trendů, které už ovládly západní společnost a učinily z ní nehostinné, upadající místo, jemuž patrně není pomoci. Revoluční patos rozhněvaných mužů, kterým se před očima rozpadá jejich svět, změnil konzervativce k nepoznání. Místo rozvážnosti přichází radikalismus, místo konzervování tu je hledání nového řádu. Američtí republikáni vesměs rozeznali tento rozdíl, když byli konfrontováni s Trumpem. Toto nebyl konzervativismus, jak jej znali, ale něco jiného: demagogická ideologie resentimentu a agrese. Nicméně ani oni nebyli schopni síle této ideologie čelit a nakonec se jí zkrátka a dobře přizpůsobili, bez ohledu na to, že museli nejen vědět, ale i vidět, že tento „konzervatismus“ neznamena úctu k tradičním institucím, ale bezmeznou stranickost, pohrdání pravidly i výsledky voleb, a zástupy pomatených stoupenců konspiračních teorií v budově Kongresu.

Čas morálních podnikatelů

Ve chvíli, kdy se politika stává pokračováním morálky jinými prostředky, může se politikem stát leckdo.

Kulturní války přinesly do politiky dvojí paradox. Jestliže politika měla být sférou alespoň částečně oddělenou od morálky, právě tak jako veřejného od osobního, v kulturních válkách se obojí dokázalo znovu promísit. V momentě, kdy jsou klíčovými politickými kótami prosazení nebo naopak neprosazení manželství pro všechny, zákaz či naopak legalizace potratu, ale třeba také konání či zákaz provokativního divadelního představení, mění

se nejen obsah a povaha politiky, ale do značné míry také osoby a obsazení.

Významným politickým aktérem se tak může stát leckdo – charismatický kazatel, islamofobní entomolog, spisovatel zvěstující konec civilizace či feministická bloggerka. Mnozí z těchto aktérů berou politickou roli jako poslání, jsou aktivisty nebo organizátory aktivistů, lobbisty nebo profesionálními morálními podnikateli. V míře dovedností a schopností „žít politikou“ i „žít z politiky“ se často od profesionálních politiků moc neodlišují. Právníci, jaké známe z české Aliance pro rodinu nebo v mnohem masivnější míře z polského Ordo Iuris, jsou plně profesionálními bojovníky za svou kauzu. Liší se především tím, že je většinou příliš nezajímají politické funkce ani celek společnosti – spíše sledují svých několik témat.

Politikem se ale může leckdo stát i bez záměru, ba proti své vůli. Téma konkrétního hodnotového střetu, té či oné „kulturní války“ je často nepředvídatelné. Uprostřed kontroverze, která „hýbe“ společností nebo spíš sociálními sítěmi (či jejich vybraným segmentem), se lze stát aktérem snadno – rozhodnutím zakázat z feministických důvodů výstavu aktů, rozhodnutím ji nezakázat, natočením filmu, ale třeba také nahodilým výrokem. Kulturní války mohou udělat politikem z výroku středně známého lékaře, z konfliktu fotbalistů nebo facebookového statusu. To vše samozřejmě má pro obě strany význam nikoli samo o sobě, ale jako symbol boje o ten který princip, jako palec, podle něž – slovy Julia Fučíka – poznáš obra. Zatímco podle předchůdce surrealistů Lautréamonta měla nastat doba, kdy poezii bude dělat každý, přišla doba, kdy se každý může stát politikem – často nahodile, aniž by to očekával nebo chtěl.

Zápas fantasmat

Pozorujeme souboj dvou monster. Obě existují, ale nemají stejnou váhu.

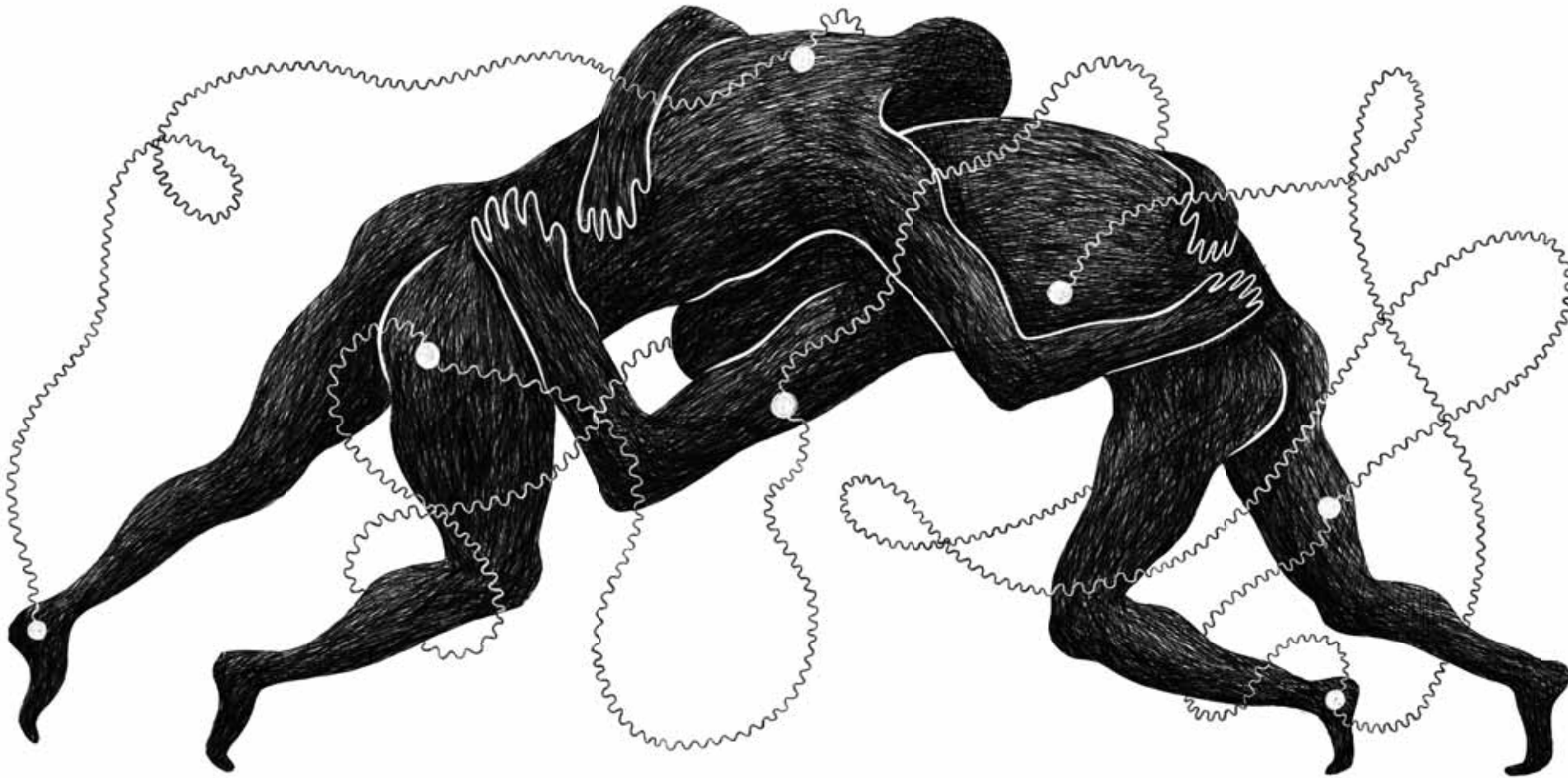
Obě strany živí zejména obraz těch druhých. Obě strany motivuje obraz monster, proti nimž údajně stojí. A obě monstra jsou ve stejné míře fantasmaty jako popisem reality.

Monstrum, které existuje v hlavách konzervativců, má více podob. Nejpokleslejší je představa o velkém neomarxistickém spiknutí, které s cílem rozvratu západní civilizace ovládlo klíčové instituce (tato vize až příliš připomíná nacistické uhranutí spiknutím a „kulturním marxismem“). O něco výstižnější je jiná očerňující představa: obraz liberálního pólu v kulturních válkách jakožto vykořeňujícího a nezastavitelného stroje na nová a nová práva, jako nástroje nové a nové emancipace nových a nových skupin, které si uvědomují dosud nerozpoznaný útlak. Svět vybavený strojem na univerzální osvobození bude podle konzervativců nesličný a pustý, budou v něm ztraceny dosud známé orientační body a souvislosti, budeme v něm žít od sebe oddělení bariérami strachu, abychom si navzájem nepůsobili nějaké mikro-agrese... Je to karikatura, která nemístně přehání, ovšem i krivá zrcadla mohou ukazovat odrazy skutečnosti.

Privilegovaným liberálním fantasmatem při zobrazování konzervativců je pochopitelně „hnědnutí“, fašismus a zástupy nových Hitlerů. Vnímat odpůrce jako reinkarnaci nejhoršího historického zla znamená povýšit význam vlastního zápasu. Zároveň – zejména v západních zemích s funkčním systémem společenských tabu – to může fungovat i jako prostředek k vytlačení odpůrce ze sféry přijatelného. Jsou tu ale dva problémy.

Za prvé, přiřazovat každého homofoba, xenofoba či sexistu k fašismu znamená fašismu příliš rozšiřovat prostor a také zneuznávat, že představoval jen jednu z mnoha podob autoritářství a nesnášenlivosti. Jak připomněla historička Holly Case, historické fašismy v sobě

Sedm pravidel kulturního válčení

Ilustrace Bety Suchanová

měly pohrdání životem, odhodlání bojovat a vítězit, masivně prolévat svou i cizí krev ve jménu představy o vlastní velikosti... Dnešní nacionalisté válčit příliš nechtějí. Choulí se jako Nietzscheho poslední lidé doma u obrazovky, a ještě by tak nejspíš nechali na dálku umírat jiné. Pro adekvátní popis současných podob nacionalistické agresivity a xenofobie si nevystačíme s recenzováním historických kostýmů.

Druhý problém spočívá v tom, že neustálé aktivování antifašistického tabu západních společností vede k jeho opotřebování. Pokud křičíme „pozor, fašisté“ příliš často, představu fašismu přítomného v naší společnosti spíše normalizujeme.

Mysli globálně, tweetuj lokálně

Klíčovým kontextem je dekontextualizace.

Fantasmata přitom existují, a to nejen v hlavách stoupenců protistrany. Snadno se mohou zhmotnit; v epoše „komunikačního nadbytku“ a „identitární paniky“ (Václav Bělohradský) není nic snadnějšího než najít doklad o tom, že náš soupeř už nadobro zešlel. Dostatečná vzdálenost třeba od světa amerických či britských univerzit nám umožní uvádět je jako příklady míst naprostého bláznovství, přičemž se vždy dá najít něco bizarního, co potvrdí celkový rámec „šilenství upadajícího Západu“. Mezinárodní senzací se může stát zpráva zdánlivě nicotného významu, jako třeba „kauza“, kdy se jeden studentský klub ve Velké Británii rozhodl, že v klubovně už nechce mít obraz královny.

Někdy se o posledních dekadách mluvilo jako o období „mnohočetné krize“. Její hlavní kontury jsou částečná ekonomická a do jisté míry i kulturní a politická globalizace, hluboká proměna médií (jejich zdánlivá decentralizace a individualizace umožněná bezprecedentní centralizací prostřednictvím několika málo platforem) a krize dosavadních podob politiky spojená s konfliktem mezi „vítězi globalizace“ a jejími poraženými. Kulturní války se prosadily jako zásadní politické štěpení právě v této situaci.

Za klíčové pro inteligentní posouzení konkrétního stavu se vždy pokládalo vztahování informace k adekvátnímu kontextu. Novinkou,

kteřá spolehlivě dokáže udělat idioty i z těch nejvzdělanějších lidí, je situace, kdy se patrně rozpadl sám pojem adekvátního kontextu. Informace cestují napříč kontexty, přičemž vůbec není jasné, ke kterému z nich je dáva smysl vztáhnout. Stávají se především potvrzením dopředu vytvořených fantasmat, když se skládají podle předem daných obrazů: třeba toho o zešilevších amerických univerzitách, upadající západní civilizaci, fašizaci širokých vrstev či ruských trollech, kteří mohou za všechno, co liberálové prohráli. Sociální média mají ohromný potenciál dekontextualizace a rekontextualizace, a pokud něco zůstane jako trvalý výsledek postmoderní filosofie, bude to lidské právo, které nikdy výslovně neformulovala: *děšivé právo na vlastní kontext*.

Některé kulturní války jsou založeny na přenosu různých kontextů mezi lokalitami. V liberálním táboře se někdy stává klíčovou role kulturtrégrů, kteří přenášejí správné emancipační přístupy z centra (např. angloamerických univerzit) do zaostalých lokalit. Přicházejí často bez snahy o dialog, pouze s vědomím převahy nad „pouze lokálním“, manifestované někdy i slovníkem plným nepřekládaných anglických výrazů. V konzervativním táboře jsou naopak jednotlivé boje inscenovány jako obrana „lokálního“ před globálními tlaky. Jak ukazují socioložky Agnieszka Graff a Elżbieta Korolczuk, gender je v konzervativním diskursu rámován jako „ebola z Bruselu“ a vždy jako globální fenomén. Odpor proti feminizmu je naopak představován jakožto obrana místních tradic, ač je inscenován globálními sítěmi zahrnujícími katolickou církev, ruské tajné služby i americké evangelikály.

Nezbytné prohrávání levice?

Pro levici nastala doba „ztížené možnosti soustředění“.

Pro levici se období „kulturní války“ stává pas-tí. Ne snad, že by tradiční socioekonomická témata mizela, velmi často se ale za souborem liberálů a konzervativců objevují poněkud nezářetelné nebo nečekaným způsobem: to když chudší raději volí konzervativce „proti svým třídním zájmům“, jen aby oplátili liberálům jejich morální samolibost.

Levice se ocitá v dvojí palbě: má hájit lidská práva spolu s liberály, nebo společenskou soudržnost a solidaritu spolu s konzervativci? V obou případech snadno ztratí přesvědčivost. Jestli pro ni byla charakteristická blízkost lidem práce a s ní spojená určitá hrdá neslušnost, antiestablishmentový apel, obojí jako kdyby ztrácela ve prospěch krajní pravice. Levici brání oprávněná témata spolu s liberály hrozí přílišná blízkost k „pánům“. „Liberální levice“, která zapomene na důležitost situace pracujících, protože aktuální je pro ni jen morálně přitažlivější boj proti sexismu a rasismu, i v Česku nedávno tolik propagovaný „konzervativní socialismus“, který práva menšin prostě hodí přes palubu, jsou jen dva názvy pro prohru levice v kulturních válkách.

Sama rétorika „kulturní války“ se stává záminkou se tohoto boje nezúčastnit: přece se nebudeme zaplétat do nesmyslných kulturních válek... Jenže takový přístup přehlíží, že v nešťastném jazyce „kulturních válek“ se artikuluje klíčové konflikty dneška, které lze obejít jen s trvalými následky pro vlastní věrohodnost.

Že situace není ani zdaleka beznadějná, ba naopak otevírá nové možnosti, ukazuje příklad demokratických socialistů v USA. Spojení nekompromisnosti v socioekonomických otázkách, antirasismu a feminismu vrátilo americké levici relevanci. Zda se podobný úspěch může zopakovat jinde, zejména v semiperiferních zemích, to je pro dnešní levici klíčová otázka.

Formát pro cokoli

Kulturní války se snadno stanou Midasem.

Vzpomínáte na mytického řeckého krále, který vše pouhým dotekem měnil ve zlato? Jako kdyby to dynamika kulturních válek dokázala také. Podél dosud rozvíjených front se snadno rozmístí i další témata, včetně takových, která původně předmětem kulturních válek nebyla. Spory o korupci či střet zájmů se snadno stanou souborem „těch lepších“ či „vzdělanějších“ s masami, které nemají „správné hodnoty“, nedokážou se rozumně rozhodovat, a navíc je jim to vlastně jedno, protože především chtějí podporou domněle či skutečně

zkorumpovaného kandidáta naštvat liberální střední vrstvy, jež je poučují o hodnotách demokracie a mají zároveň nulovou empatii pro jejich problémy.

Kulturní válkou se do jisté míry staly některé spory o opatření proti pandemii covidu-19. Zdálo se, že sdílený zážitek má šanci konfliktní situaci překonat a vést k rozumné rozpravě o opatřeních, jejich důsledcích a o tom, jak řešit a z čeho opatření platit. Nakonec se ale podstatnou částí debaty stal nesmiřitelný hodnotový spor o důvěře k vědě a vědcům, spojený navíc se souborem ctnostných liberálů svědomitě dodržujících hygienická opatření s méně uvědomělými vrstvami náchylnými „věřit nesmyslům“ (a často více poškozenými pandemickými opatřeními).

Propad do kulturní války hrozí rovněž tématu, které by snad mohlo mít potenciál logiku kulturních válek překonat – sporu o klimatickou krizi a další klíčové ekologické otázky, které se za otázkou klimatu poněkud krčí a nemají dostatek pozornosti (vymírání druhů, znečištění oceánů, nadprodukce plastů aj.). I tomuto sporu – klíčovému pro politiku dalších generací, a svým základem snad ještě více „materiálnímu“ a méně „kulturnímu“ než boje za vyšší mzdy – hrozí, že z něj zbudou především soubor různých fantasmat: na jedné straně obrazy „šilené Grety“, „ekoteroristů“ a demonstrantů rozhodnutých „zničit civilizaci“ a „poškodit náš průmysl“, na druhé straně technokratické „věřte vědě“ a představa, že je zkrátka třeba prosadit technické řešení počítající s obnovitelnými zdroji a elektroauty a zkrátit neosvícené masy (shodou okolností právě ty, které si nebudou moci elektroauta dovolit).

Kulturní války nám nabízejí nelichotivé zrcadlo – ať už se jich účastníme nebo neúčastníme, působíme velmi snadno buď jako patetici, nebo jako alibisté. Lze si ale položit otázku: proč by ten pohled vlastně měl být lichotivější?

Autor je politolog a publicista.

Text vznikl ve spolupráci s Heinrich-Böll-Stiftung Praha (HBS). Autorovy názory nemusí být odrazem stanovisek HBS.

Nakladatelství Neklid

Vydáváme knihy,
kterých se jiní bojí.

www.neklid.org

info@neklid.org

Bini Adamczak
Komunismus (nejen) pro děti
aneb jak vše bude jednou jinak
92 stran, 2018

Jeremy Brecher
Vzpoura proti zkáze. Jak může občanská neposlušnost zabránit klimatické katastrofě
136 stran, 2019

John Holloway
V kapitalismu. Proti kapitalismu. Za hranice kapitalismu
108 stran, 2019

Cindy Milstein
Anarchismus a jeho ideály
156 stran, 2020

Bruno Latour
Zpátky na zem
136 stran, 2020

David Madden, Peter Marcuse
Na obranu bydlení. Politika krize
165 stran, 2020

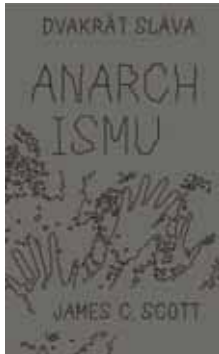
Raj Patel, Jason W. Moore
Dějiny světa na příkladu sedmi laciných věcí: Průvodce kapitalismem, přírodou a budoucností naší planety
360 stran, 2020

Graham Purchase
Evoluce a revoluce: Úvod do života a myšlenek P. A. Kropotkina
256 stran, 2020

Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya, Nancy Fraser
Feminismus pro 99%. Manifest
89 stran, 2020

James C. Scott
Dvakrát sláva anarchismu
300 stran, 2021

Zapatistická výprava za život
Šest prohlášení k dekolonizační cestě kolem mnoha světů
168 stran, 2021

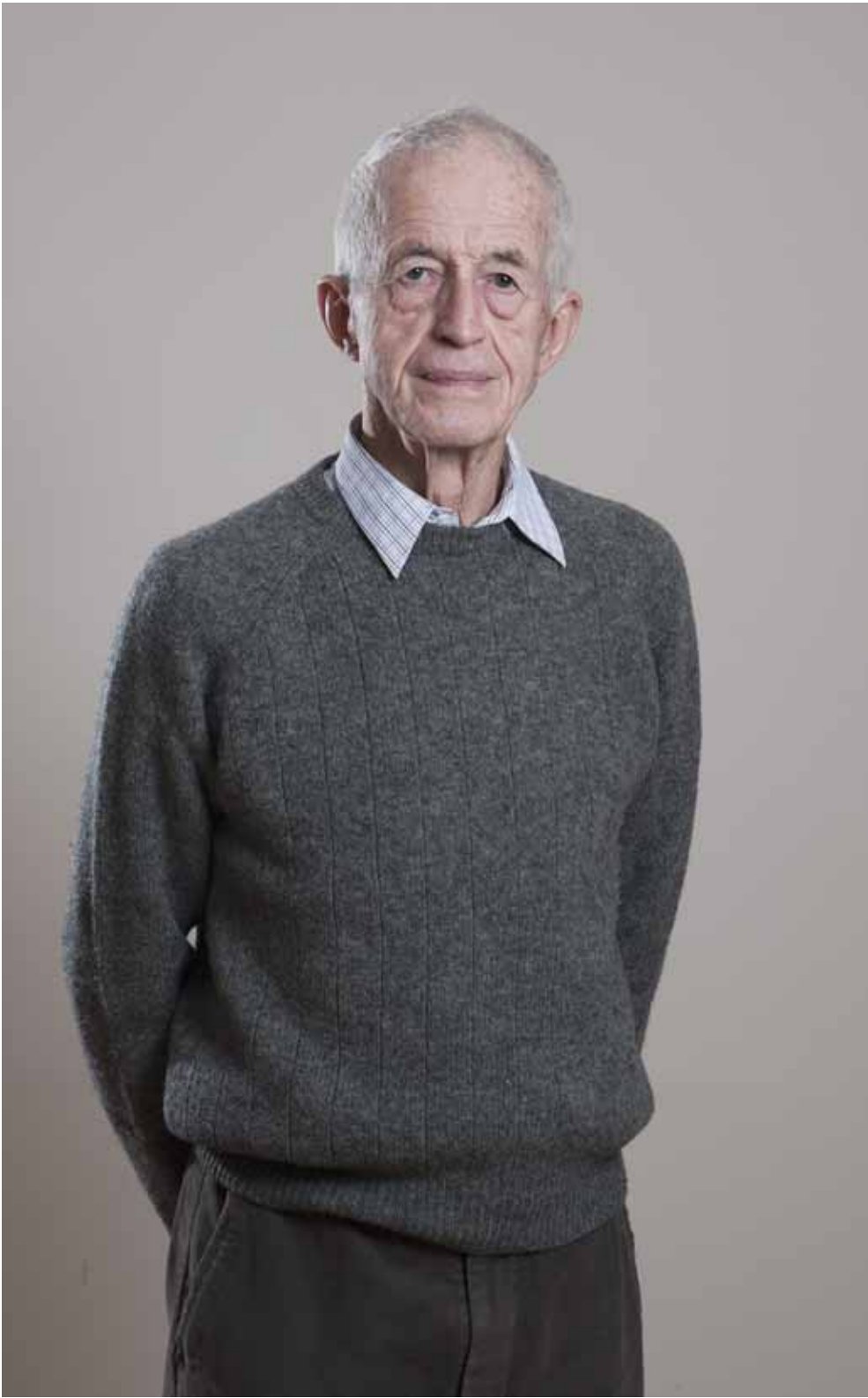
Klára Lang
Tělo jako prostor anarchistické rezistence
178 stran, 2021

Obec jsou lidé

Ohlédnutí za Michalem Illnerem

Michal Illner, který zemřel v červenci tohoto roku, nebyl jen významným badatelem a vedoucím Sociologického ústavu Akademie věd, ale především inspirativní osobností. Pečlivým zasazováním územních otázek do sociálního kontextu spojoval konkrétní práci sociologa lidských sídel s obecným posláním vědce.

JAN SLÁDEK

Michal Illner. Foto Sociologický ústav AV ČR

Odešel Michal Illner. Záměrně neuvádím jeho akademické tituly, protože jsem nikdy neměl dojem, že zrovna na nich by mu záleželo. Vzděláním byl právník, povoláním – v hlubokém slova smyslu – sociolog, humanista. Poznal jsem jej jako svého školitele a po celý můj dosavadní profesní život mi byl oporou. Z této perspektivy jsou psány následující řádky. Ale nejde jen o pohled jednoho někdejšího studenta. Michal Illner ovlivnil mnoho mých kolegů a kolegyň. Každý, kdo se rozhodl – řečeno velmi široce – zkoumat, jak člověk funguje v prostoru, Illnerovu odbornou práci znal. Zasloužil se o celý obor vědění – což bylo v době po roce 1989 velice důležité, neboť sociologie u nás nebyla zrovna v jednoduché situaci. Ale to je jiný příběh. Jeho vedení Sociologického ústavu Akademie věd už jsem nezažil, ale je mi ze zpětného pohledu čím dál sympatičtější. Illner přijal nemalou odpovědnost v nelehké době a vzal si za své v naší zemi budovat sociologii na světové úrovni.

Sociolog lidských sídel

Jako jeden z jeho „služebně“ mladších kolegů jsem Illnera zažil coby učitele. Když jsem přijel ze zahraničí rozhodnout, že „urban studies“ chci studovat i v Česku, dostal jsem jeho

jméno jako jasné doporučení, s kým bych se měl spojit. Tehdy měl Illner vypsán kurs Sociologie lidských sídel na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Jakožto student Filozofické fakulty jsem se tedy dotázal, zda mohu na kurs chodit (nebyla to tehdy taková samozřejmost jako dnes). Illner byl velice vstřícný; ostatně jeho vstřícnost a otevřenost mi i později byly mnohokrát vzorem.

Hodně z jeho přístupu k uvedenému tématu, ale i k sociologii obecně, je obsaženo v oněch třech slovech, kterými vymezil svou přednášku: sociologie lidských sídel. Illner vždy prezentoval sociologii jen jako jeden z možných pohledů na věc a vždy kladl důraz na to, že máme znát i pohledy jiných disciplín. Zbývá-li lidská sídla. Mohla to být sociologie města, venkova nebo třeba krajiny. Zvolil však pojem lidská sídla, protože nechtěl vymezovat obor geograficky, a zároveň zdůraznil roli lidského elementu v tom, jakým způsobem formujeme své prostředí. Sídla v Illnerově pojetí nebyla jen výslednicí tu kulturních, tu politicko-ekonomických, tu přírodních sil, ale projevem lidské vůle, výsledkem diskuse, konsensu i konfliktů. Člověk zde vystupuje jako aktivní tvůrce zbudovaného prostředí, jako někdo, kdo za něj nese odpovědnost. I pro tento pohled bude Michal Illner navždy patřit

mezi průkopníky výzkumu lokální samosprávy a jejího rozhodování. Zasloužil se ostatně i o mezinárodní etablování tohoto zkoumání.

Lokální a regionální

V této souvislosti asi nepřekvapí, že si Illner dobře uvědomoval ekologické výzvy, kterým naše civilizace čelí. V otázce, zda má člověk odpovědnost za globální životní prostředí, měl jasno: to, jak města, venkov i krajina vypadají, jsou výsledky toho, jak se lidé rozhodují a jaké hodnoty mají. Toho si byl dobře vědom, už když formoval regionální pohled na sídla v postkomunistické České republice. Illner chápal, že i tady existují různé zkušenosti a různé pohledy a že i když je naše země relativně malá, obsahuje mnoho kontextů, pestré historické zkušenosti a různé každodenní reality. Region je vůbec v mnoha ohledech zajímavým měřítkem, které přesahuje historické sociologické spory o hranicích mezi městem a venkovem. Je to také střední vrstva mezi státem a jednotlivými obcemi, rozumná oblast k řízení území. Proto oddělení, které Illner založil a vedl, nese název Lokální a regionální studia. Je to název zcela přesný, adekvátní, a přitom netriviální.

Zasazení sídel a jejich proměn do sociálního kontextu vycházelo z pochopení rozdílu mezi politickým obrazem dané doby a sociální realitou. Zatímco totiž politická rétorika devadesátých let hlásala velký společenský zlom, na úrovni správy obcí a vůbec území vládla nemalá setrvačnost. Jde jen o jednu z ukázek toho, jak moc si byl Michal Illner vědom skutečnosti, že sídla jsou společenskou záležitostí – a že politická rozprava a politický portrét doby se může se společenskou realitou rozcházet. Možná, že mé generaci už to přijde jako samozřejmost, ale hlásat toto v devadesátých letech, vidět a dokládat tento rozdíl, to nebylo vůbec samozřejmé. A přitom co jiného by měl vlastně sociolog dělat? A to v každé době, v každém režimu.

Řešit problémy obce

Jak už jsem zmínil, vedle výzkumné a organizační činnosti se Michal Illner věnoval také výuce. Jako pedagog vzbudil v mnoha studentech zájem o to, v jakém prostředí žijeme a jak se to dá zkoumat. Jeho role byla nezapomenutelná – inspiroval jako odborník, učitel, ale i jako člověk. Nikdy neztratil humanistickou perspektivu, a to nejen v rámci oboru, ale i v názoru na to, jaké místo ve společnosti – obci – má sociolog mít. Inspirativní bylo jeho přesvědčení, že sociolog nemá studovat sídla jen akademicky, ale měl by mít odvalu, ochotu a trpělivost pracovat rovněž jako expert, který se snaží pomoci obcím naplňovat tolik skloňovaný pojem samosprávy. Jinak řečeno, sociolog má pomáhat řešit každodenní problémy obcí.

Ochota a trpělivost byly v mých očích zásadní devízy Illnerovy učitelské role, které mě – a věřím, že i řadu dalších – ovlivnily v tom, jak učit a přistupovat ke studentům. Když jsem později stejný kurs, který jsem absolvoval u Illnera, začal učit na Filozofické fakultě, vždy mi rád poskytl konzultaci a jeho podněty byly pokaždé inspirativní. I další generace odborníků budou sklízet to, co zasel. Zasloužil se o etablování své disciplíny jak v obci odborné, tak v obcích reálných, kde žijí lidé z masa a kostí.

Své ohlédnutí za touto výjimečnou osobností ukončím připomínkou toho, na co Illner nikdy nezapomněl a co jsem u něj vždy vnímal nejen já: být laskavý a slušný není slabost a není to málo. Kde jsou dobří lidé, tam je dobrá obec a tam se dobře bydlí. Michalu Illnerovi za všechno, co jsem zmínil, patří velký dík a nebude to zapomenuto.

Autor působí na katedře sociologie FF UK.

Následníci žlutých vest?

Masové „antivax“ protesty ve Francii

V hnutí proti zdravotním pasům převažují někdejší podporovatelé žlutých vest. Foto Olivier Ortelpa

Nová legislativa související se zavedením takzvaných covid pasů ve Francii vyvolala rozsáhlé protesty. Demonstrace sice rámuje rétorika krajní pravice, její účastníci jsou však názorově pestřejší a rozhodně je nelze ztotožňovat výhradně s odpůrci očkování. Podle některých představitelů levice není hlavním problémem vakcinace, ale sociální kontrola.

OTMAR SOJKA

Nový zdravotnický zákon, který v druhé polovině července ohlásil prezident Emmanuel Macron, vyvolal ve Francii velké protesty. Mezi hlavní opatření patří covid pas, jímž se Francouzi musí od 9. srpna prokazovat při vstupu do barů, restaurací, kin či muzeí, a také povinné očkování personálu nemocnic, poliklinik a domovů pro seniory. Protestující byli ihned označeni za lidi, kteří nesouhlasí s očkováním proti nemoci covid-19. To je však zjednodušující pohled.

Černí pasažéři pandemie

Rozsah protestů, jež se uskutečnily na přelomu července a srpna, mnohé překvapil – do ulic opakovaně vyšlo přes dvě stě tisíc lidí. Za demonstranty přitom nestála žádná velká organizace. Většinou se jednalo o občanské výbory a v některých případech i spolky, které více či méně tíhnou ke krajní pravici. Té se ostatně covid pasy výborně hodí do narativu, podle něhož se vládní liberální elity pod záminkou pandemie snaží ještě více kontrolovat lidi. Někteří příznivci konspirací se dokonce domnívají, že je koronavirus smyšlená záležitost. Skladba lidí, kteří vyrazili na demonstrace, je však podstatně pestřejší. Samozřejmě, že se příznivci krajní pravice a odpůrci očkování snaží získat co největší mediální viditelnost. Jejich předchozí demonstrace však přitahovaly jen zanedbatelný počet účastníků. Odpor proti očkování tedy zřejmě není důvodem, proč vyšlo do ulic tolik lidí. To ostatně potvrzují i průzkumy, podle nichž se postoj k očkování mezi Francouzi výrazně nezměnil.

Na několik zajímavých okolností upozornila studie agentury IFOP z konce července, která ukázala, že protesty proti covid pasům

podporovalo 35 procent a odmítalo 49 procent Francouzů. Překvapivý ale nebyl pouze rozsah podpory demonstracím, nýbrž i skladba podporovatelů. Z průzkumu totiž vyplynulo, že mezi nimi převažují lidé, kteří dříve podporovali hnutí žlutých vest. Tomu koncem odpovídá i charakter demonstrací, které neměly jednoznačné centrum, jímž obvykle bývá Paříž, a místo toho se rozprostřely do stovek středních a menších měst. I sociologická skladba sympatizantů obou protestů je podobná. Jedná se o lidi z menších a středních měst a z vrstev s nižšími výdělky a nižším stupněm vzdělání, kteří často podporují populistickou levici nebo Národní frontu Marine Le Pen. To by nahrávalo tezi, že extrémní se přitahují. Racionálnější vysvětlení ale bude, že obě strany mají sympatizanty z podobných sociálních vrstev, kteří nicméně dospěli ke zcela odlišným politickým závěrům.

Podobnosti mezi hnutím proti zdravotním pasům a žlutými vestami napovídají, že otázka očkování není pro aktuální demonstrace klíčová. V roce 2018 protest odstartovalo zvýšení spotřebních daní z nafty – z toho ovšem nelze odvozovat celkový charakter protestního hnutí. A podobně jako se tehdy nedalo tvrdit, že žluté vesty jsou protestem proti ekologii, nebylo by přesné říkat, že v nynějších protestech jde o očkování. Obě hnutí především demonstrují hlubokou nedůvěru ve vládu a instituce „zavedeného pořádku světa“, včetně těch, které z liberálního pohledu tvoří protiváhu vládě (jako například média a regulační úřady), nebo jsou na politické moci nezávislé (což o sobě rádi tvrdí vědci). Tuto nedůvěru pandemie posílila. Nejenže během ní politické elity ukázaly – a to prakticky ve všech evropských zemích – svou bezradnost a neschopnost, ale malou akceschopnost projevila i státní správa a její odborné struktury. Nehledě na to, že mnozí odborníci působili dojemem, že skrze epidemii usilují o větší moc.

Levice nenachází slova

Refrénem současných protestů je podezření, že covid pasy posilují sociální kontrolu. Tyto obavy ovšem často sdílejí lidé, kteří nejenže nejsou krajní pravičáci, ale stojí na opačné straně politického spektra. Jejich aktivizace pak reflektuje spíše způsob, jakým francouzský stát přistoupil k pandemii. Neschopnost a nerozhodnost totiž často vynahrazoval policejní silou a kontrolou. Nelze opomenout ani fakt, že Macronova vláda v posledních měsících napjala síly k prosazení různých

bezpečnostních a protiteroristických zákonů, a to za vydatné podpory krajní pravice. Kdyby se vláda více angažovala v sociální problematice, tak velká část veřejnosti by si možná nevykládala zavedení covid pasů jako zpřísnění dohledu nad společností. Svou roli hraje i to, že nově zaváděná opatření dnes už tolik nelegitimuje první z lidských práv – právo na život. Díky rozsáhlému očkování rizikových skupin a seniorů smrtelnost covidu v evropských státech prudce klesla. Hlavním cílem certifikátů je tudíž obnovení chodu ekonomiky a vyvarování se uzávěr a šoků způsobených například vysokým počtem lidí v karanténě. Části francouzské veřejnosti se zkrátka zdá, že vláda se více stará o majetky než o životy občanů.

Vedle protestujících odmítly covid pasy i levicové odbory CGT a Sud-Solidaires. Vadí jim, že zaměstnavatelé mohou v některých odvětvích poslat zaměstnance na neplacenou dovolenou v případě, že se neprokáží covid pasem. Podle CGT nový zdravotnický zákon „uděluje nové disciplinární pravomoci nad zaměstnanci a připouští jejich diskriminaci na základě zdravotního stavu“. Odbory přitom samozřejmě očkování proti covidu podporují, jsou ale zastánci jeho dobrovolnosti.

Protesty dále zvýraznily rozpolcení na levici. Technokraté zastávají tvrdý přístup a požadují vymáhání opatření a povinností. Na „lid zmítaný pověrami“ už prý nestačí osvěta, ale je potřeba mobilizovat donucovací aparát, díky němuž se každý hostinský stává zdravotnickým četníkem. Levicová hnutí a organizace zdola spolu s populistickou a krajní levicí mají ovšem na nová opatření daleko kritičtější názor a kladou větší důraz na jejich policejní-autoritářský podtext. „Hlavním problémem zdravotních pasů není očkování, ale sociální kontrola, shromažďování digitálních dat o populaci,“ píše aktivistický web Marseille Infos Autonomes v textu, jenž vystihuje názor mnoha levicových organizací. I publicisté z řad radikální levice však přiznávají, že levici chybějí přesvědčivá slova, kterými by mohla vyjádřit kritiku a oslovit společnost. Přitom právě v tomto prostředí existuje tradice mobilizací na podporu „lidí bez papírů“ a proti příliš důkladnému dohledu státu. Zatím však jednoznačně převažuje rétorika absolutní svobody, kterou zastává pravice a její krajní deriváty. Nic na tom nemění ani fakt, že tyto síly jsou v rámci protestů menšinové.

Autor je spolupracovník redakce.

ULTIMÁTUM

Hoří zelený lak korporací

BARBORA BAKOŠOVÁ

I tento rok zasáhly svět silné požáry, které devastují rozsáhlé lesní ekosystémy. Domy kvůli nim musely opustit desítky tisíc lidí. Již několik týdnů tak hoří lesy v Řecku, přičemž velikost území násobně překračuje požáry minulých let. Dým z požárů na Sibiři zase podle NASA poprvé v historii dosáhl na severní pól. Požáry v Kalifornii budou letos pravděpodobně ještě ničivější než ty loňské, které byly nejhorší v dějinách. To vše potvrzuje černé scénáře klimatických vědců a vědkyň, kteří extrémní projevy spojené s počasím dlouhodobě ohlašovali. Podle čerstvé zprávy Mezivládního panelu pro klimatickou změnu (IPCC) se již oteplilo o 1,1 stupně Celsia, a planeta tak dosáhla teploty, jaká na ní nebyla za posledních 125 tisíc let.

V souvislosti s ničivými požáry ve Spojených státech přinesla americká média zajímavou zprávu: hoří i lesy, které si pro kompenzování svých emisí oxidu uhličitého vybraly velké korporace, jako například Microsoft nebo British Petroleum (BP). Uhlíková kompenzace je nástroj firem, jak vyrovnat emise skleníkových plynů tím, že je sníží na jiném místě. Mohou to dělat formou nákupu obnovitelné energie, ale také výsadbou stromů nebo ochranou lesů, bažin či mangrovů. Veřejnost podobná líbivá gesta vítá, takže na ně korporace rády přistupují. Navíc si tím budují obraz společnosti, jíž záleží na budoucnosti přírody i dalších generací.

Rozsáhlý požár známý pod názvem Bootleg, o rozsahu více než šestnácti set kilometrů čtverečních, se v druhé polovině července rozhořel ve státě Oregon. Zasáhl i lesy vlastněné společností Green Diamond Resource, která si za jejich ochranu nechává platit firmou Microsoft. Součástí dohody je závazek, že bude pečovat o zdraví lesů tak, aby dokázaly vázat uhlík minimálně po dobu sta let. Čím dál častější a ničivější požáry však těmto plánům hází klacky pod nohy a korporace se dostávají do svízelné situace: kupují odpustky za své emise, z nich se ale v plamenech stávají další zplodiny. Není to příznačný obraz chování velkých korporací v čase klimatického kolapsu?

Jistě, sázení stromů, které mají dobrou schopnost ukládat oxid uhličitý z atmosféry, je jednou z možností, jak se změnou klimatu bojovat. Jenže zneužití této strategie pro greenwashingové kampaně odvádí pozornost od skutečného problému. Na této planetě totiž není dostatek prostoru pro vysazení takového množství stromů, jaké by dokázalo vyrovnat současný objem emisí oxidu uhličitého. Firmy tedy jednoduše musí snižovat emise tam, kde je vytvářejí. Jedině radikální snížení emisí u velkých znečišťovatelů je cestou z klimatického pekla, do něhož se řítíme. A pokud k tomu znečišťovatelé nedospějí sami, potřebujeme nástroje, jak je k tomu dotlačit – například větším zdaněním nebo pokutami.

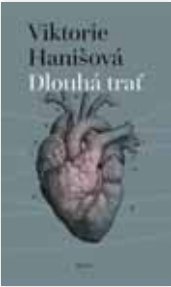
Čím by mohly BP a Microsoft začít? U BP se možnosti přímo nabízejí: skoncovat s investicemi do těžby ropy a plynu a přestat platit lobbisty, kteří vystupují proti přísnější environmentální legislativě. A Microsoft by zase mohl přestat pomáhat fosilním korporacím efektivněji těžit za využití umělé inteligence.

Jakub König
Vřeteno
 Paseka 2021, 272 s.

Výrazný představitel české alternativní hudební scény a příležitostný povídkář Jakub König vydal letos svůj první „čistý“ román. Vřeteno spadá do žánrové oblasti, která je u tohoto autora poměrně nečekaná: text je na obálce módně charakterizován jako „fantaskní dystopický román“, já bych ho skromněji specifikoval jako postkatakastrofickou prózu. Příběh zaujme především způsobem vyprávění: vypravěčem je chlapec Key, který používá obecnou češtinu. To už samo o sobě představuje pozoruhodný kontrapunkt ke zcela smyšlenému fikčnímu světu. Hochův přirozený jazyk přibližuje vypravěče soudobému čtenáři a činí z něj uvěřitelnou postavu – tím spíše, že je zobrazena se svými nedostatky, k nimž na prvním místě náleží častá onanie. Naopak dost nahodile a nedůsledně nakládá König se specifickým výrazivem, jež vystihuje fantaskní realitu (za zmínku stojí snad jen topolovské pojmenování marihuany jako „travsko“). Pochválit nelze ani příběh či svět, do kterého je zasazen. Snad v rámci domácí prózy by se ještě dalo uvažovat o jisté originalitě, ale v kontextu světové literatury působí román jako odvozenina. Kolikrát už nám byla představena vertikální struktura lidské společnosti, z jejíhož nejspodnějšího patra vzejde nečekaný a jaksí vnitřně předurčený hrdina, který během své mise zažije iniciaci? Na celkovém dojmu nic nemění ani „smysl pro detail“ a „nespoutaná obraznost“ z knižní anotace. Prozaický potenciál ovšem König rozhodně má, jen by pro něj bylo lepší držet se více při zemi – v obou významech tohoto výrazu.

Erik Gilk

Viktorie Hanišová
Dlouhá trať
 Host 2020, 192 s.

Seven povídek Viktorie Hanišové v knize Dlouhá trať spojuje téma sebevraždy. V šesti kratších a jednom možná až příliš dlouhém textu (povídka Zbytečný člověk) nahlíží autorka rozdílné situace lidí, kteří se rozhodli pro dobrovolné ukončení své životní cesty. Různorodost jejich motivací je bohužel jediným zábleskem pestrosti, jež kniha nabízí. Sebevražda je důležité téma a Dlouhou trať rozhodně nelze šmahem odsoudit jako brak, který by je zneužíval pro svůj komerční prospěch. Hanišová přemýšlí a zkoumá, pravděpodobně si dělá i podrobné rešerše. Právě to ale knize ve výsledku nejvíce škodí. Opět ty únavné stereotypy: obézní mladý nešťastník trávící své dny u počítače, vytížená manažerka, týrané romské děti... Ano, takové případy existují. Pokud se s nimi ale setkáme postě, začínají nudit a otravovat. Takové modelové postavy totiž působí dojmem „vše znám, všechny mám nastudované“. Už anotace na obálce knihy („Občas se stane, že v půlce závodu zapomenete, proč vlastně soutěžíte“) vypadá spíš jako z reklamy na volně prodejné léky na úzkost než jako upřímný vhled do tak osobního tématu. Nadprůměrná je aspoň první povídka, po které dostala sbírka jméno. Je jiná, nepříliš popisná, zato však dynamická, někdy až strhující. A hlavně nedoslovná. Následující texty bohužel působí spíš jako příručka zapomenutá před deseti lety někde na nemocničním oddělení: snaží se o pochopení, ale jsou tak neosobní a odvozené, že těžko někoho utěší, osloví či přesvědčí.

Valentýna Šatrová

Rio Preisner
Kritika totalitarismu
 CDK a ÚSTR 2020, 733 s.

Kritika totalitarismu od překladatele, básníka a filosofa Rio Preisnera původně vyšla v exilovém nakladatelství Rozmluvy ve třech dílech s názvy Kritika totalitarismu, Česká existence a Až na konec Česka. Polistopadového vydání se dočkal pouze prostřední z nich. Až loni bylo monumentální, byť formou fragmentární dílo poprvé vydáno v celku. Pro Preisnera byla volba fragmentu věcí metody, a jak v doslovu upozorňuje Jiří Hanuš, zároveň i způsobem boje proti totalitarismu. Kniha místy trpí teologickou glosolálií a text se do sebe zavíjí natolik, že vylučuje kritiku i polemiku – neexistuje totiž sebemenší společný prostor, na němž by to bylo možné. Preisner byl solitérní myslitel, který bytostně tíhl k autentické totalitě, jak ji spatřoval v katolicismu. Jeho myšlenkový vývoj je v něčem charakteristický pro českou tradici, v níž scházejí silnější kontinuity. U Preisnera tento rys ještě posiluje jeho osobitá sveřepest. Kdyby sedm set stran souborného vydání tvořily pouze kratší fragmenty jako ty v první části, které se často vracejí k týmž tématům (a ne vždy s variací, jež by to odůvodnila), bylo by to příliš. Naštěstí oddíl věnovaný „české existenci“ obsahuje i řadu delších a hlavně obsahově provázaných zlomků. Ty tvoří závažný příspěvek k debatě o smyslu českých dějin, která v sedmdesátých letech pokračovala v disentu i exilu. I zde je Preisner často nejen přísny, ale i jednostranný a někdy vyloženě nespravedlivý. V úhrnu ale dokáže být také inspirativní.

Matěj Metelec

Buddy Levy
Labyrint z ledu
 Přeložila Martina Lustigová
 Prostor 2020, 472 s.

Polární expedice jsou v současnosti ověřené značnou dávkou nostalgie. Mořský led Arktidy odtává, ledovce se telí jak o závod, lední medvědi se již druží s kontinentálními medvěďmi bratrány, mroži a velryby putují k rovníku, Golfský proud se ztrácí. Všechno se mění, co bylo, není. Epochou polárních výprav bylo předminulé století. Roku 1881 vyplula na lodi Proteus americká výprava, již vedl nadporučík s rozložitým knírem Adolphus Washington Greely. Cílem výpravy – známé jako Lady Franklin Bay Expedition, podle zálivu na Ellesmerově ostrově v kanadské části Arktidy – bylo založení polární meteorologické pozorovací stanice, měření astronomických a geomagnetických ukazatelů a nádavkem pátrání po zmizelé lodi Jeannette, ztracené v Arktidě dvě léta předtím. Výprava se protáhla na tři roky a dosáhla tehdejšího rekordu „nejvzdálenějšího severu“. Průzkumníci třikrát přezimovali na pobřeží ostrova, odříznutí ledem od možnosti zásobování. Jejich zásoby se notně ztenčily a hlad je zřejmě nakonec dohnal ke kanibalismu. Z původních šestadvaceti členů posádky jich zůstalo naživu šest, ostatní podlehli hladu, kurdějím, podchlazení, a dokonce došlo i na jednu popravu. Preživší byli vposled, 22. června 1884, zachráněni paroplachetní lodí Bear... Probíhající změna klimatu skončí kdovíkdý. Možná budou další pokolení zajíždět do Grónska na melouny a nikomu to nepříjde divné.

Vít Kremlička

Shoky a Morthy: Poslední velká akce
 Režie Andy Fehu, ČR 2021, 103 min.
 Premiéra v ČR 5. 8. 2020

Režisér Andy Fehu navázal na svůj celovečerní debut Nenasytná Tiffany několika online seriály (Pěstírna, Stafl) a jeho druhý film pro kina Shoky a Morthy: Poslední velká akce je zkušeností s online formáty evidentně ovlivněný. Je to komedie o dvou youtuberech, kteří se většinu kariéry věnují „prankům“, ale pár krizových situací je dožene k natáčení seriózního dokumentu o tajuplném duchovi, který se zjevuje poblíž jedné silnice. Na scénáři Fehu spolupracoval s Ondřejem Kopřivou, který se podílel na dalším výrazném online seriálu z poslední doby, Semestru. Podařilo se jim vytvořit funkční, zábavný snímek, který na jednu stranu rezonuje s youtuberskou scénou, na druhou stranu si z ní tak trochu dělá legraci. Dobře spojuje také epizodické komediální scénky, jež jsou úderné samy o sobě, s vyprávěním, které drží pohromadě jako celek. Přestože je to přímočará komedie, můžeme Shokyho a Morthyho chápat i jako film o principech sebe prezentace na internetu – jeho hrdinové žijí tím, že vytvářejí vlastní obrazy v online prostředí. Fehuovi rozhodně nejde o zkoumání nebo parodování youtuberské estetiky, spíš ji bere jako základnu konfliktů a situačních gagů mezi postavami. V kontextu současného českého filmu je obdivuhodné i to, jak odlehčeně a nenuceně snímek vyznívá. Byť některé jeho prvky nejsou úplně dotažené (postava lovkyně duchů Lucie), většinou jeho potouchlý humor funguje skvěle. Vyšlo i obsazení Tomáše Magnuska do role, ve které se osvědčil jako vynikající komik.

Antonín Tesař

Ruka na konci ramene
 8smička, Humpolec, 29. 5. 2021 – 2. 1. 2022

Cestou po D1 mezi Prahou a Brnem se poslední roky vyplatí sjet na Humpolec a stavit se v galerii 8smička. Trochu kryptický název (Ruka na konci ramene) ani vizuál (hlava schovaná za listem kapusty) aktuální výstavy sice návštěvníka příliš neorientují, pochopí ale, že se bude jednat o současné umění – a s tím pravidelný návštěvník 8smičky počítá. Kurátorský text Ondřeje Horáka a Anežky Chalupové je návodnější: vysvětluje, že jedinou pomoc, na kterou se můžeme spolehnout, nám poskytne vlastní ruka na konci ramene... O to překvapivější je pak samotná výstava, která představuje konceptuální, sociálně angažované projekty vzniklé s českou či slovenskou účastí. Setkáme se tu s poměrně podrobnou dokumentací diplomového projektu Kateřiny Šedé, ale také s méně známými projekty zahraničních umělců u nás a vice versa. Čekala jsem, že si tu cestou z prázdnin dám kafe, za hodinku si výstavu projdu a pojedu dál; prezentované projekty mě však uhranuly svou kreativitou, inovativností a především dopadem na životy konkrétních lidí, často sociálně znevýhodněných dětí, důchodců či handicapovaných. Ukazují totiž, jak málo je třeba k tomu, abychom v lidech zažehli zájem o umění, o svět kolem sebe, ale také o svět v sobě samých. Není zapotřebí ničeho velkého – stačí si všimnout toho, co je těší, nechat je tvořit, proměnit prostředí, ve kterém žijí, nebo třeba připravit slabikář v jazyce minority. Radost z tvůrčí činnosti a vědomí, že nám někdo naslouchá, nás všechny může posunout dál. A u lidí na okraji společnosti to platí dvojnásob.

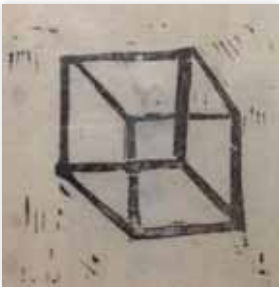
Eva Marková

Khwooshch Dinopera
 Valdštejská lodžie, Jičín, psáno z reprízy
 5. 7. 2021

Na festivalu Loutkářská Chrudim měla začátkem července premiéru tragická loutková opera ve třech aktech. Představení Dinopera o vyhynutí dinosaurů na Zemi vzniklo jako studentská práce na Katedře alternativního a loutkového divadla pražské DAMU a jde o projekt mezinárodní, česko-rusko-německý, co se týče používaných jazyků i národnosti tvůrců. Na reprízu ve Valdštejské lodži v Jičíně jsem se vydal s malými dětmi. Přestože jen málokterý divák navštěvující základní školu porozumí latíně, která představením provází v angličtině, nebo T-Rexovi, který zpívá své árie v němčině, a přestože česky zazní v celém představení asi tak jedna věta, dětem to vůbec nevadilo. Děj a výprava jsou totiž strhující i beze slov. Příběh začíná vznikem komety, jež se vydává na pouť vesmírem a nakonec při nárazu do Země vyhubí většinu života. Na Zemi mezitím oceány bázrdí první trilobiti a amoniti a „pukání“ rodícího se života se zintenzivňuje pomocí looperu, do něhož zpěvačka Frieda Gawenda postupně přidává další zvuky. Vrcholem představení je ale cohenovská balada, kterou coby Ornithocheirus zazpívá Matias Baresel. Poté děti fascinovaně sledují, kerak se T-Rex s bryndáčkem na krku chystá sežrat nebohého Euplocephaluse, jenže namísto toho si spolu nakonec stihnou duet. Závěrečné užívání si života posledních praještěrů, kteří mají po vyhynutí svých větších soupeřů celou Zemi jen pro sebe, pak připomíná současné nepochopení závažnosti klimatické změny. Zařvou nakonec samozřejmě všichni.

Jiří G. Růžička

Babylonely
 ∞
 MC, Orangerie Records 2021

„Vesmír tichý, moře snů/ písek bílý, do něj klesnu/
 Tam nad zemí se ztrácí čas/ pořád slyším jeho hlas.“
 Po prvních verších úvodní písně debutového alba Babylonely by leckoho mohlo napadnout, jestli se nejedná o další ukázkou koketování s folkem, jímž je tuzemská nezávislá rocková scéna silně kontaminovaná už drahně let: do folkového revivalu se zapojil leckterý stárnoucí pankáč či háččkář, ať už z touhy po návratu ke kořenům či frustrace z úmorného hardcorepunkového stereotypu. V případě projektu Víti Marčíka ovšem nejde o změnu kursu ani úrok stranou, natožpak o krizi identity po dosažení Kristových let, ale jen o další úsek jeho dlouhotrvající cesty, do nějž se promítla skutečnost, že se dočasně rozklížila skupina Psychedelický flákač na odstřel, se kterou vystupuje už od puberty. Tato formace ostatně nikdy nebyla součástí HC scény, třebaže se svým osobitým psychedelickým rockem občas zabrousila na její okraj. Marčíkovy písně – bez ohledu na to, zda byly hrány s kapelou či sólově – vždy oscillovaly mezi rituálem a jarmarkem, mezi psychedelií a táborákem, mezi nestrojenou agresí a teatrálním eklekticismem a kazeta ∞ to potvrzuje. Šestice skladeb svou nástrojovou i výrazovou pestrostí nedemonstruje jen skladatelskou a performerskou univerzálnost, ale také vyzrálost muzikanta, který se vedle hudby dlouhodobě věnuje i divadlu a po letech praxe dospěl do fáze, kdy dokáže divadelnost využívat, aniž by měl posluchač dojem, že před ním někdo střídá role.

Jan Klamr

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUNDA2 — DOBRĚ
VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!

roční předplatné – 999 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 890 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 699 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 499 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 249 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 1471 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.czVíce informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Ospalou atmosféru české předvolební kampaně rozčeřila iniciativa Milion chviliek pro demokracii, která v Průhoních poblíž místa, kde měl premiér Andrej Babiš podepisovat svou knihu, nasprejovala na chodník kříže. Hnutí tak vyjádřilo názor, že za zhruba třicet tisíc obětí covidu může vláda. Že za všechny nezmary v zemi mohou politici, je v Česku populárním názorem. Jenže v krizích, jako je pandemie, spíše než na politických záležitostech na kvalitě státní správy. A kvalita českých ministerských úředníků není valná: začalo to neschopností rychle obstarat ochranné pomůcky a končí to soudy proslulými svým formalismem, které poukázaly na lajdácky zpracované vyhlášky. Nedobrým signálem je i fakt, že během epidemie musela být opakovaně nasazena armáda, aby vykryla nedostatky civilní správy. To bylo v Evropě ojedinělé. Babiš sice stav českého úřednictva nijak nezvelebil, jenže ani ostatní strany neberou problém vážně. Právě chce na ministerstvech bezhlavě škrtnat, levice zase hodlá platit úředníkům víc, aniž by po nich žádala větší kvalitu, a Piráti plánují tuto rakousko-uherskou skvadru digitalizovat. Lze jen doufat, že další epidemie není za rohem.

O. Sojka

Premiér Babiš se superministrem Havlíčkem se pustili do boje za jadernou energetiku. Bez ní nehodlají obětovat vysokoemisní uhelné

elektrárny, protože by nám prý hrozil energetický kolaps. Situace se ale podobá tomu, jak česká uhelná komise vymýšlela datum konce uhlí, přičemž vycházela z tehdejších cen emisních povolenek. Jejich hodnota však vzápětí strmě vzrostla, což donutilo i velké hráče, jako je EPH Daniela Křetínského, k prohlášení, že se spalováním uhlí ve svých elektrárnách a teplárnách skončí k roku 2030. Babiš, Havlíček a další kapitáni českého průmyslu při výpočtu budoucí spotřeby elektrické energie vycházejí ze současných hodnot a ještě něco přičtou, protože je prý třeba počítat s elektrifikovanou dopravou. Spotřeba elektřiny má ale sestupnou tendenci: současné spotřebiče už jí nepotřebují tolik jako ty starší. A pokud se podaří prosadit větší podporu fotovoltaičských elektráren na střechách domů, a zejména výkup přebytků do sítě, rapidně klesne i spotřeba těch, kdo si takovou elektrárnu pořídí. Vyhořelý radioaktivní odpad, který chtějí někteří politici odkázat stovkám dalších generací, tedy nutný opravdu není.

J. G. Růžička

Když jsem známým oznámil, že jsem si udělal výlet do slovenské Demänovské doliny, záviděli mi. Pravděpodobně totiž budu patřit k posledním návštěvníkům, kteří v legendární Demänovské ledové jeskyni uvidí led. Toho postupně ubývá a nyní se čeká, kdy jeho poslední zbytek o velikosti asi jednoho metru krychlového zmizí úplně. Ale příroda mluví a člověk mění. Když už způsobil klimatickou změnu, může teď zkusit zachránit, co se dá. V seznamu plánů na záchranu ledového

království už se v kolonce neúspěšných pokusů ocitlo navážení sněhu z okolí či experiment s vnitřním zasněžováním, stále ale existuje naděje v podobě instalace chladicího systému známého též jako klimatizace. Potom by závislým přátelům stačilo nějaký ten rok počkat, než se mrazák v Demänovské pořádně rozjede, a pak se mi vysmívat, jak ubohou krustičku jsem v roce 2021 viděl.

V. Ondráček

Na přelomu července a srpna připomíná centrum polského Gdaňsku svým tradičním Jar-markem svatého Dominika pražské Staroměstské náměstí v období vánočních svátků. I přes tento humbuk se dají ve městě najít klidnější místa, jako je třeba obchod nakladatelství Marpress. Šéfredaktor Fabian Cieślik, který někdy zároveň plní roli prodávče, se ukázal být milým společníkem a neváhal se pochlubit množstvím titulů přeložených z češtiny. Mezi nejlepší české autory zařadil dle očekávání v Polsku velmi oblíbeného Petra Šabacha a překvapivě také Zdeňka Svěráka. Nakonec však vytáhl z poličky také Guvernanktu Vladimíra Macury a Korvínu čili Knihu o havranech Petra Rákose. Padlo i několik slov o českých a polských čtenářích: Češi podle něj rádi a intenzivně čtou Poláky, ba dokonce je český knižní trh polskou literární produkcí mimořádně nasycený. Cieślik se také pokusil zpochybnit mýtus o popularitě české literatury v Polsku – nicméně množství přeložených titulů svědčilo spíše o opaku.

O. Pavlova

Okurkovou sezónu vystřídala sezóna cuketová. Food influencerka Kamila Rundusová alias Kamu, autorka dvou úspěšných kuchařek, během dovolené na Kostarice sdílela na svém Instagramu recept na cuketové rolky v rajčatové omáčce. Mňam! Jenže kdosi ze statisíců sledujících vyslidil, že přiložená fotka pokrmu pochází z fotobanky Shutterstock, a komentáře začaly přibývat po stovkách: od rozhořčených („Slušná vojebávka!“) až po ty plné lásky a porozumění („Českej človíček musí do všeho rejpat...“). Bulvární média se rozepsala o podrazu na fanoušky a Kamu na svou obhajobu natočila čtvrt hodinové video. „Půlka Evropy je pod vodou, půlka Evropy hoří, a lidi tady budou řešit, že jsem si koupila fotku, a navíc s licencí?“ Správný postřeh, ale co si s ním počít, když zaznívá z Kostariky, kam Kamu nejspíš nedorazila na surfu? Na druhou stranu ale sdílí hlavně veganské recepty – a živočišná výroba přehřívá planetu ještě víc než létání. Zaslouží si hejt, lásku, nebo snad oboje? A opravdu chodíme na sociální sítě (natožpak na Instagram) hledat autenticitu? Byl autentický aspoň recept? A mohl vůbec být? Jsou cuketové variace nekonečné, nebo je to z podstaty věci furt dokola? S nejzásadnější otázkou ale přišel titul Blesku: „Kamu, nebo Klamu?“ Hned jsem si vzpomněl na Klamu – kolegu, který je z celé naší redakce nejlepší kuchař. Nikdy jsem ho neviděl fotit si, co navařil; zato nás ale jednou za čas pozve ke skutečnému, autentickému sdílení.

M. Špína